

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Miray DUGAN

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE AHLAKİ OLGUNLUK VE
MANEVİYAT

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Miray DUGAN

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE AHLAKİ OLGUNLUK VE
MANEVİYAT

Danışman

Doç. Dr. Sema ERYÜCEL

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Miray DUGAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Asım YAPICI (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Sema ERYÜCEL (İmza)

Üye : Dr. Ayşe AMBAROĞLU (İmza)

Tez Başlığı: Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Ahlaki Olgunluk ve Maneviyat
--

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 30/04/2021

Mezuniyet Tarihi : 03./06/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Ahlaki Olgunluk ve Maneviyat” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Miray DUGAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Miray DUGAN
Öğrenci Numarası	20165263010
Enstitü Ana Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Sema ERYÜCEL
Tez Başlığı	Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Ahlaki Olgunluk ve Maneviyat
Turnitin Ödev Numarası	1592425264

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 107 sayfalık kısmına ilişkin olarak 23/05/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %11

alıntılar dahil %20 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

23/05/2021

(imzası)
Doç. Dr. Sema ERYÜCEL

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
3. Araştırmanın Problemi	2
4. Tanımlar	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kadına Yönelik Şiddette Psikolojik Yaklaşımlar	3
1.1.1. Şiddet Kavramı	3
1.1.2. Kadına Yönelik Şiddetin Tanımlanması	4
1.1.3. Kadına Yönelik Şiddetin Tarihçesi	4
1.1.4. Kadına Yönelik Şiddet Türleri	6
1.2. Şiddeti Açıklayan Psikoloji Teorileri	7
1.2.1. Psikanalitik Teori	7
1.2.2. Davranışçı Sosyal Öğrenme Teorisi	8
1.2.3. Ayırıcı Özellik Teorisi	10
1.2.4. Biyolojik Yaklaşım Teorisi	11
1.2.5. İnsancıl Psikoloji Teorisi	13
1.2.6. Bilişsel Psikoloji Teorisi	14
1.3. Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	15
1.3.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	15
1.3.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	17
1.4. Ahlaki Olgunluğa Yaklaşımlar	19
1.4.1. Ahlakın Tanımlanması	19
1.4.2. Ahlaki Olgunluk Kavramı	20
1.4.3. Psikoloji Kuramları Çerçevesinde Ahlak Gelişimi	24

1.4.3.1. Klasik Psikanalitik Kuram ve Ahlak Gelişimi	24
1.4.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı ve Ahlak Gelişimi.....	25
1.4.3.3. Bilişsel Kuram ve Ahlak Gelişimi	26
1.4.3.3.1. Piaget'in Ahlak Gelişim Kuramı	26
1.4.3.3.2. Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramı	27
1.4.4. Ahlaki Olgunluk ile İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılmış Olan Çalışmalar	28
1.4.4.1. Yurt İçinde Yapılmış Olan Çalışmalar.....	28
1.4.4.2. Yurt Dışında Yapılmış Olan Çalışmalar	30
1.5. Maneviyat Kavramı	31
1.5.1. Dini-Manevi Gelişim Teorileri	33
1.5.1.1. Klasik Psikanalitik Teori.....	33
1.5.1.2. Jung ve Bireyleşme Teorisi.....	34
1.5.1.3. Davranışçı Sosyal Öğrenme Teorisi.....	35
1.5.1.4. Bilişsel Teoriler.....	36
1.5.1.4.1. Harms ve Goldman'ın Dini Düşünce Gelişim Teorisi.....	36
1.5.1.4.2. Elkind'in Dini Gelişim Teorisi	37
1.5.1.5. Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi	37
1.5.1.6. Kirkpatrick ve Bağlanma Teorisi	39
1.5.1.7. Müslüman Kültürde Dini Gelişim.....	39
1.5.2. Maneviyat ve Ahlaki Olgunluk Arasındaki Etkileşim.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi	49
2.1.1. Sınırlılıklar	49
2.1.2. Katılımcılar ve Özellikleri	49
2.1.3. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği	51
2.1.4. Araştırma Soruları.....	51
2.1.5. Uygulama.....	51
2.2. Bulgular	52
2.2.1. Mağdurların Eğitim Durumlarına Yönelik Bulgular	52
2.2.2. Mağdurların Mesleki Durumlarına Yönelik Bulgular	52
2.2.3. Katılımcıların Mağdurlar ile Tanışma Durumlarına Yönelik Bulgular	52

2.2.4. Katılımcıların Ailelerinde ya da Çevrelerinden Şiddet Görme, Şiddete Tanık Olma Durumuna Yönelik Bulgular	54
2.2.5. Kadına Yönelik Şiddet Olayının Gelişim Nedenine Yönelik Bulgular	54
2.2.6. Katılımcıların Kendilerini Manevi Açıdan Tanımlamalarına Yönelik Bulgular	56
2.2.7. Katılımcıların Manevi/Dini Eğitim Alma Durumuna Yönelik Bulgular	57
2.2.8. Katılımcıların Kadına Yönelik Şiddet Olayından Sonra Manevi Yaşamlarındaki Değişim Durumuna Yönelik Bulgular	58
2.2.9. (Olay Özelinde) Katılımcıların Vicdan ve Pişmanlık Durumlarına Yönelik Bulgular	59
2.2.10. (Olay Özelinde) Katılımcıların Hatalı Olduklarında Özür Dileme Durumlarına Yönelik Bulgular	60
2.2.11. (Olay Özelinde) Katılımcıların Kendilerine Yapılan Kötülük Karşısındaki İntikam Alma Tutumlarına Yönelik Bulgular	60
2.2.12. (Olay Özelinde) Katılımcıların Kendilerine Karşı Saygısızlık Yapıldığında Aynı Şekilde Davranma Durumlarına Yönelik Bulgular	61
2.2.13. (Olay Özelinde) Katılımcıların Empati Becerilerine Yönelik Bulgular	62
2.2.14. (Olay Özelinde) Katılımcıların Başkalarının Haklarına Karşı Saygı Gösterme Durumlarına Yönelik Bulgular	62
2.2.15. Katılımcıların Kadına Yönelik Şiddet Sorununun Çözümüne Yönelik Bulgular...	63
2.3. Tartışma	64
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	78
EK-1	92
EK-2	93
EK-3	94
ÖZGEÇMİŞ	95

KISALTMALAR LİSTESİ

bk.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Hız.	Hazreti
vd.	ve diğerleri
vb.	ve benzeri
TDV	Türk Diyanet Vakfı

ÖZET

Kadına yönelik şiddet ülkemizde ve dünyada hem bireysel hem de toplumsal açıdan bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu hususla ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından çeşitli önlemler alınmakta, hukuksal yaptırımlar uygulanmakta ve müdahale programları geliştirilmektedir. Bu araştırma kapsamında kadına yönelik şiddetin nedenlerinin anlaşılması, şiddetin önlenmesinin ilk adımı olarak değerlendirilmiştir. Önleyici unsurların artırılması ve farklı müdahalelerin uygulanmasında ahlaki olgunluk ve maneviyatın önemli faktörler olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle kadına yönelik şiddetin önüne geçilmesinde ahlaki olgunluk ve maneviyatın önleyici faktörler olarak değerlendirilebileceği varsayılmıştır.

Bu araştırma, kadına yönelik şiddet uygulayan Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne bağlı Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde denetimli serbestlik hizmeti altında olan yükümlü 30 erkek katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemine başvurulmuş ve veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği tercih edilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Bulgular anlayıcı gelenek çerçevesinde fenomenolojik bakış açısı ile yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda ise katılımcıların genel anlamda eğitim seviyelerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Çoğu katılımcının alkol ve uyuşturucu madde kullandıkları, şiddete maruz kaldıkları veya tanık oldukları, önemli bir kısmının ise suç geçmişinin olduğu, şiddet uyguladıkları kişilerin genellikle eşleri ve/veya eski eşleri olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların şiddet uygulama nedenleri ele alınmış, ahlaki olgunluk ve maneviyat algıları incelenmiş, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ahlaki olgunluk ve maneviyatın önleyici faktörler olma durumları ortaya koyulmuş ve bu kapsamda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kadına Yönelik Şiddet, Ahlaki Olgunluk, Maneviyat, Şiddet, Aile İçi Şiddet.

SUMMARY

MORAL MATURITY AND SPIRITUALITY IN THE PREVENTION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN

Violence against women both individually and socially in our country and in the world is still a continuing problem. Regarding this matter institutions and corporations have been taking various precautions, implementing legal sanction and developing intervention programs. Within the context of this research, understanding the reason of the violence against women has been evaluated as the first step of preventing violence against women. It has been thought that spirituality and moral maturity are crucial factors for increasing prevention and implementing various initiatives. For this reason, spirituality and moral maturity have been recognized as preventive elements in stopping violence against women.

This research has been conducted, in the Antalya Probation Directorate under the Ministry of Justice Ministry Directorate General of Prisons and Detention Houses, with 30 males who have committed such act of violence against women and currently under probation. In this research, qualitative research method has been used and interview technique has been applied as data gathering techniques. Descriptive analysis and content analysis techniques were used to analyze the obtained data. The findings were interpreted with a phenomenological perspective within the framework of the understanding tradition. As a consequence of this research, the following deductions have been made; participants are usually undereducated, many participants used or abused alcohol or drugs, most of the participants have either witnessed violence or been exposed to it, significant portions of them have a criminal history, and lastly, they have committed violence against either their current partner or ex-partners. In addition, it has been discussed why participants used violence along with an investigation of their moral maturity and spirituality perception. It has been concluded that spirituality and moral maturity aid in the prevention of violence against women and suggestions have been given in this sense.

Keywords: Violence Against Women, Spirituality, Moral Maturity, Violence, Domestic Violence.

ÖNSÖZ

Kadına yönelik şiddet, geçmişten günümüze kadar artarak devam etmekte olan toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadına yönelik şiddetin nedenlerinin anlaşılması bu şiddetin önlenmesinde önemli faktörlerden biridir. Şiddetin önleyici faktörlerinin artırılması ve farklı müdahale yöntemlerinin uygulanmasında ahlaki olgunluk ve maneviyatın önemli biri yeri olduğu varsayılmıştır. Bu araştırmada kadına yönelik erkekler tarafından uygulanan şiddet davranışının nedenleri açıklanmaya çalışılmış, ahlaki olgunluk ve maneviyatın kadına yönelik şiddet kapsamında önleyici faktörler olabileceği düşünülmüş ve çözüme katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Araştırma bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, problemi ve tanımlar açıklanmıştır. İlk bölümde araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevelerine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, araştırmanın yöntemi, elde edilen bulgular açıklanmış ve bu bulgular ilgili literatür kapsamında tartışılmıştır. Araştırmanın sonunda bulgular ve tartışma doğrultusunda ulaşılan sonuçlar paylaşılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Yüksek lisans eğitimim boyunca kıymetli bilgilerini benimle paylaşan, tecrübeleri ile beni aydınlatan, tez konumun belirlenmesinde ve tez sürecimin her aşamasında desteğini esirgemeyen her fırsatta bana yardımcı olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Sema ERYÜCEL'e çok teşekkür ederim. Araştırmanın yapılmasında gerekli izinleri veren ve bu konuda yardımcı olan Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne ve Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığına teşekkürlerimi sunarım. Araştırma süresince gerekli koşulları sağlayan ve yardımcı olan Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğüne teşekkür ediyorum. Yüksek lisans eğitimim boyunca her daim yanımda olarak bana destek olan eşim Mehmet DUGAN'a, varlıkları ile bana güç veren aileme, araştırma süresi boyunca bana yardımcı olan arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Bu araştırmamı üzerimde büyük emeği olan ve uzun zaman önce aramızdan ayrılan biricik anneme ithaf ediyorum.

Miray DUGAN

Antalya 2021

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Ulusal ve uluslararası kapsamda ciddi bir sorun olarak yer alan, etki ve neticeleri ile sadece kadınları değil tüm bireyleri etkileyen kadına yönelik şiddet, dünyada ve Türkiye'de mücadelelerinin verildiği toplumsal bir sorundur (Çalışkan ve Çevik, 2018: 221). Bu sorun, kadınların toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında yaşadığı ayrımcılık olarak tanımlanmaktadır. Kadına yönelik şiddet, cinsiyet çerçevesinde şekillenen iş bölümü, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, sosyal ve ekonomik durum gibi etmenleri ve bu etmenlerden doğan sorunları kapsamaktadır. Günümüzde giderek artan sorunlardan biri olan şiddetin bu boyutunun genellikle erkekler tarafından uygulandığı bilinmektedir (Karal ve Aydemir, 2012:1).

Kadına yönelik şiddeti algılama ve anlama içinde bulunan toplumun değerleri ve kültürü ile ilişkilendirilmektedir (Yörük, 2010:1). Bu sebeple ahlaki olgunluk ve maneviyatın şiddet davranışlarının kontrol altına alınması ve bu davranışların önlenmesinde etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Ahlaki olgunluğa sahip bireyin güvenilir, sorumlu, saygılı, kendini kontrol edebilen, empati yeteneği gelişmiş, kanunlara ve kurallara uyan bir vatandaş olması beklenmektedir (Şengün, 2018:31). Maneviyatın ise bireyleri suç içeren davranışlar konusunda orta düzeyde caydırıcı bir rolünün olduğu bilinmektedir (Miller ve Kelley, 2013: 555). Aynı zamanda maneviyat bireyin duygu, düşünce, davranış ve vicdan gibi beceri ve yönelimlerine hitap etmekte; hayatın anlamını keşfetme, kişisel yetersizlik, ölüm korkusundan arınma ve ahlaki değerlerin kazanımı gibi konularda psikolojik açıdan bireye yardımcı olduğu belirtilmektedir (Özbek, 2011: 36).

Bu araştırma kadına yönelik şiddet uygulayan Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne bağlı Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde denetimli serbestlik hizmeti altında olan yükümlü 30 erkek katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın konusu ise katılımcıların ahlaki olgunluk ve maneviyat algılarının değerlendirilmesi, kadına yönelik şiddetin sebeplerinin öğrenilmesi, ahlaki olgunluk ve maneviyatın kadına yönelik şiddeti önlemedeki durumunun araştırılmasıdır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, kadına şiddet uygulayan denetimli serbestlik kapsamında yükümlü erkek katılımcıların şiddet uygulama nedenlerini, ahlaki olgunluk ve maneviyat algılarının anlaşılmasını, ahlaki olgunluk ve maneviyatın kadına yönelik şiddeti önlemesi durumunu açıklamaya çalışmaktır. Literatür incelendiğinde kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ahlaki

olgunluk ve maneviyat ekseninde yapılan çalışmaların ve şiddet uygulayan erkeklerle yapılan nitel araştırmaların sınırlı olmasından dolayı bu araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda çalışmanın literatüre önemli katkı sağlayacağı ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinde bireysel ve kuramsal alanda bir faktör olabileceği öngörülmektedir.

3. Araştırmanın Problemi

- Kadına yönelik şiddet uygulayan yükümlü erkek katılımcıların şiddet uygulama nedenleri nelerdir?
- Kadına yönelik şiddet uygulayan yükümlü erkek katılımcıların ahlaki olgunluk ve maneviyat algıları nasıldır?
- Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ahlaki olgunluk ve maneviyat önleyici faktörler midir?
- Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde hangi unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır?

4. Tanımlar

Denetimli Serbestlik: “Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı alternatif bir ceza ve infaz sistemi” olarak tanımlanmaktadır (DSHY, 2013). Türk adalet sisteminde denetimli serbestlik hizmetleri 2005 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Yavuz, 2012: 317). İşlenilen suçun cezasının çekilmesi için alternatif bir kurum olan denetimli serbestlik, bu süreç içinde suç işlemiş veya suça karışmış kişilerin topluma uyumunun kolaylaştırılması yönünden sosyal ve psikolojik yardım almalarına yardımcı olmaktadır (Apaydın ve Kaplan, 2019: 204). Söz konusu kurum bünyesinde hizmetlerin geliştirilmesi ve daha iyi bir boyuta ulaşması için politikalar takip edilmektedir (Bilgiç, 2019:62).

Kadına şiddet uygulayan yükümlü erkek katılımcılar: 06 Mayıs - 06 Kasım 2019 tarihleri arasında kadına yönelik şiddet uygulama gerekçesiyle Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde yükümlü olan erkekleri tanımlamaktadır.

Mağdur-Kadın: Yükümlü erkek katılımcıların şuan ki eşlerini, eski eşlerini, annelerini, sevgililerini veya arkadaşlarını ifade etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kadına Yönelik Şiddette Psikolojik Yaklaşımlar

1.1.1. Şiddet Kavramı

Şiddet kavramı sertlik, kaba kuvvet kullanma, sert ve katı davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Kocacık, 2001: 2). Şiddet, bir kimseye güç ve baskı uygulayarak onun iradesi ve isteğinin dışında bir eyleme zorlamadır. Şiddet zorlama, saldırı, bedensel ve psikolojik acı çektirme yahut işkence biçiminde olabilir. Bu açıdan şiddet, bireyin acı çekmesine sebep olan, fiziksel ya da psikolojik yönden ona zarar veren her türlü eylemdir (Yörük, 2010: 5). Şiddet kavramı, sert ve yoğun bir güç ile meydana gelen ve etkili olan bir şeyin niteliği olarak tanımlanabilmektedir. Şiddet, aşırı fiziksel bir güç ve silah kullanımıyla uygulanan tüm saldırgan davranışları kapsamaktadır (Bilgin, 2007: 377). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) şiddeti bireyin kendisine, bir başkasına, bir gruba ya da topluma kasıtlı olarak fiziksel güç uygulaması veya tehdit etmesi şeklinde tanımlamaktadır (Limnili ve Özçakar, 2017: 55). Bir başka şiddet tanımı ise planlı, kasıtlı, zarar veren ve yıkıcı kuvvet kullanımınıdır. Bu tanım kapsamında Back, şiddeti saldırı çerçevesinde incelemektedir. Back, cansız nesnelerin zorlamalı eylemlerde bulanabildiğini yalnızca insanların ve hayvanların amaca yönelik davranışlar sergileyebildiğini ve bu doğrultuda saldırganca davranabileceklerini belirtmektedir (Dursun, 2011: 6). Şiddet ile ilgili geniş kapsamlı ve interdisipliner tanım Yves Michaud'a aittir:

“Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya ahlaki (moral/manevi) bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik-kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde uygulanırsa orada şiddet vardır” (Öztürk, 2017: 24).

DSÖ, şiddeti bireyin kendisine yönelik, kişilerarası ve kolektif şiddet olarak üç sınıfa ayırmaktadır. Bireyin kendisine yönelik olan şiddet, intihar ve kendini ihmal şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Kişilerarası şiddet, kendi içinde aile ve toplum olarak sınıflandırılmıştır. Kolektif şiddet ise sosyal, politik ve ekonomik şiddet olarak ele alınmaktadır (Çelik, 2015: 3-4).

Şiddet, doğada var olan tüm canlılar tarafından dolaylı ya da doğrudan yaşanabilen bir durumdur. Diğer canlı türlerinden farklı olarak insan, şiddeti uygulayan ve şiddet uygulanan olarak sınıflandırılmaktadır. İnsan, şiddete çeşitli manalar yüklemiş olup şiddeti inanç, gelenek-görenek çerçevesinde tabu, ritüel veya suç olarak görebilmektedir. Son yıllarda dünya genelinde ve ülkemizde şiddet ve saldırgan davranışlar güncelliğini korumakta ve bu

davranışlar çoğunlukla aile içinde ya da dışında kadına yönelik eylemler şeklinde olmaktadır (Akyıldız, 2014: 5).

1.1.2. Kadına Yönelik Şiddetin Tanımlanması

Kadına yönelik şiddet, kamusal alanda veya özel hayatta meydana gelen, kadınlara fiziksel, psikolojik, cinsel zarar ya da ıstırap veren yahut verebilecek olan, cinsiyete dayalı bir davranış, uygulama ya da bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma biçiminde tanımlanmaktadır (KSGM, 2009: 19). DSÖ'nün tanımına göre kadına yönelik şiddet cinsiyete dayanan, kadını inciten, zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla neticelenme olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşantısında ona baskı uygulanması ve özgürlüğünün keyfi olarak kısıtlanmasına sebep olan her türlü davranıştır (Yanık vd., 2014: 105). Kadına yönelik şiddet kadınların sağlık, yaşama, beslenme, eğitim, gelişme, toplumsal ve ekonomik hayata katılma gibi temel haklarını ve özgürlüklerini ihlal eden önemli bir toplumsal sorundur (Akkaş ve Uyanık, 2016: 37). 2019 yılında yapılan Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve kadın algısı araştırmasında kadınların %64'ünün erkeklerin ise %56'sının bir sorun olarak şiddeti birinci sıraya koydukları tespit edilmiştir (<https://gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTCKAA2019%20Son7.pdf> erişim tarihi: 09.02.2020). Kadın Statüsü Genel Müdürlüğünün (KSGM) 2014 yılı verilerine göre ülke genelinde kadınların hayatının herhangi bir döneminde eski eşi veya eşi tarafından fiziksel şiddet görme oranının %36, duygusal şiddet görme oranının %44, cinsel şiddet görme oranlarının %12, hem fiziksel hem cinsel şiddetin birlikte yaşanma oranının ise %38 olduğu görülmektedir. Gelişmiş olan ülkelerde kadına yönelik şiddet olaylarının yaklaşık olarak görülme değer aralığının %19 ve %45 olduğu, gelişmekte olan ülkelerde ise bu değer aralığının %30 ve %60 olduğu görülmektedir (Çalışkan, 2019: 223). Kadınlara şiddet uygulayanların çoğunlukla yakın ilişkide bulunduğu veya eskiden birlikte oldukları erkekler olduğu görülmektedir. DSÖ, dünya çapında kadınların %35'inin fiziksel ve cinsel şiddet görmekte olduğunu, bunların %30'unun partnerleri %7'sinin ise partneri olmayan kişiler tarafından uygulanmakta olduğunu belirtmektedir (Polat, 2016: 19).

1.1.3. Kadına Yönelik Şiddetin Tarihçesi

Kadınların fiziksel olarak istismar edilmesi binlerce yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Arkeologların yaptıkları araştırmalara göre, kadınların şiddete maruz kalmaları 3000 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Buluntularda erkek mumyaların kemiklerinde %9-20, kadın mumyalarında ise %30-50 oranında kırıklara rastlanılmıştır. Bu kırıkların savaşımlardan çok bireysel şiddete bağlı oluşan kırıklar olduğu düşünülmektedir. Eski Roma yazıtlarında izinsiz

bir biçimde oyunlara katılma, zina yapma gibi nedenlerden dolayı erkeklerin eşlerini cezalandırma, boşama ve onları öldürme haklarına sahip oldukları yazmaktadır. 1700'lü yıllarda ise İngiltere'de yasalar erkeğe, ayrılan eşine fiziksel şiddet uygulama hakkı tanımıştır (Yörük, 2010: 20-21).

Orta Çağ Avrupası'nda kadınların bedenlerini tehlikeli ve bozguncu bulmalarından dolayı kadınları kontrol etme ve cezalandırma görevini erkeklere verilmiştir. Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçerken pek çok günahsız kadın, şeytanla işbirliği yaptığı gerekçesiyle itham edilerek öldürülmüşlerdir. Kraliçe Elizabeth ve I. James döneminde binlerce kadın yine aynı itham altında diri diri yakılmıştır. İngiltere'de kadınlara ceza vermek için özel bir meclis kurulmuş, değişik işkence biçimlerini ve kanunları yerine getirmek bu meclisin temel görevini oluşturmuştur. Yine bu zaman diliminde Avrupa'da yaklaşık 90.000 kadının canlı olarak yakıldığı ifade edilmiştir (Arıkoğlu Ündücü, 2016: 5).

1884 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde erkeğin eşini dövmesi yasal kabul edilmiştir. İngiltere'de ise 18. ve 19. Yüzyılda erkek, ailesi üzerindeki bütün haklara sahip olmuştur. Erkeğin eşini kontrol edebilmesi için baskı, şiddet ve işaret parmağından daha kalın bir sopayla dövmesi yasal kabul edilmiştir. Bu durum, tüm eyaletlerde 1920'lerde yasalar çerçevesinde ceza kapsamına alınmıştır (Dişsiz ve Hotun Şahin, 2008: 52).

1970'lerden önce kadına yönelik şiddet, genellikle yabancıların ya da uzak tanıdıkların saldırısı ve tecavüzü ile sınırlandırılmıştır. Bu durum belirtilen yıllarda bir problem olarak görülmemiştir. Bu konuya ilk dikkat çekenler feminist kadınlar olmuştur. Kadına karşı şiddetle mücadelede birçok ülkede feminist örgütler ve sivil toplum kuruluşları rol oynamıştır. ABD, Yeni Zelanda, Kanada, Brezilya, Avusturya, Zimbabwe gibi birçok ülkede kadına yönelik şiddet sorununa dair çalışan sivil toplum kuruluşları bu sorunu önlemeye yönelik programların geliştirilmesinde öncülük etmişlerdir (Güngörmüş vd., 2014: 54-55).

Türk yazılı kaynaklarında kadına yönelik şiddeti anlatan tarihi kaynaklara rastlanılmamaktadır. Ancak edebiyat kapsamında kadına yönelik şiddet konusunun Sami Paşazade Sezai'nin Sergüzeşt romanında köle olarak alınıp satılan bir cariyenin uğradığı kötü muamele ve şiddetin işlendiği görülmektedir. Genel olarak Osmanlı'nın son döneminde yazılan edebi eserlerde kadına şiddet uygulandığına dair ifadeler yer almaktadır (Arıkoğlu Ündücü, 2016: 7). Türkiye'de kadına yönelik şiddet ile ilgili mücadele çalışmaları 1980'lerden sonra hız kazanmıştır (Yüksel Oktay, 2015: 59). Bu konuya dair ulusal mevzuata ilişkin birçok çalışma yürütülmekle beraber şiddet mağduru kadınların korunması, desteklenmesi ve faillerin cezalandırılmasına yönelik gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve olumlu gelişmeler elde edilmiştir. 1987 yılında Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile devlet içi

kurumsallaşma başlamıştır. 1990 yılında kadınlara yönelik politikaların geliştirilmesi amacıyla KSGM 422 sayılı ve 20 Nisan 1990 tarihli kanun hükmünde kararname ile kurulmuştur. KSGM ve kadın sorunları üzerine çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşları işbirliği ile kadına yönelik şiddetle ilgili mevzuata ilişkin ilerlemeler sağlanmıştır. 1990 yılında ilk kadın konuk evinin kurulması ile kadına yönelik şiddetle mücadele devletin gündemindeki yerini almıştır. 1998 yılında yürürlüğe girmiş olan, aile içinde şiddet gören kadınların korunması için 2007 yılında yeniden düzenlenen 4320 sayılı Ailenin Korunmasına yönelik kanun önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2000'li yıllarda anayasa da dahil olmak üzere tüm yasalarda kadın-erkek eşitliğini güvence altına alan gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır (KSGM, 2009: 21-22).

1.1.4. Kadına Yönelik Şiddet Türleri

Kadına yönelik şiddet neredeyse tüm dünya ülkelerinin gelişmişlik seviyelerine bakılmaksızın karşılaşılan önemli sorunların başında gelmektedir. Kadına yönelik şiddet olayları hayatın her alanında var olmakla birlikte fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet olarak sınıflandırılabilir (Ediz ve Altan, 2017:400). Belirtilen şiddet türleri şu şekilde açıklanmaktadır:

Fiziksel şiddet: Bedensel güç itibarı ile avantajlı durumda olan erkeğin en çok başvurduğu bu şiddet türü tekme, tokat, çimdikleme, saçından çekme, sürüklenme, üzerinde sigara söndürme, yakıcı veya kaynar madde dökme, boğma, temel insani ihtiyaçlarını karşılamama gibi eylemleri içinde barındırabilmektedir (Kılıç, 2009: 33).

Psikolojik şiddet: Kadını küçük görerek onun bir işi yapamayacağını belirten ithamlarda bulunma, kişiliğini ve fikirlerini önemsememe, bağırma, davranışlarını sürekli olarak eleştirme ve kontrol etme, emir yağdırma, surat asma, iş hayatında ve sosyal yaşamda kadının karşısına çıkan fırsatlara engel olma gibi pek çok davranış biçimlerini içermektedir (Akkaş & Uyanık, 2016: 38). Bu davranışlara ek olarak kadına küfür etmek, lakap takmak, kararlara katılımını engellemek, ailesi, arkadaşları, komşuları ile görüşmesini yasaklamak, özel yaşam ve mahremiyet hakkı tanımamak, zorla evlendirmek, namus ve töre nedeni ile baskı uygulamak gibi daha sayılamayan pek çok eylemi psikolojik şiddet davranışının unsurları olarak görülebilmektedir (Öztürk, 2017: 61).

Cinsel şiddet: Kadının isteği dışında onu rahatsız edecek her türlü cinsel davranış, yaklaşım ve temas olarak adlandırılabilir (Limnili ve Özçakar, 2017: 56). Başka bir tanımda ise cinsel şiddet cinselliğin bir tehdit, sindirme ve kontrol etme amacı ile kullanılması olup cinsel şiddet içeren davranışlar, kaba kuvvet veya duygusal baskı kullanarak kadını cinsel

ilişkiye, istenmeyen cinsel pozisyonlara, fuhuşa zorlamak ve ona tecavüz etmektir (Yetim ve Şahin, 2008: 49-50).

Ekonomik şiddet: Kadınların ev içi veya dışında yaratmış olduğu ürünlere el koyma, onu ücretsiz aile işçisi olarak kullanma, çocuklara, yardıma muhtaç hasta ve sakatlara bakmakla yükümlü tutup emeğini karşılıksız bırakma, kadının kamusal alanda çalışmasına rağmen kazancına el koyma ve onu mahrum etme ekonomik şiddet içerisinde yer almaktadır. Ayrıca evlenirken veya evlendikten sonra kadının takılarına ve parasına el koyma, kadının çalışmak istemesine rağmen ona izin vermeme ya da onu zorla çalıştırma, başlık parası karşılığı kadını satma, mirastan mahrum bırakma ve boşandıktan sonra nafakasını ödememe gibi tutum ve davranışlar da ekonomik şiddet olarak görülmektedir (Gökkaya, 2011: 104). Bir başka tanımda da ekonomik şiddet paranın, malın ve mülkün kadın üzerinde bir tehdit, yaptırım ve kontrol sağlama amacıyla kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Aytaç vd., 2016: 281).

1.2. Şiddeti Açıklayan Psikoloji Teorileri

1.2.1. Psikanalitik Teori

Freud temelde birbirinden farklı olan iki cins içgüdünün varlığını kabul etmektedir. Bunlardan biri Eros yani yaşam içgüdüsü, bir diğeri ise saldırma ve şiddet amacıyla olan Thanatos yani ölüm içgüdüsüdür (Freud, 2011: 117). Freud, Thanatos'un libidodan farklı ve ona tam ters bir işlev icra eden içgüdüden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Thanatos, yaşamın tahribi ve sona erdirilmesine dair bir enerjidir. Tüm insan davranışları Freud'a göre Eros ve Thanatos arasındaki karmaşık ilişki ve gerilimden meydana gelmektedir. Eğer ölüm içgüdüsü kısıtlanmazsa kişinin kendine zarar vermesi söz konusudur. Bu sebeple ölüm içgüdüsünü kısıtlayabilmek amacı ile insan çok çeşitli savunma mekanizmalarına başvurmaktadır. Başvurulan herhangi bir savunma mekanizmasıyla, örneğin yer değiştirme savunması, bu enerji dışarı aktarılır ve böylece saldırganlık veya şiddet ortaya çıkar. Freud'a göre saldırganlık ve şiddet insanın kendisini tahrip etmeye yönelik ölüm içgüdüsünün diğer bireylere yönlendirmesinden kaynaklanmaktadır (Yörük, 2010: 11-12).

Saldırgan davranışların içgüdüsel boyutları üzerine araştırmalar yapan önemli kişilerden biri de Konrad Lorenz'dir. Lorenz hayvanlar ile ilgili yaptığı çalışmalarda onların kendilerine veya bulundukları aileye saldırıldığı vakitte saldırıya karşılık vermelerinin şiddetin altında yatan sebeplerden biri olduğu sonucuna varmaktadır (Öztürk, 2017: 28). Konrad Lorenz, insan saldırganlığının devam eden bir enerji olduğunu bu enerjinin sinir merkezinde biriktiğini ve dışarıdan herhangi bir uyarım olmadan da açığa çıkabileceğini söylemektedir (Kirel, 1995: 264). Fromm, saldırgan davranışları genelde bireyi tetikleyen çeşitli unsurlar ile açıklamaktadır.

Ona göre yaşam alanlarının tehdidi ve yaşama içgüdüğü bireydeki yıkıcı gücü etkinleştirmektedir. Fromm, insanların ürettiği bir takım değerlerin saldırgan eylemler üzerinde belirleyici olduğunu açıklamaktadır (Yıldırım, 2018: 4-5). Başka bir bakış açısı ile Fromm saldırganlığı savunucu ve kıyıcı olarak ikiye ayırmaktadır. Savunucu olan, canlıya özgü ve onun genetiğinde var olan saldırganlıktır. Kıyıcı saldırganlık ise insana özgü olan bir saldırganlıktır. Kohut, saldırganlığı kendiliğin yaralanması ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. O, şiddeti kendini korumaya yönelik yok edici olmayan şiddet ve yok edici amaçla yapılan yıkıcı düşmanca olan şiddet biçiminde sınıflandırmaktadır (Güleç, vd., 2012: 118).

Psikanalitik teori bağlamında saldırganlık ile ilişkili olan üç psikanalitik kavramdan söz etmek mümkündür. Bunlardan birisi engellenmedir. Engellenme ve saldırganlık arasındaki ilişkiye birçok yerde rastlanabilmektedir. Engellenme-saldırganlık, saldırgan davranışın engellenme sonucunda ortaya çıkmasıdır. Saldırgan bir biçimde davranan kimsenin mutlaka bir engellenme yaşamış olduğu öngörülmektedir. Bu konuya dair yapılan araştırmalarda engellenmiş insanların engellenmemiş insanlardan daha saldırgan bir şekilde davrandıkları tespit edilmiştir. Diğer psikanalitik kavram ise yer değiştirmedir. Yer değiştirmede kişi, saldırganlığını direkt engelleyen kaynağa değil bunu hak etmeyen birine yönlendirmektedir. Saldırganlık ile ilişkili olan başka bir kavram ise katarsistir. Engellenme ve saldırganlık ilişkisi çerçevesinde engelleme yaşayan kişilerin saldırgan bir şekilde davranmalarının gerginliklerini azaltmak için bir katarsis sağlayacağını ve böylece saldırgan davranışların azalacağı öne sürülmektedir. Ancak yapılan araştırmalar saldırganlığın sonrasında ortaya çıkan saldırgan davranışları azaltmadığını aksine saldırgan davranma eğilimlerini arttırdığını göstermektedir (Burger, 2016: 212-220).

1.2.2. Davranışçı Sosyal Öğrenme Teorisi

Bandura (1977), sosyal öğrenmede bireyin direkt deneyimlerinin ya da diğer kişilerin davranışlarını gözlemlemesinin varlığından bahsetmektedir. Sosyal öğrenme teorisinde şiddetin ve saldırganlığın ortaya çıkmasında doğuştan veya içgüdüsel etkenlerin aksine dış çevrenin ödül ve tepkilerinin etkili olduğu vurgulanmaktadır (Karlı, 2016:75). Sosyal öğrenmedeki temel faktör, kişinin başkalarını gözlemleyerek öğrenmesidir. Öğrenme ortamında öğrenen ile öğretenlerin etkileşim içinde olması önemli bir unsurdur. Aynı zamanda öğrenen kişinin gözlemlene, taklit etme ve zihinsel işlevlerini geliştirmesinde fırsatların sağlanması da gerekmektedir. Öğrenmenin etkili olmasında öğrenenin taklit edebilme kabiliyeti önemlidir. Gözlemlenen davranışın sonucunda modelin almış olduğu olumlu pekiştirici yani ödül veya ceza gözlemleyen kişinin o davranışı taklit edip etmeme kararını etkilemektedir

(Korkmaz, 2011: 250). Böylelikle aile içerisinde çocuklar, ebeveynlerinin tutum ve davranışlarını gözlemleyip taklit ederek sosyalizasyonlarını gerçekleştireceklerdir. Eğer aile içerisinde şiddet gerçekleşiyorsa ve çocuklar şiddete tanıklık ediyor ise onlarda şiddetin sonuçlarına bakarak aynı ebeveynleri gibi davranmaya çalışacaklardır (Gökkaya ve Ayan, 2017: 391).

Bandura, 1961 yılında sosyal davranışların (öfke vs.) öğrenilmesinde gözlem ve taklit yolunun etkisini araştırmak için Bobo Doll deneyini gerçekleştirmiştir. Deneyde okul öncesi yaştaki çocuklar bir yetişkini, şişme bebeği döverken seyretmektedir. Yetişkin, bebeğe tekme atıp yumruk vurmakta, onu fırlatmakta ve aynı zamanda nefret içerikli sözler söylemektedir. Daha sonrasında çocuklar çeşitli oyuncakların olduğu bir odada tek başlarına bırakılmaktadırlar. Saldırgan modeli izlemiş olan çocuklar bu davranışı büyük oranda edindikleri ayrıca bebeğe saldırmak için başka yöntemlerde icat ettikleri, saldırgan modeli izlemeyen çocukların ise daha az saldırgan davrandığı ve asla modelde olduğu gibi Bobo Doll'a vurmadıkları gözlemlenmektedir (<https://www.youtube.com/watch?v=2dzh9i3wuBs> erişim tarihi: 01.03.2020).

Sosyal öğrenme teorisine göre gözlem yoluyla öğrenme pekiştirilen bir davranışın taklit edilmesi kadar basit değildir. Aynı zamanda gözlemin bireyi bilgilendirme rolü de mevcuttur. İnsanlar çevresindeki kişilerin davranışlarını gözlemleyip bunlardan sonuçlara vararak kendileri için yararlı olan durumlarda bu davranışları sergiledikleri sosyal öğrenme kuramcıları tarafından öne sürülmektedir. Taklit edilen yani model alınan davranış, saklanabildiği ve değişikliğe uğratılabildiği için gözlenen eylemlerin bireyin hafızasına kodlanması ve hatırlanması gerekmektedir. Bundan dolayı sosyal öğrenme kuramı insan davranışlarının hem bilişsel hem davranışsal hem de çevresel etkenlerin birbiri ile etkileşimlerinden gerçekleştiğini savunmaktadır (Bayrakçı, 2007: 199). Temel ihtiyaçların karşılanmaması, yalnız yaşama, aile içi sorunların olması, alkol-madde kullanım sorunları, düşük sosyo-ekonomik ve kültürel durum, işsizlik gibi unsurlar bozulmuş sosyal kontrol ile ilişkilendirilmektedir. Ekonomik durumdan bağımsız olarak ağır yoksulluk, aile içi sorunlar, grup içinde veya çete alt kültüründe şiddetin varlığından ve saldırganlıktan bahsetmek mümkündür (Güleç, vd., 2012: 119).

Loeber vd. (2005), şiddetin ve cinayetin önlenmesine yönelik yaptıkları çalışmada şiddetin oluşmasına sebep olan on bir etken belirlemişlerdir. Bunlar depresif ruh hali, yüksek derecede ebeveyn sorunları, kötü komşu çevresi, 10 yaşından önce suç geçmişinin olması, insanlara karşı zalimlik, fiziksel saldırganlık, katı-duygusuz-hissiz davranış özellikleri, düşük okul motivasyonu, okuldan kaçma davranışı, düşük sosyo-ekonomik düzey ve yardım ile yaşayan ailedir. Çalışmanın sonucunda şiddetin çok yönlü olarak ortaya çıktığı ve birçok risk

faktörü ile ilişkili olduğu, bu risk faktörlerinin azaltılmasının şiddet ve cinayetleri azaltmada önemli rol oynayacağı vurgulanmaktadır. Hawkins vd. (2000) gençlerde şiddetin önlenmesine yönelik yaptıkları çalışmada hiperaktivite ve dikkat eksikliği, kötü aile yönetimi ve aile çatışması, düşük akademik başarı, okuldaki davranış problemleri, ailede suç öyküsünün varlığı, suçlu arkadaş çevresi ve çete üyeliği gibi davranışların şiddet ve suç davranışları için ana etmen olduğunu belirlemişlerdir.

1.2.3. Ayırıcı Özellik Teorisi

Ayırıcı özellik, bir bireyin belirli bir kişilik özelliğini ne derece gösterdiğini göz önünde bulundurarak kişiyi sınıflandıran bir kişilik boyutudur. Ayırıcı özellik teorisi iki varsayım üzerinde durmaktadır. Bunlardan bir tanesi kişilik özelliklerinin zaman içinde değişmez olduğudur. Bir başka ifadeyle bugün yüksek derecede sosyalleşme gösteren bir kişinin bir sonraki ay ya da ilerleyen dönemlerde de böyle olacağı varsayılmaktadır. Bir diğer ayırıcı özellik varsayımı ise durumlara göre de kişilik özelliklerinin kararlılık göstermesidir. Örneğin, saldırgan insanlar futbol oynarken yahut aile içi tartışmalarında da normalden fazla oranda saldırganlık gösterir. Ayırıcı özellik teorisinde bu tür insanların bunlar gibi pek çok durumda kararlı bir saldırganlık düzeyinin olduğu varsayılmaktadır (Burger, 2016: 235-236).

Ayırıcı özellik teorisi ilk olarak Allport ve Cattel'in çalışmaları ve ardından pek çok araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacılar, bilinen birçok sayıdaki kişilik özelliğini ele almış, sonrasında ise faktör analizi tekniğini kullanarak bu kişilik özelliklerinin aralarında çeşitli alt gruplar ve ilişkili gruplar oluşturup oluşturmadığını anlamaya çalışmışlardır (Demir, 2010: 196-197).

1930'larda Allport, kişilik özellikleri arasındaki farklılıkları belirleyebilmek amacıyla 4500 tane kişiliği ayırıcı özellik kapsamına alacak terim ortaya koymuştur. Allport, bu ayırıcı özellikleri kişinin sabit ve sürekli eğilim gösteren çevresine uyum sağlayabilmesi ile ilişkili olan özellikler olarak tanımlamıştır. 1940'larda ise Allport'un hazırlamış olduğu terimleri sadeleştirmek amacıyla Cattel birçok madde arasında birbiri ile ilişkili olan terimleri gruplandıran faktör analizi tekniğini uygulayarak otuz beş ayırıcı özelliğe indirgemıştır. 1960 ile 1990'ların başına kadar çeşitli uygulamalarla otuz beş ayırıcı özellik faktör analizi kullanılarak beş özellik ile sınıflandırılmıştır. Beş faktör modelini oluşturan özellikler, beş kategori ile kişilik özelliklerini düzenleyerek kişilik farklılıklarını belirlemektedir (Plotnik, 2009: 462-463). Mccrea ve John (1992), bu faktörleri nevroz, açlıklık, dışa dönüklük, uyumluluk ve özdisiplinlilik olarak tanımlamışlardır.

Nevrotiklik: Duygusal olarak değişkenlik gösteren, duygusal dengenin eksik olması durumu, sinirlilik ve duygusal olarak duyarsız olma durumu olarak tarif edilmektedir (Yılmaz, 2019: 170-171; Plotnik, 2009: 463). Nevrotik seviyeleri yüksek kişilerin düşük kişilere oranla daha sık öfke, stres, kaygı ve üzüntü gibi olumsuz duyguları yaşayabildikleri, nevroklikli düşük olanların ise duygusal olarak dengeli bireyler oldukları belirtilmektedir (Burger, 2016: 254).

Açıklık: Bu özelliğin yüksek ucunda kendine özgü, geleneksel olmayan, gelişime açık, yeni tecrübelerle hazır, meraklı, hayal gücü gelişmiş kişiler bulunmaktadır. Düşük ucunda olan kişilerin ise geleneksel ve ilgilerini çeken şeylerin kısıtlı olduklarına dair tanımlamalar yapılmaktadır (Mete, 2006: 51; Yılmaz, 2019: 172; Burger, 2016: 254; Plotnik, 2009: 463).

Dışa Dönüklük: Bu özelliğin bir ucunda dışa dönükler diğer ucunda ise içe dönükler bulunmaktadır. Dışa dönükler sempatik, iyimser, sıcakkanlı, girişken ve kararlılırlar. İçe dönük kişileri asosyal olarak değerlendirilmesi doğru olmamakla birlikte bu kişilerin çekingen ve içe kapanık olarak tanımlanabilmeleri uygundur (Burger, 2016: 254; Plotnik, 2009: 463).

Uyumluluk: Uyumluluğu yüksek olan kişilerin insanlarla anlaşabildiği, kibar, hoşgörölü, samimi, anlayışlı, yardımsever ve şefkatli kişiler oldukları, sosyal ilişkilerinin ise uyumu düşük olan bireylere göre daha iyi oldukları belirtilmektedir. Düşük uyuma sahip kişiler ise rekabetçi, dik başlı ve inatçı olarak tarif edilmektedirler (Demirci, vd., 2007: 22; Yılmaz, 2019: 172).

Özdisiplin: Bu boyutta olan kişilerin sabırlı, kararlı ve istikrarlı oldukları görölmektedir. Bu boyutu düşük olan bireylerin ise dikkatsiz ya da dikkatlerinin kolay dağılabildiği ve güvenilmez oldukları şeklinde özellikler belirtilmektedir (Tatlıhoğlu, 2014: 949). Özdisiplin düzeyi yüksek kişilerin başarılı olmaya yatkın, planlı ve hareket etmeden önce düşünen bireyler oldukları, sorumluluk düzeyi düşük olan bireylerin ise tembelliğe meyilli, dağınık, görev bilinci ve sorumluluğundan uzak oldukları belirtilmektedir (Doğan, 2013: 58).

1.2.4. Biyolojik Yaklaşım Teorisi

Biyolojik yaklaşım sinir sistemi, hormon ve genlerimizin birbirleri ile etkileşimlerinin bireyin öğrenme süreci, duygu ve başa çıkma yöntemlerine, bellek, kişilik ve motivasyonuna nasıl etki ettiğine ya da nasıl etkilediği yönüne odaklanmaktadır. Şiddet davranışının ortaya çıkmasını anlamak için biyolojik yaklaşım çerçevesinde üç biyolojik kavramdan söz edebiliriz. Bunlar Eysenck'in kişilik kuramı, mizaç ve evrimsel kişilik psikolojisidir (Plotnik, 2009: 5-6).

Eysenck'in Kişilik Kuramı: Bu kuramda kişilik dışa-içe dönüklük, nörotisizm ve psikotisizm şeklinde boyutlara ayrılmaktadır. Dışa dönük boyut sosyalliği ve dürtüselliği temsil etmektedir. Yüksek puan alan bu boyuttaki kişilerin diğer bireyler ile iletişim kurmayı

sevdikleri, atılgan oldukları, yalnız olmak yerine başka insanlarla bir arada olmayı tercih ettikleri belirtilmektedir. İkinci boyut olan nörotisizmde, yüksek puan alan kişilerin kaygılı, çekingen ve duygusal davranma eğilimlerinin yoğun olduğu şeklinde tanımlanmaktadır. Son olarak psikotiklik boyutunda yüksek puan alan bireylerin güvensiz, saldırgan, mesafeli, empati kuramayan, diğer insanların davranışlarına kayıtsız ve bencil oldukları ifade edilmektedir (Karancı vd., 2007: 2; Burger, 2016: 346-347).

Mizaç: Bireylerin doğuştan getirdiği, dünyayı algılamasını ve yaklaşımını şekillendiren özellikler biçiminde tanımlanmaktadır. Mizaç özelliklerinin tümünün incelenmesinin zor olması sebebi ile mizaç üç boyutta ele alınmaktadır (Uçar, 2017: 10-24). Bu boyutlar etkinlik, sosyallik ve duygusal olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Etkinlik ya da aktivite boyutunda birey hareket halindedir, boş zamanlarında hareketli şeyler ile ilgilenir ve genelde meşgullerdir. Sosyallik boyutunda birey diğer bireylerle vakit geçirmek ister, yakınlık kurar ve bireyin etkileşime geçme eğilimi yüksektir. Duygusal boyut ise davranışsal ve duygusal olarak uyarılmayı içinde barındırır. Bu boyutta olan bireylerin duygusal tepkilerinin yoğunluğundan bahsedilmektedir. Sıklıkla korkan, ağlayan ve öfkelenenlerin bu boyutunun yüksek olduğu belirtilmektedir (Sarı, 2018: 6; Burger, 2016: 352-353).

Evrimsel Kişilik Psikolojisi: Evrimsel psikoloji bağlamında birey, biyolojik canlı olarak nesiller boyunca hayatta kalması için şartlanmış düşünme ve öğrenme kalıplarına sahiptir. Bu yaklaşım çerçevesinde davranışsal ve bilişsel eğilimlere sahip olan bireylerin hayatta kalma ihtimali artmaktadır. Bu yaklaşıma göre toplumsal değerlendirmelerde bazı durumlarda gergin, sinirli veya saldırgan olma davranışlarımızın atalarımızdan kalıtım yolu ile bize aktarıldığı savunulmaktadır (Shultz ve Shultz, 2007: 718-721).

Biyolojik temelli yaklaşımda merkezi sinir sistemi ile endokrin sisteminin saldırgan davranışlara yol açması ve saldırgan davranışların genelde beyin temporal lobu ve limbik sistem ile ilişkili olduğu konusu da incelenmektedir. Bu bilgilere örnek olarak şiddetin yoğun olarak görüldüğü suçlarda suçlu kişilerin beyinlerinde hasar ve bozukluların bulunması ve erkeklik hormonu olarak bilinen testosteron hormonunun memelilerin saldırgan tepkiler göstermesinde rol oynaması gösterilmektedir. Ayrıca kadınlarda menstrual dönemlerde ve beyin bazı bölgelerinin uyarılması sonrasında saldırgan davranışların artması, beyin başka bir bölgesinin uyarıldığında ise sakin davranışların ortaya çıkması biyolojik yaklaşım ve şiddet ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmektedir (Kapıcıoğlu, 2008: 22).

1.2.5. İnsancıl Psikoloji Teorisi

İnsancıl ya da varoluşsal psikoloji teorisinde kişi yaşadığı olaylara otomatik bir şekilde tepki veriyor olsa ve bilinçaltı tarafından güdülense de onun kendi davranışlarına karar verme yetisine sahip olduğu savunulmaktadır (Burger, 2016: 416-417). İnsancıl teoriye göre, bireyin isteklerini ve arzularını algılayamama durumu bireyin kendisini güçsüz hissetmesine sebep olabilmektedir. Böylelikle birey kendi yaşamını şekillendirme ve çevresi üzerinde etkin olma durumuna inanmamaktadır. Çoğu kişi ilişkilerinde veya evliliklerinde bu durumun giderilmesini ummakta ancak bu durum gerçekleşmediği vakitte birey birlikte olduğu kişiyi suçlamakta ve ona yönelik bir öfke yaşamaktadır (Geçtan, 1990: 139-140). İnsancıl psikoloji bireyin duygu ve eylemlerinden kendisinin sorumlu olduğunu aynı zamanda bireyin başkalarına yansıttığı olumlu veya olumsuz duyguların da sorumluluğunu üstlendiğini vurgulamaktadır. Kişi yaşadığı öfkeyi üstlenmediği durumda bunu başka kişilere yansıtmaktadır ve yansıttığı kişilerin öfkeli olduğuna inanmaktadır. Genel olarak bakıldığında insancıl psikolojide kişinin öfkeli davranmasının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir tepki göstergesi olduğu savunulmaktadır (Özmen, 2006: 48).

İnsancıl teorinin gelişmesine katkı sağlayan isimlerden biri olan Carl Rogers, insancıl terapi çerçevesinde öne sürmüş olduğu kendilik teorisi kapsamında iki önemli kavram yer almaktadır. Bunlardan biri kendini gerçekleştirme eğilimidir. Bu, bireyin doğuştan gelen eğilimin tüm kapasitesini geliştirerek hayatını devam ettirmesi ve fayda sağlaması olarak tanımlanmaktadır. Kendini gerçekleştirme eğilimi, bireyin temel ihtiyaçlarını (yiyecek ve su gibi) karşılaması, tecrübelerini ve deneyimlerini çoğaltması, kişisel gelişimini beslemesi, birey için önemli olan bir kişi ile ilişkisinde samimiyet, empati ve koşulsuz olumlu kabulün olması ile ilişkilidir. Bu eğilim bireyi zararlı veya olumsuz davranışlar yerine yararlı ve olumlu davranışlara yönlendirmektedir. Diğer bir kavram ise kendilik kavramıdır. Kendilik, bireyin kendisini nasıl gördüğü ve tanımladığı ile ilgili bir kavramdır. Kendilik kavramı olumlu ve olumsuz şekilde sınıflandırılabilir. Olumlu kendilik kavramına sahip olan bireylerin iyimser ve yapıcı bir biçimde düşünme ve eyleme geçme eğiliminde, olumsuz kendilik kavramına sahip bireylerin ise kötümser ve yıkıcı biçimde davranma ve düşünme eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır (Gürcan, 2015: 17; Plotnik, 2009: 444).

İnsancıl teorinin gelişmesine katkı sağlayan diğer bir isim ise Abraham Maslow'dur. Maslow insan deneyimlerini gözlemleyerek insan için önemli olan sevgi, umut, güven, maneviyat, benlik ve varoluş kavramlarını incelemiş ve bu kavramalar çerçevesinde ihtiyaçlar hiyerarşisi adını verdiğini kuramını oluşturmuştur. Maslow (1943) kuramında ihtiyaçları fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, ait olma-sevgi ihtiyacı, takdir edilme-saygı ihtiyacı ve

kendini gerçekleştirme ihtiyaçları olarak sınıflandırmıştır. Maslow sınıflandırdığı bu ihtiyaçları yetersizlik ve gelişme ihtiyaçları olarak iki kategoriye ayırmıştır. Yetersizlik ihtiyaçları kategorisinde, karşılanmadığı zaman bu ihtiyaçları gidermeye çalıştığımız yeme, içme gibi fizyolojik ihtiyaçlar ile güvenlik, sevgi ve itibar gibi ihtiyaçlar yer almaktadır. Gelişme ihtiyaçları kategorisi ise bilişselliği (anlayış ve kavrama), estetiği, kendini gerçekleştirmeyi ve kendini aşmayı (diğer bireyler ile olumlu ilişkiler kurmayı, çevreye karşı duyarlı olmayı, farklı deneyimler kazanmayı) içermektedir (Collin vd.,2012: 138-139; Tekke, 2019: 1708). Bu kurama göre ihtiyaçlar sırayla belirli ölçülerde karşılandıktan sonra bir sonraki basamakta yer alan gereksinimler ortaya çıkmaktadır (Abukan, 2014: 15). İnsan davranışlarının açıklanabilmesi ihtiyaçların karşılanması ile ilişkilidir. İnsan davranışı üzerinde etkili olan ihtiyaçların karşılanması, karşılanan ihtiyaçların yerine yeni ihtiyaçların gelmesi ve bu ihtiyaçların giderilmesi insanın yaşamı boyunca devam etmektedir (Aktaş, 2018: 45-46).

Rogers ve Maslow'un benzer görüşleri çerçevesinde kendini gerçekleştirme düzeyinde kişinin kendini tanıyıp bilmesi aynı zamanda hedeflerinin ve ilgi alanlarının da bu düzey için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda kendini gerçekleştirme ihtiyaçları her birey için aynı olmamaktadır (Tekke, 2019: 1706).

1.2.6. Bilişsel Psikoloji Teorisi

Bilişsel psikoloji algılama, duyum, hafıza, problem çözme, düşünme gibi çeşitli zihinsel faaliyetleri incelemekte, zihinsel süreçleri önemsemekte, bireyin dış dünyayı algılama, zihinde işleme ve eylemini oluşturma süreci ile ilgilenmektedir (Shultz ve Shultz, 2007: 703-709).

“Bilişsel psikoloji, duyumdan algıya, örüntü tanımaya, dikkate, bilince, öğrenmeye, belleğe, kavram oluşturmaya, düşünmeye, zihinde canlandırmaya, hatırlatmaya, dile, zekaya, duygulara ve gelişime kadar tüm psikolojik süreçleri içine alır ve davranış alanının tüm çeşitliliğini kapsar.” (Solso vd., 2010: 2).

Bilişsel psikoloji teorisine göre, bireyin davranışlarının oluşmasında yaşadığı olaylar değil olaylara yüklediği anlamlar etkili olmaktadır (Özdel, 2015: 15). Bu yaklaşımda birey uyaranları algılama ve yorumlama sürecinde aktif rol oynamaktadır (Bilgin, 2007: 60). Bireyler arasındaki kişilik farklılıkları bu teori kapsamında bireylerin bilgiyi işleme süreçlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bireylerin oluşturdukları ve sahip oldukları zihinsel temsillerin ulaşılabilirlikleri göz önünde bulundurulduğunda bireylerin arasındaki farkı açıklamak mümkündür. Örneğin, birinin akıllıca gördüğü hazır cevap olma davranışını, başka bir birey hakaret olarak görebilir (Burger, 2016: 606-616).

Bilişsel psikoloji teorisinde bilişin anlaşılmasında şema ve otomatik düşünce önemli kavramlar arasında yer almaktadır (Leahy, 2007: 471). Şemalar bir alana yönelik oluşturulmuş

bilgileri barındıran, yeni edinilen bilgileri kategorize eden ve onları anlamlandırmaya yardımcı olan yapılar olarak tanımlanmaktadır. Buna ek olarak bilişsel yapılar olan şemalar bireyin daha önce deneyimlediği bilgiler ile yeni bilgileri deneyimleri çerçevesinde düzenlenmesini sağlamaktadır (Bilgin, 2007: 375-376). Otomatik düşünceler bireyin duygularını ve bununla ilgili olan davranışlarının oluşmasında etken olan şeyin bireyin karşılaştığı olayın değil olaya ilişkin yorumu olarak tanımlanmaktadır. Bu düşünceler karşılaşılan bir durumda aniden ve çaba olmaksızın ortaya çıkmaktadırlar. Birey bu düşüncüyü değerlendirmeden doğru olarak kabul etmektedir. Genelde otomatik düşünceler olumsuz formda olmaktadır. Saldırgan ve pasif-agresif davranış bozukluğu olan bireylerin düşmanlık ve intikamla ilgili otomatik düşünceler oluşturdukları bildirilmektedir. Bilişsel yapıda öfkeye sebep olan bu otomatik düşünceler, kişinin kendisine haksızlık edildiği, karşısındaki bireyin saldırıyı, intikamı veya cezayı hak ettiği ve bir başkasını suçlama eğilimi yönündeki abartılı düşünceleri içermektedir (Yavuzer ve Karataş, 2012: 2). Bireylerin çocukluğundan itibaren öğrenme yolu ile ve inanç sistemini oluşturan şemalar, bireylerin yaşadığı olaylar ile harekete geçerek ‘olumsuz otomatik düşüncelerin’ oluşmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda endişe, üzüntü ve öfke gibi duygular yaşanarak şiddet davranışı meydana gelmektedir (Çelik, 2013: 52-53). Öfke yaşandığında düşünceler doğruyu yansıtmaktan ziyade birey tarafından genelde çarpıtılmış ve abartılmış bir biçimde algılanmaktadır (Bilge ve Ünal, 2005: 192). Bilişsel teoride vurgulanan, bireylerin olayları algılama şekli ve onlara yükledikleri anlamlar sonucunda yaşanan durumlardır. Öfkenin yaşanmasına sebep olan şey ise bu algılama ve anlamdan ileri gelmektedir (Özmen, 2006: 48).

1.3. Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin yurt içi ve yurtdışı literatürde birçok çalışma mevcuttur. Literatürde yer alan kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında çeşitli alanlarda yapılmış çalışmaların bazılarına yer verilecektir.

1.3.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Kılıç (2009) tarafından yapılan “Kadına Yönelik Şiddet: Sosyo-Psikolojik Arka Plan, Manevi Boyut, Hukuki Yaptırımlar” isimli araştırmada niteliksel yöntem kullanarak şiddet gören kadınlar ile mülakat uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda ise şiddetin psikolojik sonuçlarının yoğun olarak hissedildiği ve şiddet gören kadınların çoğunun dayanma gücü olarak dua ettikleri tespit edilmiştir. Ailelerinde şiddet görmüş olan çoğu kadının evlendikten sonra kendilerinin de şiddete maruz kaldıkları ve kadınların büyük bir çoğunluğunun hakları ile ilgili

pek fazla bilgilerinin olmadığı, kitle iletişim araçları aracılığı ile haklarından haberdar oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kadına yönelik şiddet ile ilgili bir başka çalışma Gülmez (2014) tarafından yapılan “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözülme ve Dindarlık” isimli araştırmadır. Araştırmanın amacı, evli erkeklerin dindarlık ve ahlaki çözülme ile kadına yönelik aile içi psikolojik ve fiziksel şiddet davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi olduğu görülmektedir. Araştırmanın sonucunda eğitim düzeyi yükseldikçe fiziksel şiddetin azaldığı ancak psikolojik şiddetin azalmadığı saptanmıştır. Yine araştırma sonucunda gelir düzeyi düşük kişilerde fiziksel ve psikolojik şiddet görülme oranının yükseldiği, çocukluğunda şiddete maruz kalan kişilerde psikolojik ve fiziksel şiddet oranlarının yüksek olduğu, dindarlık seviyesi arttıkça psikolojik ve fiziksel şiddetin azaldığı, dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların ahlaki çözülme eğilimlerinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Altınöz (2014) tarafından yapılan “Kadına Yönelik Şiddet: Faillerin Psikososyal Özellikleri” adlı araştırma, kadına şiddet gerekçesiyle belirli cezaevlerinde bulunmakta olan erkekler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 41 vaka ve 20 kontrol olmak üzere 61 katılımcı yer almıştır. Araştırmanın sonucunda ise, kadına yönelik şiddetin psikopatoloji ile açıklanamayacağı, geçmişte şiddete maruz kalanların gelecekte şiddet gösterme eğiliminde olabilecekleri, failin yaşının, eğitiminin mesleğinin şiddetin önlenmesinde etkin olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, kadının eğitim düzeyinin ve mesleğinin şiddetin önlenmesinde engelleyici olmadığı, göçün kadına yönelik şiddeti arttıran bir unsur olduğu, erkeklerin kadını denetlemek, otoritelerini sağlamlaştırmak adına şiddete başvurdıkları ve erkeklerin yasal düzenlemeleri kadınları özgürleştiren bir tehdit olarak algıladıkları tespit edilmiştir.

Çelik (2015) yapılan “Eşine Şiddet Uygulayan Hükümlü Erkeklerin Özellikleri ve Toplumsal Cinsiyet Algıları” isimli araştırma, belirli illerde açık ve kapalı ceza infaz kurumlarında kalmakta olan, eşine şiddet uygulamasından dolayı hüküm alan 124 erkek ile nicel yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları arasında, şiddetin öğrenilen bir davranış olduğu, katılımcıların sevgi, saygı ve güvene dayalı bir evlilik tanımlarken eşleri ile olan ilişkilerinde bu değerlerin eksik olduğu, yine katılımcılar eşleri ile yaşamış oldukları anlaşmazlıklara dair konuların eşlerinin davranışlarından kaynaklı problemlerin olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların çoğunun cinayeti eşe karşı şiddet olarak görmedikleri, toplumsal cinsiyet algıları ve cinsiyet arası eşitlik bağlamında katılımcıların görüşlerinin söylem düzeyinde olduğu, davranışları ve bireysel yaşamaları ile söylemlerinin uyuşmadığına dair sonuçların yer aldığı görülmektedir.

Özçoban (2018) tarafından yapılmış olan “Kadına Yönelik Şiddet Olaylarının Önlenmesi” başlıklı araştırmada, şiddetin hukuki boyutları üzerinde durulduğu görülmektedir. Araştırmanın sonucunda kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerde eksikliklerin olmasına karşın önemli düzenlemelerin yer aldığı, uluslararası sözleşmeler ve ulusal yasalarda herhangi bir eksik olmadığı vurgulanmıştır. Ancak şiddetin önlenmesinde yalnızca yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı, önemli olan konunun yasaların içselleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Toplumların kadına yönelik şiddeti sıradan ve olağan görmemeleri gerektiği, toplumların ve bireylerin toplumsal cinsiyet ve insan hakları konusunda eğitilmelerinin büyük önem taşıdığı ayrıca kadının da insan olduğu bilincinin oluşması gerektiği belirtilmiştir.

Ünal ve Gülseren (2020) tarafından yapılan “Covid-19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet” isimli araştırmada, Covid-19 sürecinde dünyada ve Türkiye’de kadına yönelik şiddetin arttığına dair verilere yer verildiği görülmektedir. Çin’de geçen yıla oranla pandemi sürecinde kadına yönelik şiddetin üç kat arttığı, bu artışın %90’nın Covid-19 ile ilişkili olduğu, Arjantin’de %25 oranında, Brezilya’da %40-50 oranında, İngiltere’de %25 ve İspanya’da %20 oranında artışların olduğu belirtilmiştir. Bu artışlar doğrultusunda çeşitli önlemlerin alındığı Türkiye’de ise “Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu” verilerine göre kadına yönelik şiddetin Nisan ayında %55 ve Mayıs ayında %78 oranında arttığı tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda ise, pandemide ekonomik sorunlar, sağlık birim ve sistemlerine erişim zorluğu, evlerde izole olmanın getirmiş olduğu alkol alımındaki artış gibi nedenlerle kadına yönelik şiddet olaylarının artmış olabileceği belirtilmektedir. Kadına yönelik şiddetin en temel sorununun ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğu toplumun, ruh sağlığı çalışanlarının ve sağlık çalışanlarının bu konudaki farkındalığının artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

1.3.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Watlington ve Murhpy tarafından (2006) tarafından yapılan “The Roles of Religion and Spirituality Among African American Survivors of Domestic Violence” isimli araştırmada, aile içi şiddet mağduru Afrikalı Amerikalılarda travma sonrası stres semptomları ve depresyon semptomları ile bağlantılı olarak dini bağlılık, maneviyat, dini başa çıkma ve sosyal desteğin bu semptomlar üzerindeki etkisini inceledikleri görülmektedir. Aile içi şiddete maruz kalan 65 Afrikalı Amerikalı kadının, fiziksel şiddet ve psikolojik istismar sıklığının, travma sonrası stres bozukluğu ve depresyonla ilgili semptomlarının, mevcut sosyal destek türlerinin ve başa çıkma faaliyetleri hakkında veri sağladı vurgulanmıştır Maneviyat seviyeleri daha yüksek olan ve daha

fazla dini katılım gösteren kadınların daha az depresyon semptomları gösterdiği, dini bağlılığın da travma sonrası stres semptomları ile negatif ilişkili olduğu araştırma sonucunda görülmüştür.

Flood ve Pease (2009) tarafından yapılan “Factors Influencing Attitudes to Violence Against Women” başlıklı çalışmada, erkeğin kadına yönelik şiddetinde, hem mağdurun bu şiddete yönelik tutumları hem de mağdurun çevresindeki diğer kişilerin bu duruma verdiği tepkilerin şiddetin oluşmasına etken olabileceği ele alınmaktadır. Çalışmanın sonucunda, kadına yönelik şiddete karşı toplumun tutumlarını iyileştirme çabalarına çeşitli varsayımların öncülük ettiği belirtilmiştir. Bu varsayımlar arasında kadına yönelik şiddet ile ilgili müdahalelerin yalnızca kadına yönelik şiddeti açıkça göz ardı eden tavırları değil, aynı zamanda bu şiddeti normalleştiren ve haklı çıkaran toplumsal cinsiyet ve cinsellikle ilgili daha geniş tutumları da ele almaları gerektiği ifade edilmektedir. Özellikle erkeklerin kadınlara yönelik cinsiyetçi, ataerkil ve düşmanca tutumlara bağlılığı arasındaki yakın ilişki göz önüne alındığında eğitim kampanyalarında hedeflenmesi ve cinsiyet eşitliğine odaklanan bir dizi norm ve değerlerin sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Şiddeti önleme müdahalelerinin kültürel açıdan uygun olması ve yalnızca etnik çeşitliliklere değil yerel cinsiyet kültürlerine duyarlılığı da içermesi gerektiği ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için tutumsal ve kültürel değişimi amaçlayan müdahalelere sosyal uygulamalardaki değişikliklerinde eşlik etmesi gerektiği belirtilmektedir.

Kelmendi (2013) tarafından “Violence against Women: Methodological and Ethical Issues” başlıklı çalışmada, kadına yönelik şiddeti incelerken ortaya çıkan metodolojik sorunları gözden geçirmenin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Araştırmada ayrıca kadına yönelik şiddet üzerine çalışılırken dikkate alınması ve saygı duyulması gereken temel etik ilkeleri de ayrıntılı olarak açıklanmakta olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, kadına yönelik şiddet ile ilgili bir çalışmaya katılanlar tarafından yanıt verenlerin, partnerlerinin çalışmanın amacını öğrenmesi durumunda fiziksel zarar görme olasılığının diğerlerinden daha yüksek olması gerçeği belirtilmektedir. DSÖ'nün kadına yönelik şiddet konusunda araştırmaya katılan kadınlara verilecek zararı en aza indirmek adına, kadınlarla mülakat yapılırken aynı kümelerdeki erkeklerle araştırma yapmama, görüşmeyi tam bir gizlilik içinde yürütme, şiddet mağdurlarını korumak için mevcut hizmetler hakkında bilgi sağlama gibi bir takım alternatifler önerdiği görülmektedir. Ayrıca, şiddet ile ilgili röportajların yoğun duyguları ve acı verici duyguları tetikleyebileceği göz önünde bulundurularak görüşmecilerin bu tür durumlarda tepki vermeleri ve kadının güçlü yönlerini vurgulayarak görüşmeyi bitirmeleri konusunda eğitilmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Araştırmanın sonucunda araştırmaya katılan kadınların araştırmaya katılım, sessizlik, cehalet ve şiddete karşı eylemsizlik risklerinin yüksek

olduğu bu sebeple araştırmacıların bu durumları göz önünde bulundurmaları gerektiği belirtilmektedir. Araştırmada kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalar yapılırken nitel ve nicel yöntemleri birleştiren karma bir metodoloji kullanılmasının faydalı olacağı ifade edilmektedir. Nicel yöntemlerin şiddete uğrayan kadınların sayı ve yüzdelerinde özetlenebilecek bilgiler üretirken, nitel yöntemlerin şiddet deneyimlerinden ayrıntılı ve derinlemesine bilgi elde edilmesine yardımcı olacağı yönünde öneriler yer almaktadır.

Sanchez vd. (2020) tarafından yapılan “Violence Against Women During the COVID-19 Pandemic: An Integrative Review” adlı araştırmada 2019 Aralık ve 2020 Haziran ayları arasında yayınlanan makaleler kapsamında bütüncül bir inceleme yapıldığı görülmektedir. Araştırmaya 38 makale dahil edilmiş olup bu makaleler kadınların şiddete karşı savunmasızlığını artıran bazı faktörlerin sosyal uzaklaşma ve izole dönemlerde daha da kötüleştiğini göstermektedir. Araştırmada, pandemi sırasında sağlık çalışanlarının kadına yönelik şiddeti anlamak ve bunlara yanıt verme hususunda önemli konumda oldukları belirtilmektedir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için oluşturulan stratejilerin, COVID-19 salgını sırasında ve sonrasında şiddeti önlemeyi ve buna yanıt vermeyi amaçlayan entegre eylemleri içermesi gerekliliği ve bunların halk sağlığı acil durumlarından alınan dersler temel alınarak tasarlanmasının uygun olacağı ifade edilmektedir. Ev içi veya aile içindeki bağlamda şiddete ilişkin yayınların varlığı, pandemi gibi mevcut kriz zamanlarında farklı özellikteki faktörlerin bir arada olmasının kadınlarda savunmasızlığı artırdığı vurgulanmaktadır. Sosyal uzaklaşma önlemlerinin savunmasız nüfusun refahı, fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerindeki olası etkileri hakkında ortaya çıkan endişelere işaret etmekte olduğu ve bu endişelerin önceki acil durumlar ve afetler sırasında kadınların haklarının ihlal edilmesiyle desteklendiği belirtilmiştir.

1.4. Ahlaki Olgunluğa Yaklaşımlar

1.4.1. Ahlakın Tanımlanması

Ahlak, insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi özellikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Çağrı, 1989:10). Başka bir tanımlamaya göre ise ahlak, mutlak iyi olan davranışları, bir kimsenin iyi özelliklerini vurgulayan tutumları, toplumda bireylerin uymak zorunda oldukları davranış kurallarını inceleyen bir bilimdir (Aydın, 2003: 125-126). Cevizci (2017: 37) ahlakı, bireyin kendine rehber edindiği ilke ve kurallar bütünü, iyi olduğu düşünülen davranış kurallarının tümü olarak tanımlamaktadır. Başka bir tanımlamada ise ahlak bireylerin benimsediği ve uymak zorunda olduğu ilkeler, kuralların tümü olmakla birlikte bireylerin birbirlerine göstermesi gereken, duyularla sezilen, soyut, tinsel manevi düşünce ve

davranışlarını içermektedir. Bu davranış biçimleri ilk insandan günümüze kadar gelenek görenek, töre, din, felsefe öğretileri, ulusal ve uluslararası antlaşmalar, yaptırımlar ve yasaların tesiriyle meydana gelmiş, insanlığın ortak bilinç ve bilinçaltına yerleşmiştir (Köknel, 2006: 111).

1.4.2. Ahlaki Olgunluk Kavramı

“Bir kimsenin ya da bir toplumun ahlak ilkelerine göre doğru ve yanlış davranışlar konusunda akla uygun kararlar verebilmesi için gerekli olan gelişme düzeyine ahlaki olgunluk denir. Ahlaki olgunluk, ahlaki gelişim süreci sonucunda kazanılan bir kişilik özelliğidir. Ahlaki olgunluk, bireyin duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranışlarındaki mükemmellik düzeyini ifade etmektedir.” (Şengün, 2018:12). Kişinin toplum tarafından kabul görmüş olan değerleri içselleştirmesi, vicdanı ile bütünleştirmesi böylelikle ahlaki olan değerlere aykırı veya ters düşen düşünce ve davranışlarda bulunmaması ahlaki olgunluğun göstergelerindendir. Ahlaki olgunluk, ahlaki değerlerin bireyin bilincine yerleşmesi gereken ve yalnızca düşünce, davranış boyutuyla sınırlı olmayan bir süreç olarak da tanımlanmaktadır (Eroğlu ve Karakuş, 2020: 22).

Ahlaki olgunluk çerçevesinde görüşlerini belirten araştırmacı Mathieson (2003), “Ahlaki Olgunluğun Bileşenleri” adlı makalesinde, ahlaki olgunluğu oluşturan ahlaki muhakeme ve benlik algısını, bilişsel yetenekleri, duygusal kaynakları, sosyal becerileri, ilkeleri kullanma, saygı gösterme ve amaç geliştirme şeklinde 7 faktörden bahsetmektedir. Ahlaki muhakeme faktörünün yalnızca kişinin, ahlak açısından doğruyu yanlış ayırt etmesi, doğruyu bulması değil aynı zamanda kişinin bu davranışının farkında olması ve bu doğrultuda hareket etmesi olarak tanımlanabilmektedir. Bilişsel yetenek, ahlaki muhakemenin temel taşlarından biridir. Örneğin ahlaki bir ikilemi çözmek için paydaşları tanımlamak, bir durumdaki çıkarları değerlendirmek, ilkeler arasındaki çatışmaları takdirle karşılamak genellikle ödün vermek gerekmektedir. Tüm bu adımlar soyut akıl yürütmeyi içermektedir. Duygusal kaynakların kullanımında duyguların, davranışların çoğuna yön vermekte olduğu rasyonel düşünce için hedefler sağladığı ve rasyonel düşünceyi yeniden yönlendirdiği belirtilmektedir. Bazen duyguların anlaşılmadığı ve kabul edilmediği gibi durumlarda ahlaki olarak olgun insanların bu karmaşık durumu anladıkları ve bu kişilerin olayları yorumlarken diğer insanların duygularını ve kendi duygularını dikkate almalarından bahsedilmektedir. Sosyal becerilerin kullanımında belirtilen bu unsurlar ahlaki gelişim programları için ahlaki beceriler perspektifinde başlangıç olarak değerlendirilebilmektedir. İlkelerin kullanılması faktörü ilke zemininde akıl yürütmedir. İlke, durumlar arası uygulanan soyut ahlaki düşüncedir. Ahlaki olarak olgun olan insanlar körü körüne ilkeye uymamaktadır. Bu insanların ahlaki

ikilemlerin altında yatan ilkeler arasındaki çatışmaları farkında oldukları vurgulanmaktadır. Saygı gösterme faktöründe, ahlaki olgunluğa sahip insanlar diğer kişilere saygılarını çeşitli yollarla göstermektedirler. Bu insanlarda diğer bireylerin değerli olduğu görüşü hakim olmakla beraber birbirlerine bağlı bir sosyal ağın parçası olduklarını bilmektedirler. Ahlaki olgunluğun son faktörü olan amaç geliştirme felsefi bir görev ve zorunlu olmasa da bir başarı hedefi olarak görülmektedir. Kişinin kendi hedeflerini belirlemesi ve bu süreçte başkalarına saygı göstermesi, bilişsel, duygusal ve sosyal becerilerini iyi kullanmasının kolay olmadığı ancak bir amaç duygusunun olmasının yaşamı daha anlamlı hale getirdiği vurgulanmaktadır (Tekin, 2017: 2280).

Ahlaki olgunluğu etkileyen çeşitli faktörler olmakla beraber psikolojik ve sosyal bazı faktörlerden bahsetmek mümkündür. Ahlaki olgunluğu etkileyen psikolojik faktörlerden biri özdeşlemedir. Ahlaki olgunluk sürecinde önemli etmenlerden biri olan özdeşleşme, bireyin kişiliğini oluşturma sürecinde erken çocukluk döneminden itibaren başka bir bireyi model alması olarak ifade edilmektedir. Özdeşleşme, model alınan birey ile etkileşim sonucunda bireyin kendi kimliğini oluşturma süreci olarak da tanımlanmaktadır. Bu süreç içerisinde birey, model alınanlar tarafından aktarılan değerler kapsamında ideal olan benlik imajını oluşturmaktadır (Bilgin, 2007: 278). Çocuklar anne-babalarının haricinde çevrelerinde bulunan arkadaşları, öğretmenleri, sevdiği ve önemli gördükleri kişileri örnek alabilir ve onlarla özdeşim kurabilirler. Böylelikle, örnek aldıkları ve özdeşim kurdukları kişilerin ahlaki tutum ve davranışlarını edinebilirler (Şengün, 2018: 43).

Bir diğer psikolojik faktör olarak ele alınan mizaç ise insanın devimsel ve duygusal yaşamının özelliklerinin bütünü olarak kabul edilmekte ve duygusal denge halinin özellikleri olarak tanımlanmaktadır (Baymur, 2015: 272). Başka bir tanımlamada mizaç çoğunlukla genetik faktörlerden kaynaklanması dolayısıyla genelde küçük yaşlarda ortaya çıkan duygusal davranışlarda ve duygu durumunda kısmen sabit ve uzun süreli bireysel farklılıklar biçiminde açıklanmaktadır. Mizaç ile ilgili yapılan bir çalışmada 8-10 yaş aralığında olan şiddetli ve sık olarak hırçınlık gösteren denekler saptanmış, 30 yıl boyunca araştırmacılar kötü mizacın devamlılığını ve sonuçlarını izlemişlerdir. Araştırmacıların araştırdığı sorusu ise: “Kötü mizaçlı erkek çocuklar, kötü mizaçlı erkekler haline gelirler mi?”. Bu sorunun cevabı ise evettir. Kötü mizaçlı erkek çocukları sonraki yıllarda akranları ile kıyaslandığında büyük ölçüde daha alıngan, denetimsiz ve karamsar oldukları sonuçlarına varılmıştır. Daha sonrasında araştırmacılar bu erkek deneklerin geçmiş yaşantılarını inceleyerek orta sınıfta olan kötü mizaçlı erkek çocuklarının sosyoekonomik statülerinin ileri derecede bozulduğunu gözlemlemişlerdir. Sosyoekonomik statülerinin düşük olmasında akranlarına göre eğitimlerine

daha erken noktalamaları büyük bir olasılık olarak görülmüştür. Bu erkeklerin mesleki statülerinin düşük olduğu, sıklıkla iş değiştirdikleri ve 18-40 yaş aralığında daha sık olarak işsiz kaldıkları görülmüştür. Bu erkeklerin %46'sı 40 yaşında boşanmış diğer erkekler için ise bu oranın %22 olması kötü mizacın aile yaşantısını da etkilediğini göstermektedir (Atkinson vd., 2010: 452-453).

Ahlakın gelişimin önemli bir parçası olarak da görülen karakter, bireyi başkalarından ayıran ve onun davranış şeklini belirleyen öz yapı ve ana özellik olarak tanımlanmaktadır (Kaymakcan ve Meydan, 2020:29). Berkowitz ve Bier'a göre karakter çeşitli yollarla tanımlanabilir. Genelde "karakter sahibi" olma biçiminde kullanılır ve bu da karakterin "iyi" veya "kötü" olduğuna vurgu yapmaktadır. Psikoloji alanında karakter sosyo-moral bir yeterlilik olarak tanımlanmakla birlikte ahlaki işlevsellikle ilişkilendirilmektedir. Ahlaki eylem, ahlaki değerler, ahlaki kişilik, ahlaki duygular, ahlaki muhakeme, ahlaki kimlik, ve temel özellikler olarak yedi psikolojik yön ile karakter tarif edilmektedir (Berkowitz ve Bier, 2004: 73).

Aile, eğitim, akran ve arkadaş çevresi gibi sosyal faktörlerin ahlaki olgunluğu etkileyen faktörler çerçevesinde değerlendirildiği ve bu faktörlerin ahlak gelişiminde rol oynadığı görülmektedir (Şengün, 2018: 50).

Aile; birbirlerini aynı evin üyesi kabul eden, birbirlerine biyolojik ve psikolojik olarak bağlı olan, geçmiş, ekonomik ve duygusal bağlara sahip olan kişiler biçiminde tanımlanmaktadır Aile insanlığın ve milletlerin gelişmesi ile beraber önemli bir role sahip olmuştur. Bu süreçte aile evrim geçirmiş olsa da hala birtakım orijinal işlevlerini korumaktadır. Örneğin, çocuk doğurma, büyütme, sosyalleştirme gibi rolleri devam ettirmektedir. Genellikle aileler ekonomik, fiziksel, sosyal ve duygusal işlevlerle karakterize olup gelişmeyi desteklemektedirler. Aile ortamı, aile bireylerinin birbirlerini dinledikleri, destekledikleri ve birbirlerine güven verdikleri terapötik bir ortam olabilme fonksiyonuna da sahiptir. Bu açıklamalara ek olarak evlenmeden bir arada olan aileler, evli olan ancak çocuğu olmayan aileler, ölüm yahut boşanma gibi durumlardan dolayı evliliği sonlanan aileler, lezbiyen veya gey çiftler, yakın arkadaşlıkların oluşturmuş olduğu birliktelikler de aile olarak kabul edilmektedir (Özabacı ve Erkan, 2013: 1-2; Gladding, 1998: 6). Ailenin geniş tanımlamalarından sonra ailenin çocuğun gelişiminde önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Ahlaki olgunluk çerçevesinde ise ailenin çocuğun ahlak eğitiminde en etkili kurum olduğunu bilinmektedir. Çocuğun içinde büyüdüğü ailenin ahlaki gelişim sürecinde etkisi çok önemlidir. Aile, çocuğun hayata bakışı, insanları anlamlandırma biçimi, ideoloji ve inançları ve bunlar gibi birçok faktörü çocuğa aktarmaktadır. Ahlaki gelişim sürecinde ise bu

aktarım doğrultusunda çocuk ailenin ahlaki bakış açısı ile durumlara yaklaşmakta ve olayları ele almaktadır (Kaymakcan ve Meydan, 2020: 193-196).

Akran ve arkadaş çevresi; çocuğun arkadaş çevresi ve bu çevrede kurduğu iletişim toplumsallaşma sürecinde önemli bir adım olarak görülmektedir. Çocuklar arkadaş çevresinde normlara uymayı ve onları benimsemeyi öğrenirlerken aynı zamanda kendi davranış, tutum ve yargılarını ifade etmeyi de öğrenmektedirler. Çocuklar akranlarının davranışlarını gözlemleyerek onların sergilemiş olduğu davranışları örnek alarak onlar gibi davranabilmektedirler. Özellikle ergenlik döneminin başlamasıyla beraber çocuklar için arkadaş çevresinin değeri ve öneminin artmakta olduğu değerinin, çocukların arkadaşlarını rol model olarak gördüğü ve örnek aldığı bilinmektedir. Rol model alınan ya da taklit edilen arkadaş çevresi ahlaki gelişim yönünden çocukları ve gençleri olumlu veya olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Eğer arkadaş çevresi ahlaki yönden uygunsuz davranışlarda bulunuyorsa çocuğun da ahlaki yönden uygun davranışlar sergilemesi beklenmemektedir (Köseoğlu, 2017: 351; Şengün, 2007: 205-207).

Eğitim; “Yeni kuşakların, toplumsal yaşamda yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme süreci, önceden saptanan amaçlara göre bireyin kendi yaşantıları aracılığı ile davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler sistemi” olarak tanımlanmaktadır (Bakırcıoğlu, 2012: 453). Başka bir eğitim tanımlaması ise “özellikle de kişinin belli bir alanda iyi yetişmesini veya belli bir yetisi ya da melekesinin birtakım araç ya da yöntemlerle gelişmesini sağlayan etkinlik” şeklindedir (Cevizci, 2017:657). Bu tanımların ışığında eğitim insan davranışının istenilen yönde gelişmesini amaçlamaktadır (Külahoğlu, 2011: 15-16). Belirtilen açıklamalardan hareketle eğitimin ahlak gelişimi ve ahlaki olgunluğun oluşması konusunda önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Ahlaki değerler, yargılar, düşünce ve davranışlar, eğitim aracılığı ile nesilden nesile aktarılmaktadır. Bireyler arasında oluşan ahlaki farklılıkları ise eğitim sayesinde azaltmak mümkündür. Ahlakın bir bilgi ve davranış olarak öğrenilmesi ömür boyu sürmekle birlikte ahlak eğitimi içinde büyüdüğümüz aile ile başlayıp okul yaşamı ile devam etmektedir (Şengün, 2018:70). Literatürde ahlaki eğitim konusunda yer alan çalışmalarda da eğitimin ahlak gelişimi ve ahlaki olgunluk üzerinde önemli bir etkisinin olduğu belirtilmektedir (Dilmaç, 1999: 81; Acuner, 2004: 147; Kabaday ve Aladağ, 2010: 894-895; Oruç, 2010: 57-58; Akçınar vd., 2018: 163).

1.4.3. Psikoloji Kuramları Çerçevesinde Ahlak Gelişimi

1.4.3.1. Klasik Psikanalitik Kuram ve Ahlak Gelişimi

Psikanalitik kuramda ahlak gelişimi Freud'un oluşturduğu "Yapısal Kişilik Kuramı" ile ele alınmaktadır. Yapısal kişilik modeli id, ego ve süper-ego olmak üzere 3 temel sistemden oluşmaktadır. Ahlak gelişimi bu 3 temel sistemin denge kurması ile ilişkilendirilmektedir. Yapısal kişilik modelinde id, haz; ego, gerçeklik; süper-ego ise toplumsal değerler ve ahlak ilkelerini temsil etmektedir. İd, bireyin gerçek dışı, mantıksız arzularının hemen doyurulması için işlev görmektedir. İd istekleri konusunda sürekli doyum aramaktadır. Ego, bireyin çevresi ile etkileşimde bulunmasıyla kişiliğin gerçeklik ilkesine göre hareket eden bilinçli bölümünü oluşturmaktadır. Ego, id'in toplumca kabul edilmeyen isteklerini bastırır ve uygun olan isteklerin bilinç düzeyine çıkmasına yardım eder. Süper-ego ise id'in isteklerini baskılayan egonun bu isteklerin hangilerinin bastırılacağına hangilerinin bilinç düzeyine çıkacağına belirleyicidir (Can, 2011: 127-129). Süper-ego, toplumsal kuralları, değer yargılarını çoğunlukla ana-babanın ahlak anlayışını temsil etmektedir. Bu modele göre, toplumsal değerler, yargılar ve kurallar süper-ego aracılığı ile kişiliğin bir parçası olmaktadır. Sağlam ve güçlü bir ego, id'in istekleri ve süper-egonun aşırı yasaklamaları arasında dengeli bir şekilde süreci yönetebilir. Bu süreçte hem psikolojik hem de ahlak gelişimi yerinde ve sağlıklıdır. Ancak süreç dengeli bir şekilde yönetilemediğinde id'in ağır bastığı durumlarda aşırı kontrolsüz eylemler, süper-ego ağır bastığında ise aşırı suçluluk duyguları yaşanmaktadır. Freud'un bu kuramına göre ahlak gelişimin ilk beş yılda tamamlandığı ve ilerleyen süreçte önemli gelişmelerin olmadığı vurgulanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010: 361-363).

Freud, iç yasaklamaların küçük çocuklarda olmadığını vurgular. Özdeşleşme yoluyla kazanılan süper egonun harekete geçmesi anne-baba otoritesi ile ilişkilidir. Anne baba otoritesi ise sevgi gösterme ya da cezalandırma tehdidi yoluyla yapılır. Ceza çocuk için anne baba sevgisinin verilmemesi anlamına gelmekte ve bu sebepten dolayı cezadan korkulmaktadır. Süper ego anne ve baba ile kurulan bağlantının özdeşleşmesi yolu ile sağlanır. Yani süper ego anne babanın yasaklamalarını ve olumlarının yerini almaktadır. Süper ego ebeveynlerin çocuklarını yönetmesi, tehdit etmesi gibi çocuğu yönetir ve tehdit eder. Özdeşleme yolu ile süper ego vicdan gelişimine yardımcı olmaktadır. Sagan'a göre süper ego anne-babanın yalnızca iyi ve erdemli yönlerine odaklanmamakla beraber kötü yönlerini de görür. Toplumun ahlaksal yargıları da bu süreçte iç ses haline dönüşür. Freud'a göre ahlak yalnızca özdeşleşme yoluyla gelişmemektedir. Toplumsal ahlak çerçevesinde dinlerin ve totemizminde bunda etkisinin olduğu belirtilmektedir. Freud, dinin içinde barındırdığı yasakların, kuralların ve kısıtlamaların, ahiret mutluluğu ve tanrısal koruma ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu

kurallara uyma, tanrısal koruma ve mutluluk çerçevesinde ödüllendirmeyi beraberinde getirmektedir. Ananeler ve ahlak kapsamında uymamız gereken kurallar ilkel insanların tabularına benzemektedir. Freud, tabuya karşı gelme ya da tabunun çiğnenmesi sonucunda tabu azabının ortaya çıktığını bunun da tabu vicdanı olarak adlandırılabilirliğini belirtmektedir (Freud, 2010: 30-37). Freud kadınların kastrasyon anksiyetesi yaşamadıkları için süper egolarının erkeklere göre daha az gelişmiş olduğunu ifade etmektedir. Kadınların süper egolarının erkeklere oranla daha az adalet duyarlılıklarının olduğu, yaşamın zorluklarına karşı daha az hazır oldukları, yakınlık ve düşmanlık gibi duygulardan kolaylıkla etkilenebildiklerini vurgulanmaktadır (Cesur, 2018: 17-32).

1.4.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı ve Ahlak Gelişimi

Sosyal öğrenme kuramı bir davranışın ortaya konulması ve bunun sonuçlarının tecrübe edilmesi ile öğrenmenin gerçekleşmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kuramın savunucularından olan Bandura'ya göre öğrenme başkalarının davranışlarını gözlemleyerek, deneme yanılma yolu ve pekiştiriciler aracılığıyla dolaylı bir şekilde gerçekleşmektedir. Sosyal öğrenme kuramı kapsamında ahlaki gelişim, çocuğun içinde bulunduğu çevrenin ahlaki özellikleri ile ilişkilidir. Çocuğun anne- babası, arkadaşları, akrabaları ya da öğretmenleri davranışın model alınması hususunda önem taşımamaktadır. Çocuğun model aldığı kişilerin davranışlarının sonucunda ödüllendirilmesi ya da cezalandırılması ahlaki tutum ve davranışların oluşmasında etkilidir (Nalbant, 2017: 16-18).

Sosyal öğrenme kuramı, ahlaki düşünce biçiminin kişisel, çevresel ve davranış belirleyici faktörlerin birlikte hareket ettiğini bu etkileşim sonucunda ahlaki davranışların ortaya çıkıp çıkmayacağını belirtmektedir. Bu kuram ahlaki gelişimi bilişsel olarak da incelemektedir. Ahlaki gelişim perspektifinde sosyal öğrenme kuramı ahlaki uzaklaşma süreci ve bilişsel süreçler sonucunda oluşan ahlaki davranış örüntülerini ele almaktadır. Ahlaki uzaklaşma sürecinin saldırganlık ile pozitif yönde orta düzey bir ilişkisi bulunduğu ve kadına yönelik şiddet olaylarının altında yatan sosyal psikolojik nedenlerin anlaşılmasında yardımcı olduğu literatürde görülmektedir. Ahlaki uzaklaşma süreci kişilerin hem ahlaki standartlarından ödün vermeleri hem de ahlaki bütünlüklerini korumalarına yardımcı olmaktadır. Yani zararlı davranışların kıyaslama yolu ya da çeşitli mekanizmalarla olumlu hale dönüştürülmesi söz konusudur. Ahlaki uzaklaşmayı oluşturan 8 mekanizma bulunmaktadır (Cesur, 2018: 121-128; Yalçın vd., 2016: 309-332; Özalp ve Yirci, 2019: 942-943).

Meşrulaştırma: Yanlış ya da hatalı olan davranışları olumlu bir biçimde görme, algısal olarak yeniden biçimlendirme şeklinde tanımlanmaktadır (Özalp ve Yirci, 2019: 943).

Sorumluluğu Yayma: Grup olarak verilen kararlarda bireysel sorumluluğun kalkması söz konusu olup herkesin sorumluluk almış olduğu bir durumda bireysel olarak kimsenin sorumluluk hissetmemesi söz konusu olabilmektedir (Cesur, 2018: 131).

Sorumluluğun Üstlenilmemesi: İnsanlar bazen davranışlarının baskı veya yönlendirme sonucunda meydana geldiğini ve kendilerinin bireysel olarak yaptıkları bu davranıştan sorumlu olmadıklarını dile getirmektedirler (Gürpınar, 2015: 58).

Sonuçları Çarpıtma: Örneğin alay edilmenin kimseyi gerçekten incitmeyeceğinin söylenilmesi gibi yapılan bir ahlaki uzaklaşma mekanizmasıdır (Yalçın vd., 2016: 315).

İnsandışılaştırma: İnsanların insani özelliklerinin göz ardı edilerek algılanmaları ve onlara zalim bir şekilde davranılması şeklinde tanımlanabilmektedir (Cesur, 2018: 133).

Suç Mağdura Yükleme: Kötü muamele gösterilen bir kimsenin bu davranışı hak edecek bir şey yapması şeklinde tanımlanan bir mekanizmadır (Yalçın vd., 2016:315).

Olumsuz Davranışı Olumlu Etiketleme: Örneğin, tokat atmanın şakalaşmak olduğunun düşünülmesi gibi davranış biçimlerini içermektedir (Özalp ve Yirci, 2019: 943).

Avantajlı Karşılaştırma: Kınanması gereken davranışların olumsuz gibi gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır. Olumsuz olan davranışları, zararlı davranışlarla kıyaslayarak bu davranışı önemsizleştirmek söz konusu olabilmektedir (Gürpınar, 2015: 58-59).

1.4.3.3. Bilişsel Kuram ve Ahlak Gelişimi

1.4.3.3 1. Piaget'in Ahlak Gelişim Kuramı

Piaget'e göre çocuğun ahlak gelişimi, çevresi ile sosyal etkileşimi aracılığıyla evreler halinde gelişmektedir. Bu evreler hiyerarşik bir düzende ve bilişsel gelişime paralel olarak ilerlemektedir. Piaget, bu evreleri ahlak öncesi dönem, dışa bağımlı dönem ve özerk dönem olarak sınıflandırmıştır. Ahlaki gelişim evrelerinin ilk basamağını oluşturan ahlak öncesi dönem doğumdan itibaren 4-5 yaşına kadar çocuğun içinde olduğu dönemdir. Bu dönemde çocuklar genelde benmerkezci olmaları sebebi ile başkalarının görüşlerini önemseme konusunda zorluk yaşamaktadırlar. Kurallardan habersiz olan çocuklar bu dönemde sosyal ilişkilerinde uyulması gerekli olan kuralların varlığını kavramaktadırlar. Ahlak gelişiminde ikinci evre olan ve 6-10 yaş aralığını içine alan dışa bağımlı dönemde kurallar, çocuklar için değiştirilemez ve uyulması zorunluluk teşkil etmektedir. Bu dönemde çocuklar davranışın sonuçlarına göre değerlendirme yapmaktadırlar. 11 yaşından itibaren başlayan özerk dönemde ise çocuklar çiğnenen kuralların davranışın sonucuna göre değil, davranışın niyetine ve koşullarına göre değerlendirmektedirler. Bu evrede çocuklar kuralların içinde bulunan durumun

koşullarına göre değiştirilebileceğini farkına varmaktadırlar (Can, 2011: 141; Kağıtçıbaşı, 2010: 366).

1.4.3.3.2. Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramı

Kohlberg ahlaki gelişim sürecinde, çocukların ahlaki ikilemlerde karar verme durumlarını ve karar verme süreçleri üzerinde durmaktadır (Kohlberg, 1963: 19). Kohlberg'in ahlak gelişim kuramı ahlaksal düşüncenin gelişimini içeren yedi aşamalı bir süreçtir (Cüceloğlu, 2009: 353).

Birinci aşama ceza ve itaat yönelimi aşamasıdır. Bu aşamada çocuk ahlaki durumların sonuçlarına göre davranır ve cezadan kaçınma söz konusudur. Davranışın gerçekleşmesinde cezanın ve ödülün etkin olduğu görülmektedir. Bu aşamaya “ceza ve boyun eğme” ya da “güçlü olan haklıdır” ilkesi hakimdir. Çocuk güçlü otorite figürünün kendisini cezalandırabileceğini düşünmekte ve cezadan kaçınmak için otoriteye boyun eğmektedir (Fleming, 2006: 8; Can, 2011: 144).

İkinci aşama olan bireysellik ve amaca yönelik değiş tokuş aşamasında bireyin ihtiyaçlarını karşılayan her şey doğru görülmektedir. Bireyin karşısındaki kişiler ile doğru ve dürüst bir şekilde alış veriş ve değiş tokuş gerçekleştirebilmesi o kişinin doğru yolda olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bireyler arasındaki anlaşma ve sözlere önem verilmektedir (Cüceloğlu, 2009: 353).

Üçüncü aşama olan iyi çocuk yöneliminde, çocuk üyesi olduğu aileyi ya da arkadaş çevresini referans olarak görmekte ve üyesi olmuş olduğu grubun doğrularına göre hareket etmektedir. Düzeni koruma, destekleme ve grupla özdeşleşme söz konusudur. Bu aşamada genel davranış kalıplarına uyma, iyi niyetli olma, saygı ve sadakat büyük önem taşımaktadır. (Cüceloğlu, 2009: 354; Kağıtçıbaşı, 2010: 370)

Dördüncü aşamada ise kanun ve düzen yönelimi yer almaktadır. Kanun ve düzen evresinde önemli olan toplumsal kurallara uymak ve düzeni korumaktır. Görevini yerine getirmek ve otoriteye saygı göstermek davranış biçimleri arasında yer almaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010: 370; Fleming, 2006: 8-9). Bu aşamada ahlaksal davranışlar bireyin görevini yerine getirmesi, kanuna boyun eğmesi ve otoriteyi dinlemesidir (Cüceloğlu, 2009: 354).

Beşinci aşama olan sosyal sözleşme yöneliminde toplumsal kurallara eleştirel yaklaşılmaktadır. Kanunların demokratik bir biçimde değiştirebileceği düşüncesi mevcuttur (Can, 2011: 145).

Altıncı aşama ise evrensel ilke yönelimidir. Bu aşamada toplumsal düzene ve toplumlumun yararına yönelik kanunlar evrensel ilkeler ile uyuşmadığında bu yönetime uygun

bir ahlak anlayışına sahip bireylerin evrensel ilkelere uygun biçimde davrandığı görülür (Can, 2011: 145).

Yedinci aşamada kutsallıktan kaynaklanan ahlak anlayışı mevcuttur. Birey bu aşamada kendini, içinde barındığı toplumu ve insanı aşan evrensel bir düzen kurmaya uğraşır. Bu kutsal düzenin parçasından biri olarak her şeyle uyum içinde yaşamaya çalışır. Bu gibi düşüncenin zemininde Mevlana'nın Yaratıcı'ya duymuş olduğu sınırsız sevgi ve bağlılığın olduğu bir anlayış yer almaktadır (Cüceloğlu, 2009: 354).

1.4.4. Ahlaki Olgunluk ile İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılmış Olan Çalışmalar

1.4.4.1. Yurt İçinde Yapılmış Olan Çalışmalar

Ahlaki olgunluk ile ilgili yapılan yurtiçi çalışmalar kapsamında Şengün (2008) tarafından “Lise Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi” konulu araştırmasında, lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini etkileyen etmenler teorik olarak incelenerek bu etmenlerin ahlaki olgunluk ile ilişkisi açıklanmıştır. Bu inceleme sonucunda biyolojik, psikolojik faktörlerin, bedensel ve devimsel gelişimin, empatinin, ahlaki bilincin/vicdanın, inancın, iradenin, akran ve arkadaş çevresinin, dinin, kitle iletişim araçlarının, kültürün ve ekonomik faktörlerin lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini belirlemede etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Dilmaç (1999) tarafından yapılan “İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması” başlıklı çalışmada ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi verilerek Ahlaki Olgunluk ölçeği ile bu eğitimin etkili olup olmadığı sınanmıştır. Araştırmanın sonucunda dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerine verilen İnsani Değerler Eğitiminin ahlaki olgunluk düzeylerini geliştirdiği, ahlaki olgunluk düzeylerinin gelişmesinde cinsiyet farklılıklarının ve dördüncü ve beşinci sınıfta olmalarının fark oluşturmadığı sonuçlarına varılmıştır.

Kaya ve Aydın (2011) tarafından yapılan “Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç İle Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” isimli çalışmada evreni Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi 2010-2011 öğretim yılında İlahiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği, Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji ve Felsefe bölümlerinde kayıtlı bulunan öğrencilerdir. Bu bölümlerde öğrenim gören tesadüfi yöntemle seçilen 181 erkek 425 kız toplam 606 öğrenci araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda erkek öğrencilerin dini inanç puan ortalamaları kız öğrencilerinin dini inanç puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu ancak erkek öğrencilerinin ahlaki olgunluk puanlarının ortalaması kız öğrencilerinin ahlaki olgunluk puan

ortalamasına kıyasla daha düşük olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin okuduğu bölümler göz önünde bulundurulduğunda İlahiyat bölümünde öğrenim gören öğrencilerin ahlaki olgunluk puan ortalamaları ve dini inanç puan ortalamaları (Din Kültürü hariç) diğer bölümlerde öğrenim gören öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu sonucu görülmüştür. Öğrencilerin okuduğu sınıflara bakıldığında birinci sınıfta okuyan öğrencilerin diğer sınıflarda okuyanlara göre dini inanç ve ahlaki olgunluk puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin yaşadıkları yerin ve ekonomik durumlarının dini inanç ve ahlaki olgunluk puan düzeyleri arasında önemli bir fark oluşturmadığı görülmüştür. Son olarak ise ahlaki olgunluk ve dini inanç arasında önemli bir ilişki olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Çekin (2013) tarafından yapılan “Öğretmen Adaylarının Ahlaki Olgunluk Düzeyleri” adlı çalışma Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 2012-2013 öğretim yılında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Öğretmenliği, Okul Öncesi Öğretmenliği ve Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri (BÖTE) Öğretmenliği bölümlerinde okuyan 222 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada “Ahlaki Olgunluk Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarında ahlaki olgunluk düzeyinde ilk sırada DKAB öğretmenliği, ikinci sırada sınıf öğretmenliği, üçüncü sırada okul öncesi öğretmenliği ve son olarak da BÖTE öğretmenliği öğrencileri yer almıştır.

Bakioğlu ve Şahin (2014) tarafından yapılan “Kültürlerarası Tolerans ile Ahlaki Olgunluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı çalışma 2012-2013 eğitim yılında Orta Karadeniz Bölgesinde öğrenim gören 714 kadın, 439 erkek toplam 1153 üniversite öğrencisi ile “Kültürlerarası Tolerans Ölçeği” ve “Ahlaki Olgunluk Ölçeği” kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucunda kültürlerarası tolerans ile ahlaki olgunluk arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu kadınların ahlaki olgunluk düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Nalbant (2017) tarafından yapılan “Evlilik Uyumunun Yordayıcılarından Ahlaki Olgunluk ve Değerler” isimli araştırmada, Ankara ve Kayseri illerinde yaşayan 22-59 yaş aralığında 136’sı kadın 144’ü erkek olan toplam 280 evli kişi araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Schwartz Değerler Listesi, Ahlaki Olgunluk Ölçeği ve Çiftler Uyum Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmanın ahlaki olgunluk ile ilgili sonucuna bakıldığında evlilik uyumu ile ahlaki olgunluk arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş, ahlaki olgunluk puanları arttıkça evlilik uyumu puanlarının da arttığı sonucuna varılmıştır.

Bozkurt ve Durualp (2019) tarafından yapılan “Ergenlerin Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada 9, 10,

11 ve 12. sınıflarında okuyan 182 kız ve 178 erkek toplam 360 ergen araştırmanın örneklemini temsil etmiştir. Araştırmada “Genel Bilgi Formu” ve “Ahlaki Olgunluk Düzeyi Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda cinsiyet, anne-babanın öğrenim ve çalışma durumu, gelir düzeyi, aile tipi ve kardeş sayısı bakımından anlamlı bir fark bulunmadığı, ergenin zekası, yaş, eğitim, sosyoekonomik etkenler, anne-babaya ait özellikler, tutum ve davranışları gibi faktörlerin ahlaki olgunluğu etkilediği belirtilmiştir.

Eroğlu ve Karakuş’un (2020) “Hakemlerin Ahlaki Olgunluk ve Empati Düzeylerinin Karar Verme Stilllerine Etkisi” çalışmasında, evren Türkiye Futbol, Basketbol, Hentbol, Karate, Judo, Güreş, Taekwondo, Atletizm ve Sualtı federasyonun da görev yapan ulusal ve uluslararası hakemlerden 3700 kişiden oluşmaktadır. Araştırmaya gönüllü olarak katılan 586 hakem örneklemini temsil etmektedir. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Ahlaki Olgunluk Ölçeği, Empatik Eğilim Ölçeği ve Karar Verme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, ahlaki olgunluğun empatik eğilim ve karar verme düzeylerinin artırdığı, 16 yıl ve üzeri hakemlik yılı olanların ahlaki olgunluk puanlarının diğerlerinden anlamlı olarak yüksek olduğu 40 yaş ve üzeri hakemlerin yaşları 25-30 olanlara göre ahlaki olgunluk puanlarının anlamlı olarak yüksek bulunduğu sonuçlarına varılmıştır.

1.4.4.2. Yurt Dışında Yapılmış Olan Çalışmalar

Yurtdışı literatüre baktığımızda ise, Nardi ve Tsujimoto (1979) tarafından yapılan “The Relationship of Moral Maturity and Ethical Attitude” isimli çalışmanın temelinde bazı bireylerin kişisel vicdanın mevcut hukuk ile çeliştiğinde her zaman vicdanının önceliğini savunması, diğer bireylerin her zaman hukukun öncelikli olmasını belirtmesi düşüncesi yer almaktadır. Araştırmanın örneklemini 179 lisans ve lisansüstü öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların 85’i erkek, 91’i kadın ve 3’nün kimliği belirlenmemiştir. Hogan’ın ve Kohlberg’in ahlak ile ilgili çalışmaları araştırmanın zeminini oluşturmuştur. Hogan’ın öngördüğü ve araştırmacıların beklediği gibi ahlaki olgunluk “Etik Tutumlar Ölçeği” ile eğrisel olarak ilişkilidir. Hogan’ın açıklamış olduğu vicdan odaklı ve kural odaklı düşüncelerin bir karışımını kullananlar en yüksek ahlaki olgunluk seviyesine sahip olup etik tutumlar ölçeğinin ortasında yer almıştır. Dolayısıyla etik tutumlar ölçeğinin her iki kutbunun mantığından yararlanabilenler en yüksek ahlaki olgunluk seviyesini göstermektedir. Vicdan etiği yerleşik normlara ve geleneklere büyük önem vermeksizin, kişinin kendisi için doğru olarak algıladığı şeyi vurgulamaktadır. Etik tutumlar ölçeğinde yüksek puan alan bir denek, Hogan’ın toplumun genel refahını teşvik etmek için kanunun araçsal değerine vurgu yaparak faydacı etiği yansıttığını iddia ettiği bir yönelim olan sorumluluk etiğine katılır. Bu etik tutuma sahip olan

insanlar kişisel veya sezgisel ahlak kavramlarına güvenmedikleri ve bu tür ilkelere güvenmenin anarşik bireyciliğe yol açtığına inanırlar. Etik tutumlar ölçeğinin orta aralığında puan alan bir denek ne sadece vicdan etiğine ne de sorumluluk etiğine güvenerek iki görüşün bir karışımını yansıtmaktadır. Kohlberg'in ahlaki olgunluk tanımlaması doğrusal olarak etik tutumlar ölçeği ile ilişkili olmakla birlikte vicdan etiği en yüksek ahlaki olgunluk seviyelerini göstermektedir. Bu bulgu Kohlberg'in teorisiyle tutarlıdır çünkü onun ahlaki olgunluk anlayışı sorumluluk etiğinden çok vicdan etiğine benzemektedir. Sonuçların toplam modeli ahlak araştırmasında kavramsal netliğin ve kavramsal çoğulculuğun önemini vurgulamaktadır. Kişisel bildirimden ziyade ahlaki davranışın doğrudan gözlemi, gelecekteki bazı çalışmalarda kullanılabilir ve bununla birlikte veriler ahlaki olgunluğun ölçülmesine ilişkin anlaşmazlıklara yol göstermektedir. Özellikle, kavramsal olarak farklı ahlaki olgunluk ölçüleri kullanıldığında oldukça farklı ampirik sonuçlar elde edilmiş ancak her iki sonuç da oldukça anlaşılır bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda ahlaki olgunluk kavramının evrensel olarak kabul edildiği tek bir şekilde tanımlanamadığı ve tanımlanmasına gerek olmadığı eğer onun karmaşık ve çok yönlü doğası kavranacaksa kavramsal netlik ve kavramsal çoğulculuğun önem taşıdığı sonuçlarına varılmıştır.

Ferguson ve Cairns (1996) tarafından yapılan “Political Violence and Moral Maturity in Northern Ireland” isimli çalışmada, toplamda 421 ilkokul ve ortaokul öğrencisi bulunmaktadır. İlkokul öğrencilerin yaş aralığı 10-11 olup 55'i erkek 41'i kızdır. İlkokul sonrası (ortaokul) öğrencisinin yaş aralığı 14-15 olup 146 erkek 179'u kız öğrenci yer almaktadır. 10-11 yaşlarında olan ilkokul öğrencilerinin 50'si şiddetin yüksek olduğu bölgeden 46'sının şiddetin düşük olduğu bölgeden, 14-15 yaş aralığında olan ilkokul sonrası öğrencilerinin 147'sinin şiddetin yüksek olduğu bölgeden 178'sinin şiddetin düşük olduğu bölgelerden gelmektedirler. Araştırmada sosyo-moral yansıma ölçeğinin kısa formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda sosyo-moral yansıma olgunluk skorları göz önünde bulundurularak yüksek miktarda siyasi ve mezhepsel şiddetin olduğu bir bölgede ikamet eden çocukların ve ergenlerin ahlaki olgunluklarını olumsuz etkileyebileceği hipotezi desteklenmiştir.

1.5. Maneviyat Kavramı

Manevi kelimesi duyu organları olmadan kalp ile hissedilen ya da bilinen ruhani, soyut ve inançla ilgili olan şeklinde tanımlanmaktadır (Şirin, 2018: 1289). Literatürde maneviyat kavramının din kavramı ile birlikte karşılaştırılmalı olarak ele alındığı görülmektedir. Maneviyat ve din arasındaki ayırım kesin yapılamamakla birlikte bu kavramlar arasında büyük

ölçüde bir korelasyon olduğundan bahsedilmektedir (Bryant, 2007:836). Maneviyat ve din arasındaki bu korelasyon tanımlamalar yolu ile açıklanmaya çalışılacaktır. Literatürde yer alan birtakım din tanımları şu şekildedir (Zinnbauer ve Pargament 2013: 65-68):

- “İlahi veya insanüstü bir güce duyulan inançlardan ve böyle bir güce yapılan ibadet fiillerinden veya diğer ayinlerden oluşan bir sistemdir.” Bu tanımlamada din her şeye gücü yeten kadiri mutlak bir varlığa yapılan ibadetler çerçevesinde değerlendirilmektedir.
- “İnsanı varoluşunun nihai koşullarına bağlayan bir dizi sembolik şekil ve eylemlerdir.” Burada dinin hem biçimsel hem de fiili yönü olduğu anlaşılmaktadır.
- “Bireylerin ilahi olduğunu düşündükleri herhangi bir şey ile kendilerini ilişki içinde görmeleri bakımından tek başlarına yaşadıkları duygular, eylemler ve tecrübelerdir.” Bu tanımlamada ise kutsal olarak kabul edilen şeye yönelik bireyin kutsal ile kurduğu ilişki ve bunun sonucunda yaşadığı duruma vurgu yapılmaktadır.
- “Belli geleneklere has inanç ve fiillere gösterilen bağlılıklardır.” Bu tanımlamada dinin inanç ve ibadete yönelik bir sürekliliğinin olduğundan bahsedilmektedir.

Tanımlardan hareketle dinin bireysel inanç, eylem, tecrübe ve duygulara dayandırıldığı, kurumsal ve sosyal yönlerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Literatürde yer alan bazı maneviyat tanımları ise aşağıdaki gibidir (Zinnbauer ve Pargament 2013: 65-68):

- “Kişinin dünyada faaliyette bulunma şeklini etkileyen bir Yüce Güçle (a High Power) olan bir ilişkinin varlığıdır.” Bu tanımda kadiri mutlak metafizik bir varlıkla temas kurulmasına vurgu yapılmaktadır. Her şeye gücü yeten varlığın bireyin yaşadığı sorunlar karşısında destekleyici ve kurtarıcı olduğu belirtilmektedir.
- “Tanrı’nın Kendisiyle ilişki kurulmasına yönelik merhametli (gracious) çağrısına insanın cevabıdır.” Burada metafizik bir varlık olan Tanrı ile insani ilişkinin Rabbin merhametli daveti üzerine kuruludur. Bahsi geçen her iki tanım insanın kutsalla ruhsal bir temasına odaklanmaktadır bu anlamda maneviyatın “kutsalın öznel tecrübesi” olarak tanımlandığı görülmektedir.
- “Kişinin inancını günlük hayatında yaşama şekli, bir kimsenin varoluşunun nihai koşullarıyla ilişki kurma şeklidir.” Biçiminde dile getirilen tanıma gelince burada dindarlığın hatta dinin gündelik hayatta etkisini hissetmenin ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Bu haliyle dindarlıkla ve maneviyatın iç içe girdiğini söylenilebilir.

Maneviyat tanımlamalarını değerlendiren Zinnbauer ve Pargament’e göre (2013: 68) göre söz konusu tanımlarda bireyin içsel potansiyeline, anlam bulma arayışına, varoluşu anlama ve açıklama çabalarına işaret edilmektedir.

Din ve maneviyat kavramlarının bu farklı şekillerde değerlendirilmesinde Batı literatürünün etkisinden bahsetmek mümkündür. Genel olarak din, insanın kutsal ile yaşadığı tecrübe biçiminde tanımlanırken daha sonrasında ise din denince akla kilise ve onun kurumsal yapısı gelmektedir. Böylelikle din, kapalı bir sistem ve kurum olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Dinin daha kapsayıcı olduğundan çoğunlukla inançla, maneviyatın ise Tanrı ile bağlantı ya da kalpteki hisle alakalı olduğu ifade edilmiştir (Düzgüner ve Ayten, 2020: 20-24).

Din ve maneviyat anlam, duygu, biliş, davranış, ahlak, roller, ilişkiler, öz farkındalık, kimlik, kişilik gibi boyutları içermekte ancak bu boyutlar kapsamında sınırlandırılmamaktadır (Zinnbauer ve Pargament, 2013:83). Ortak bir tanım özelinde ise din ve maneviyat insanın belli kurallar çerçevesinde yaşaması, zamansal ve durumsal olarak belirli şeyleri yapmasının ötesinde sürekli olarak bir arayış, anlam bulma, tecrübe edinme, koruma ve güçlenmeyi hedefleyen bir hayat tarzı olarak ifade edilmektedirler (Eryücel, 2018:687).

Sonuç itibarıyla maneviyat kavramı Batı literatüründe dini kurumlardan uzaklaşarak bireysel tecrübelerle yönelme biçiminde kullanılmaktadır. Türkiye'de ise manevi ve dini olgular birlikte tezahür etmektedir. Bu sebeple Türkiye'de maneviyat kavramının din ile aynı anlama gelecek şekilde yahut birbirleri ile ilişkili olarak kullanıldığı görülmektedir (Atak, 2016: 23). Bu çalışmada da literatür göz önünde bulundurularak din ve maneviyat kavramları aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

1.5.1. Dini-Manevi Gelişim Teorileri

1.5.1.1. Klasik Psikanalitik Teori

Psikanalitik teori kapsamında literatürde Freud'un dine dair görüşlerine yer verildiği görülmektedir. Freud, çocuğun Tanrı inancının ebeveynleri ile yaşadığı sorun ve çatışmaların ilerleyen zamanlarda ortaya çıkan psikolojik kaynağına vurgu yapmaktadır. Tanrı inancının psikolojik temelleri için Freud, anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaktadır. Bu durumda Freud baba figürüne önem vermektedir. Çocuk ödipal dönemde kendi varlığı için gerekli olan anne-baba figürleri ile kendini özdeşleştirmektedir. Bu bağlamda ise çocuk ebeveynleri ile ilgili imgelere sahip olmaktadır. Ödipal dönemden sonra babanın ya da annenin imgeleri yerini korumaya devam etmektedir. Sahip olunan bu imgeler diğer önemli figürlerin tesirinde şekillenebilmekte ve hatta bireyin daha sonraki tecrübelerinde etkin rol oynamaktadır. İmgeler, diğer önemli figürler ile ilişkili durumdayken çeşitlenebilmekte ve birey için Tanrı bu imgelerin temsilini oluşturmaktadır. Bireyin doğrudan tatmin edemediği şeyler çocukluk döneminde ebeveyn imgelerinin bir temsili olan Tanrı tarafından tatmin edilmektedir. Bu bağlamda Tanrı iki psikolojik işlevi yerine getirdiği söylenilebilir. Bunlardan birincisi uygun

olmayan içgüdüsel taleplerden vazgeçenleri ödüllendirmektir. Bir diğeri ise bireyin endişelerini gidermek ve güven sağlamaktır (Ayten, 2013a: 67-68). Genel olarak Freud, çaresizlik durumlarında dinin teselli eden yönüne değinmiş dinin kökeninde korkunun yattığını, güvenlik ve rahatlık ihtiyacının olduğunu belirtmiştir (Freud, 2010: 8-12).

1.5.1.2. Jung ve Bireyleşme Teorisi

Bireyleşme teorisini anlamak için öncelikli olarak Jung'un açıklamış olduğu arketip kavramından bahsetmek uygun olacaktır. Arketipler bilinçaltından gelen evrensel imgeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu arketipler imgesel olarak bilince çıktıklarında dış dünya ile etkileşimleri sonucunda davranışa dönüşürler. Atalardan kalıtım yoluyla geldikleri ve kültüre özgü olabildikleri belirtilmektedir. Arketipler sanat, masal, rüya yahut din gibi alanlardan dolaylı biçimde bilince çıkabilirler (Jung, 2011: 7-12). Bireyleşme ise bireyin psikolojik bölünmez bir bütün olduğu, dinamik ve canlı bir süreci içerdiği, kişiliği bulma, kendini gerçekleştirme ve ruhsal bir yolculuk biçiminde tanımlanmaktadır. Jung'a göre bireyleşme fiziksel gelişim ve yaşlanma ile paralel bir biçimde psikolojik olarak yaşanan doğal bir süreç olarak görülmektedir. Jung, insanın kişiliğinin bireyleşmeye programlı olduğunu psikolojik olarak doğal olan bu sürecin çevresel etmenlerden ve kalıttan etkilenebileceğini belirtmektedir. Bireyleşmenin arketipal bir özellik taşıması ve arketiplere dair eğilimlerin ise dini olması sebebi ile bireyselleşme dini bir süreç olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda insanoğlunun kollektif bilincini etkileyen ve bireyleşme sürecinin aşamalarını oluşturan Tanrı imgelerinden bahsetmek mümkündür. Bireyleşme sürecinin ilk aşamasını “Baba Safhası” oluşturmaktadır. Bu aşama bebeklik-çocukluk evresine tekabül etmektedir. Bu evredeki Tanrı imgesi ilkel dinlerdeki Tanrı imgesi ile özdeştir. Bu dönemde insan bilinci tam olarak gelişmediği için Tanrı'yı eleştirme ve kötülük problemleri yer almaz. Bu dönemde baba, iyilik ve güzelliğin yaratıcısı olarak tarif edilir ve babanın otoritesinin zarar görmemesi adına ahlaki çatışmalardan uzak durulur. İkinci aşama olan “Oğul Safhası” ise düşünen, akıl eden ve bilinçli bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde gençler özgürlükçü, kendilerini geliştirmekte ve anne babalarından ayrılmaktadırlar. Onlar bu dönemde Tanrı imgeleri sorgulamaktadır. “Kutsal Ruh Safhası” olan son aşama ise yetişkinliğe geçiş dönemi olarak düşünülmektedir. Kişi bu aşamada Tanrı ve toplum ile birleşerek olgun bir kişiliğe sahip olabilmektedir. Jung'a göre birey inanç ve ibadet aracılığıyla dinsel bir yaşam ve davranış bütünlüğüne sahip olabildiği gibi Tanrı ile yakınlaşmayı da gerçekleştirmektedir. Ona göre din bir tecrübe olup bireyin Tanrı'yı bir tecrübe olarak bildiği belirtilmektedir (Atik, 2015: 736; Kısa, 2004: 92-99; Jung, 1998:100).

1.5.1.3. Davranışçı Sosyal Öğrenme Teorisi

Davranışçı sosyal öğrenme teorisinde gözlem ve model alma yoluyla öğrenme gerçekleşmektedir. Bu teoriye göre bireyin öğrenme sürecinde gözlemlediği davranışın ödüllendirilmesi veya cezalandırılması davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Davranış ödülleriyle pekişerek güçlenir olumsuz tepkilerle zayıflar. Çocuklar davranışlarını şekillendiren bilişsel, davranışsal ve duygusal özelliklerinin çoğunu yetişkinleri gözlemleyerek ya da model alarak kazanırlar. Bundan dolayı çocuk saygı, sevgi ve şefkat gibi olumlu davranışları gözlemleyerek ve bu davranışları taklit ederek sonrasında olumlu pekiştireçler alıyorsa davranışların öğrenildiğinden bahsetmek mümkündür (Sağlam, 2009: 261-263).

Ana dilin kullanımı, sosyal davranış şekilleri, davranış kuralları, dini davranışlar, toplumsal ahlak kurallarını benimseme sosyal öğrenme yoluyla ve buna zemin hazırlayan ortam aracılığıyla kazanılmaktadır. Sosyal öğrenmenin gerçekleşmesinde aile etkin rol oynamaktadır. Çünkü aile çocuğun öğrenme süreci içerisinde öğretme ve yetiştirme işlevine sahiptir (Bilici, 2014: 162). Sosyal öğrenme teorisine göre, çocuğun din ve inanç gelişimi ailesinin rol modelliği ve teşvik ediciliğinden etkilenmektedir. Bu teori kapsamında din aşamalı bir süreç ile öğrenilmektedir. Öğrenme sürecinin ilk aşaması çocuğun etrafını gözlemlemesi ve gözlemlerini taklit etmesidir. Çocuk özellikle ailesinin davranışlarını model alır, onları taklit eder ve sonrasında ailesi tarafından verilen pekiştireçlerle öğrendiği davranışların sürekliliği sağlanır. Çocuğun dini tanınmasında, öğrenmesinde ve yaşamasında taklit önemli bir faktördür. Çocuk yetişkinleri taklit ederek dini kural, norm ve ritüelleri öğrenirken aynı zamanda ibadet şekilleri ve dillerini de öğrenmektedir. Çocuk için din çoğunlukla taklidi olup inanç sorgulama olmadan kabul edilmektedir. Başlangıçta çocuk için inanç, davranış ve tesirleri arasında uyumdan söz edilmemektedir. Çocuk öncelikle inancı içselleştirmeden dini pratikleri öğrenmektedir. Okul öncesi dönemde çocuğun dini pratiklere ve öğrenimine maruz kalması bütünüyle ailesinin kontrolündedir. Henüz diğer insanların düşünceleri ve uygulamaları çocuğun zihninde bir seçenek değildir. Bu sebeple anne ve babanın, dini çocuğa açıklama biçimlerine göre dinin anlamı çocuk için o doğrultuda şekillenmektedir. Bu da sosyal öğrenmenin sonucu olarak değerlendirilmektedir. Çocukluk yıllarında taklitsel olarak öğrenilen din gelişimin ilerleyen dönemlerinde bireyin aktif çabası ile içselleştirilebilmektedir (Gülmez, 2008: 54-57).

1.5.1.4. Bilişsel Teoriler

1.5.1.4.1. Harms ve Goldman'ın Dini Düşünce Gelişim Teorisi

Dini düşüncenin gelişim sürecini bilişsel gelişim ile paralel olarak ele almış olan Ernest Harms ve Ronald Goldman'ın ileri sürmüş olduğu teoriler kısa bir şekilde açıklanacaktır (Yapıcı, 2016: 87).

Harms, dini düşüncenin özellikle çocuklarda sözel olarak ifade edilmesinin yetersiz olduğunu çocukların hayal güçleri ve şekilsel biçimler aracılığı ile dini düşüncelerinin anlaşılabilceğini belirtmektedir. Bu bağlamda Harms, yaşları 3 ile 18 arasında değişen çocukların Tanrı'yı resmetmeye yönelik yapmış olduğu çalışma sonucunda inanç gelişim evrelerini belirlemiştir. Harms, 3 ve 6 yaş aralığında olan çocukların “Peri Masalı Evre” sinde 7 ile 12 yaş arasında olan çocukların “Gerçekçi Evre” de ve 13-18 yaş aralığında olan genç ve ergenlerin ise “Bireysel Evre”de olduklarını belirtmiştir. Peri masalı evresinde olan çocuklar gerçek ile hayali birbirinden ayırmakta zorlanmakta, Tanrı'yı karmaşık duygular ve hayranlıkla zihinlerinde canlandırmakta ve Tanrı'yı peri masallarında yer alan karakterlere benzetmektedirler. Gerçekçi evrede olan çocuklarda somut düşünce geliştiği için Tanrı'yı somut bir varlık biçiminde düşünmektedir. Bu dönemde kurumsal dinin sunmuş olduğu semboller çocuk için ilgi çekicidir. Bu evre içinde olan çocuklar dini sembollerini seçerek Tanrı imgelemelerini oluşturmaktadırlar. İnanç gelişiminin son evresi olarak belirtilen bireysel evrede ise genç ergenler soyut düşünebildikleri için kendilerine özgü inanç ve fikirler oluşturmaktadırlar. Kendi içinde üç grupta incelenen bireysel evrede öncelikli olarak ergen, dini düşünceleri kazanırken dini olarak mistik ve duygusal bir eğilim gösterebilir. Son olarak ise ergen, dini inançlarını fark etmiş olduğu semboller ile ifade etmektedir. Harms'a göre tüm çocuklar ilk iki basamağı geçmelerine karşın son basamağa ulaşamamaktadırlar. Dini düşünce gelişiminin diğer alanlardan daha yavaş olduğunu belirten Harms, tüm çocukların dini gelişim aşamalarını tamamlayamadıklarını ifade etmektedir. Teknolojik ve bilimsel düşüncenin çocukları gerçekçi evrelerde bırakıyor olmasından dolayı onların son evreye geçemediklerini vurgulayan Harms, din eğitimcilerinin bireysel evreye geçmek için çocuklara yardımcı olmaları gerektiğini ifade etmektedir (Atik, 2016: 19-24; Yapıcı, 2016: 87).

Ronald Goldman, Harms'ın inanç evreleri kuramından hareketle ve Piaget'in bilişsel gelişim teorisi perspektifinde kendi dini gelişim düşüncesini ileri sürmüştür. Goldman, din ile hayatın birbirinden ayırt edilemeyecek ölçüde iç içe olduklarını belirtmektedir. Ona göre bir çocuk, insanların ve nesnelerin başlangıçta birbirinden farklı olmadığı maddi dünyaya yönelik ilk duygusal tecrübesini yaşar. Çocuk, genel algı ve kavramlarını önce imgeler ve sonrasında ise kelimeleri kullanarak oluşturur. Bu sebeple Goldman, dini düşüncenin yapısının dolaylı bir

deneyime dayandığını, çocuğun kendi his ve algısından ayrı bir dini his ve algısının olmadığını belirtmektedir. Goldman'a göre dini düşünce, çeşitli deneyim ve önceki algıları genelleme süreci olarak görülmektedir. Bu sebeple genel deneyimi zenginleştirme çocuğun dini gelişim sürecinde önem taşımaktadır. Goldman, dini düşüncenin metaforun dayandığı orijinal deneyimi anlamaya bağlı olduğunu belirtmektedir. Ona göre çocuk "Tanrı, babadır!" dediğinde çocuğun doğrudan deneyimlediği bazı babalık kavramları irdelenmelidir. Çünkü çocuklar babalarıyla ilgili yoksun bırakılma, terk edilme, acımasızca muamele görme gibi çeşitli deneyimler yaşarlar. Dolayısıyla Goldman, Tanrı kavramının çocuk için onun dikkatini çekmeyecek şekilde kullanılmasının uygun olacağını ve kavrama karşılık gelen deneyimin sözcükten çok daha önemli olduğunu ifade etmektedir (Goldman, 1968: 14-16).

1.5.1.4.2. Elkind'in Dini Gelişim Teorisi

Elkind, dinin zihinsel gelişimin doğal bir neticesi olduğunu, bireysel deneyimler ve düşünsel süreçlerin etkileşim halinde olduğunu belirtmektedir. Elkind'e göre zihinde tutma, ifade etmeyi öğrenme, ilişkilendirmeyi ve kavramayı öğrenmeden oluşan bu dört ardışık zihinsel gelişim unsurları Piaget'in bilişsel gelişim evrelerine paralel olarak dini gelişim üzerinde etkili olmaktadır (Osmanoğlu, 2007: 52). Elkind, dini gelişim süreci içerisinde dört evreden bahsetmektedir. Korunma-himaye arayışını oluşturan ilk evre 0-2 yaş dönemini kapsamaktadır. Bu evrede nesne sürekliliğinin kazanılması dini düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Temsil arayışı olarak belirtilen ikinci evre 2-6 yaş aralığına denk gelmektedir. Bu evrede çocuk aile ve sosyal çevresi aracılığıyla Tanrı kavramı ile karşılaşmaktadır. Bu andan itibaren çocuk bu kavramı temsil eden şeyleri aramaya başlamaktadır. Bu arayış sürecinde dini inançlar çocuğa yardımcı olmaktadır. 7-12 yaş aralığına denk gelen ve ilişki arayışı evresinde olan çocuk somut işlem döneminde olduğu için kutsal kitaplarda yer alan Tanrı imgesini benimser ve onunla nasıl ilişki kuracağını bulmaya çalışır. Son evre olan idrak arayışı evresi ise soyut işlem dönemine denk gelmektedir. Din davranışların altında yatan güdülerini anlayabilme, problemlere çözümler sunabilme, hayatı ve varoluşu anlayabilme durumlarında ergenin idrak anlayışına yardımcı olmaktadır (Yapıcı, 2016: 88-89).

1.5.1.5. Fowler'ın İnanç Gelişim Teorisi

Fowler'ın inanç gelişimini dini düşünce ve psikolojik gelişim dönemleri çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Fowler, Piaget'in "Bilişsel Gelişim Teorisi", Erikson'un "Psikososyal Gelişim Kuramı" ve Kohlberg'in "Ahlaki Gelişim Kuramı" bağlamında teorisini geliştirmiştir (Ulu, 2016:140). Fowler, bebeklerin de inanç gelişimlerinin sınıflandırmaya dahil edildiği yedi basamaklı bir inanç gelişim teorisi öne sürmüştür. Bu teoride aşamalar arası geçiş gelişim

görevlerinin başarılı bir şekilde tamamlanması sonrasında, tamamlanmış olan aşamaya geri dönüşün olmaması biçiminde ilerlemektedir (Türküz, 2009: 75). Temel inanç aşaması olarak belirtilen başlangıç aşaması bebeklik dönemini kapsamaktadır. Bu aşamada inanç birincil bakım sağlayan ile temel güven ilişkisine dayanmakta ve yaşamın sonraki dönemleri için inancın temelini oluşturmaktadır. Bu güven ilişkisi güvensizliğinin oluşması ve kaygının kontrol edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Konuşma ve oyunlardaki sembollerin kullanılması neticesinde düşünce ve dilin birleşerek inancın diğer bir aşamaya geçişi başlamaktadır (Fowler, 1995: 121). Birinci aşama olarak bilinen sezgisel-yansıtıcı inanç aşamasında inanca mantıksal düşünce hakim olmayıp hayal gücünün üstünlüğü söz konusudur. İnanç imgelerinin oluşması için hayal gücü, algı ve duygular ile birlikte hareket etmektedir. İnanç imgeleri çocuğun yaşamında koruyucu ve korkutucu güçler olarak yer alabilmektedir. Bu aşamada Tanrı imgeleri bilinçli bir hale gelmektedir. Öyküsel-lafzi inanç olan ikinci aşamada ise çocuğun somut ve mantıklı düşünebilme becerisi gelişmiştir. İnanç öyküler, semboller, kurallar ve aile değerlerine güven ile ilişkilendirilmektedir. Bu aşamada Tanrı hükümdar ve şefkatli bir modeli temsil etmektedir. Aynı zamanda bu aşamada iyiliğin ödüllendirildiği ve kötülüğün cezalandırıldığı dair bir algının varlığı söz konusudur (Ulu, 2016: 143-144). Fowler, üçüncü aşama olarak yer alan yapay-geleneksel inanç aşamasında bireylerin tutarlı bir şekilde bir araya gelen inanç ve değerler kapsamında bir ideolojiye sahip olduklarını belirtir. Tanrı hakkında çoğunlukla kişisel ilişki ve pratik düşünceyle ilgili soyut fikirlere dair bir güvenin olduğundan bahsetmektedir (Fowler, 1995: 172-173). Bireysel-düşünsel inanç aşaması olan dördüncü aşamada değer ve inançlar bilinçli olarak seçilmekte ve eleştiriye tabi tutulmaktadır. Bu doğrultuda inanç ve değerlere bağlılıklar geliştirilmektedir (Mehmedoğlu ve Aygün, 2006: 128-129). Paradoksal-birleştirici inanç olarak kabul edilen beşinci aşamada kutsal metinde yer alanların birey tarafından yorumlanmasından ziyade bu metinlerin içselleştirilmesi ve bireyin hayatına etki etmesi önem taşımaktadır. Bu aşamada olan bireyler başka kültür ve dini geleneklere açıklıkla yaklaşp bu kültür ve geleneklerin kendileri için geliştirici ve inançlarına anlam katacağını düşünmektedirler. Evrenselleştirici inanç olarak kabul edilen son aşamada ise bireyler, baskı ve işkenceyi yenmek için adalet ve sevgiyi etkin hale getirmekte, varoluşun gücünü anlamakta ve Tanrı ile birlik oluşturmaktadırlar. Fowler çok az insanın bu aşamaya ulaşacağını belirtmektedir. Ayrıca bu aşamaya ulaşan bireylerin benliğinden vazgeçen insanlar olduğunu da vurgulamaktadır (Ulu, 2016:149-152).

1.5.1.6. Kirkpatrick ve Bağlanma Teorisi

Bowlby tarafından ortaya atılmış olan bağlanma teorisinde bireylerin kendileri için önemli gördükleri kişilere yönelik geliştirmiş oldukları duygusal bağlar bağlanma olarak tanımlanmaktadır. Bağlanılan kişiye yakın olma ve bunu koruma bağlanma sisteminin en temel özelliği arasında yer almaktadır. Bağlanma güvenli, kaygılı ve kaçınan olarak sınıflandırılmaktadır. Bu stiller ebeveynlerin ya da bakım sağlayan kişilerin çocuğun kendilerine ihtiyaç duyduğu anda yanında olması, çocuğun ihtiyaçlarına duyarlı olması, doyum sağlaması ve koruma sağlaması ile ilişkilendirilmektedir. Güvenli bağlanma sağlayan çocuklar ebeveynleri ya da bakım verenleriyle ayrılma ve yakınlaşma durumlarında gerginlik yaşamamaktadır. Bu kişiler uzakta olsalar dahi aralarındaki güçlü bağ sayesinde çocuklar kendilerini güvende hissetmektedirler. Kaygılı bağlanma durumunda ise çocuklar ebeveynleri ya da bakım verenleriyle tutarsız girişimlerde bulunmakta ve kısa süreli olan ayrılıklara bile katlanamamaktadırlar. Bu bağlanma stilinde çocuklar ilişkilerinde olumsuz ve soğuk tavırlar göstermekte bundan dolayı saldırgan ve dışlanma eğilimlerine maruz kalmaktadırlar. Kaçınan bağlanma gösteren çocuklar ebeveynlerine ya da bakım verenlerine karşı mesafeli olup, kendi kendilerine yetebilme durumuna önem vermektedirler. Bu bağlanma stilinde çocuklar insanlar tarafından reddedileceği veya incineceğini düşündükleri için ilişkilerini ertelemeye yönelimlidirler (Hayta, 2006: 36-37). Kirkpatrick, bağlanma teorisini dini alana uyarlayarak çocukların gelişim süreçlerinin din ile ilişkisini açıklamıştır. Bu kapsamda çocuk ve ebeveynler arasındaki bağlanma stillerinin çocuğun Tanrı ile ilişkisinde belirleyici olduğunu söylemiştir (Atik, 2015: 735). Kirkpatrick bu bağlamda iki hipotez geliştirmiştir. Bunlardan birincisi “işikisel” hipotezdir. Bu hipoteze göre Tanrı'ya bağlanma çocukluk dönemindeki bağlanma ile direkt olarak ilişkilendirilmiştir. Bu hipotez, bağlanma nesnesi ile kurulan ilişkiler sonrasında kurulan ilişkilerin zeminini hazırlamaktadır. “Telafl edici” olarak adlandırılan bir diğler hipoteze göre ise ebeveyn ya da temel bakım sağlayıcı ile kurulan güvensiz bağlanma bireyi güvenli bağlanma arayışına sevk etmektedir. Güvensiz bağlanma geliştiren bireyler bu güvensizliklerini Tanrı'yı tecrübe etmiş oldukları duygularının yerine koyarak ve Tanrı'ya bağlanarak telafi etmeye çalışmaktadırlar (Kirkpatrick, 1992: 5-18; Korkmaz, 2011: 305).

1.5.1.7. Müslüman Kültürde Dini Gelişim

İslam kültürü açısından bakıldığında dini gelişimin temelinde fitrat ve çevre olmak üzere iki unsur bulunmaktadır. Fitrat, inanç için asıl kaynak olarak gösterilmektedir. Aile, arkadaş grubu ve okul gibi faktörler çevresel unsur olarak değerlendirilmektedir. İnanç boyutunda fitrat, çevresel unsurlarla biçimlenmesinin yanı sıra uygun ortam oluştuğunda

gelişirken oluşmadığında ise körelmektedir (Yapıcı, 2016: 106). Bu bağlamda İslam kültürü çerçevesinde literatürde Faruk Karaca tarafından geliştirilen dini gelişim modeli ve Asım Yapıcı tarafından ileri sürülen inanç ve dindarlığın gelişimi kısaca açıklanacaktır (Hacıkeleşoğlu, 2017: 315; Yapıcı, 2016: 85).

Dini gelişimi tasavvufi gelenekte ortaya konulan haller ve makamlar açısından inceleyen Karaca, “içgüdüsel eğilimler evresi”, “dinî ilginin uyanışı ve sorgulama evresi”, “uyum ve istikrar evresi” olmak üzere üç aşamadan oluşan bir model ileri sürmektedir. Karaca'nın ileri sürmüş olduğu bu model (Karaca Modeli) üç evre ve yedi aşamadan oluşmaktadır. “Duygusal Eğilimler ve Dinsel Hazırlık Evresi”ni çocukluk dönemi içinde belirten Karaca, içgüdüsel arzuların öncelikli olduğu bu dönemde dini gelişimin henüz olmadığını ve bazı insanların ömürleri boyunca bu evrede kalabileceklerini ifade etmektedir. Dini gelişim modelinin ikinci evresinde “Dinî İlginin Uyanışı ve Sorgulama Evresi” yer almakta ve ergenlik dönemine denk gelmektedir. Bu evrede kişinin dinsel fitratının aktif olması, içgüdüsel arzu ve yönelimlerinde denge kurması beklenmektedir. “Uyum ve İstikrar Evresi” olan son evre ise yetişkinlik döneminden itibaren başlayan ve ömür boyu devam eden süreci kapsamaktadır. Bireyin psişesinin temelinde yer alan dini eğilimin zaman içerisinde gelişerek merkezileşmesi beklenmektedir (Yapıcı, 2016: 85; Hacıkeleşoğlu, 2017: 316-318).

Asım Yapıcı'nın Müslüman kültürün dini gelişimine dair ortaya koymuş olduğu model denemesinde “İnancın İlk Temelleri”, “Birinci Taklit Evresi”, “İkinci Taklit Evresi: Modelin Taklidi” ve “Tahkik Evresi: Araştırma ve Sorgulama” olmak üzere dört evre yer almaktadır. Birinci evre olan inancın ilk temelleri evresinde dini kavramlarla temas, nesne sürekliliği, bağlanma ve devresel tepkiler şeklinde aşamaların yer aldığı görülmektedir. Bu aşamalarda bebeğin İslami kavramlarla tanışması ve nesne sürekliliğini kazanması ilerleyen dönemlerde ölümü anlama ve anlamlandırma noktasında ona yardımcı olmaktadır. Ayrıca bağlanma aşamasında temel bakım veren kişiler ile kurulan güven ilişkisinin Tanrı ile kurulan bağda etken olduğu görülmektedir. Devresel tepkilerde çocuğun Tanrı kavramı ile tanıştığı ve dini kavramlara tepkiler verdiği belirtilmektedir. Birinci taklit evresi olan ikinci evre davranışın taklidi ve sezgisel inanca teslimiyet biçiminde iki aşamadan oluşmaktadır. Davranışın taklidi aşamasında çocuk aile bireylerinin dini yaşantılarını örnek alarak onları uygulamak istemektedir. Aile bireylerinin dini davranış, söylem ve ibadetlerinin çocuğun dini gelişim sürecinde etkili olduğu belirtilmektedir. Sezgisel inanca teslimiyet aşamasında ise çocuk, sorular ve eylemler aracılığıyla inancı anlamaya çalışmaktadır. Bu dönemde çocuğun dine dair sorduğu sorular karşısında aldığı cevaplar onun Tanrı algısının oluşmasında belirleyici olmaktadır. Üçüncü evre olan modelin taklidi evresinde soyut dini kavramların

somutlaştırılarak algılanması, çevreden edinilen inanç ve ibadetin olduğu gibi içselleşmesi, şüpheyne kapalılık ya da inanmak için sorgulama ve yüzeysel tenkitlerin başlaması olmak üzere dört aşama yer almaktadır. Genel olarak bu aşamalarda çocukta gerçekçi ve bilinçli bir din anlayışının oluştuğu, çocuğun çevresinde olan kişilerin onun dini tutum ve davranışlarında etkili oldukları, din ve inanca yönelik tenkitlerinin oluştuğu, dini soruları daha rahat anladığı ve ahlaki konuları kendine göre değerlendirmeye başladığı durumlar söz konusudur. Son olarak ise tahkik evresi olan dördüncü evrede soyut Tanrı fikrine adaptasyon zorlukları, inanca bağlanma, şüphe ve sorgulama aşamaları bulunmaktadır. Bu aşamalarda çocuk, Tanrı'nın soyut bir varlık olarak kabul edilmesine dair zorluklar yaşamakta ve buna yönelik sorular sormaktadır. Çocuk, dini konularda bilimsel ve rasyonel açıklamalar aramaktadır. Arayış ve sorgulama krizini başarılı bir şekilde atlatanların sağlıklı bir dini kimlik oluşturdıkları belirtilmektedir (Yapıcı, 2016: 92-108).

1.5.2. Maneviyat ve Ahlaki Olgunluk Arasındaki Etkileşim

Maneviyat ve ahlakın karşılıklı olarak etkileşim halinde olduğu varsayılmaktadır. Maneviyat bireylerin toplumda birbirleri ile ilişkilerini ve ahlakı düzenlemeye yardımcı kurallara sahiptir. Maneviyat, bireyin hayatta anlam bulmasına yardımcı olan bir zemin hazırlamakla beraber amaç ve ahlak duygusu geliştirmeye yönelik bireye tecrübe kazandırmaktadır (Apak, 2018:1890). Ahlak, bireyde var olması beklenen manevi nitelikli huylar ve bu huyların etkisi özelinde ortaya çıkan iradeli tutum ve davranışlardır (Aslan, 2015: 167). Ahlak toplumsal düzeni sağlamaya yönelik rolü ile bireylerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Ahlaki davranışlar toplum işleyişi içerisinde yerine getirildiğinde toplumsal düzen sağlanmaktadır. Ahlaki olmayan davranışlar olması durumunda ise şiddet ve saldırganlık gibi toplumsal sorunlar yaşanmaktadır. Bireylerin hal, hareket, tutum ve davranışlarını kontrol etmekte söz sahibi olan ahlak kuralları genelde içinde olduğu topluma hakim olan din tarafından belirlenmektedir. Her din ahlaki açıdan birçok tavsiye ve öğretiyi içinde barındırmaktadır. Dine dair eserler bireylerin nasıl yaşaması gerektiği ve nasıl davranmaları gerektiğine yönelik bilgiler vermektedir (Geyer ve Baumeister, 2013: 243). Dinin öğretileri ve emirleri ile ahlaki kural ve davranışlar arasında bir uyum olduğu görülmektedir. Din ve ahlaki değerler bir bütünlük gösterdiğinde toplumda etkinlik kazanmakta ve dini yaşantıyı daha anlamlı kılmaktadırlar (Şengün, 2018: 59-61). Maneviyat, ahlaki davranışların meydana gelmesinde önemli bir faktör olarak görülmektedir. Tanrı'nın, insandan hareket etmesini istediği yol doğrultusuna dair bir inanç bile ahlaki davranışlar göstermenin asıl sebepleri arasında yer almaktadır. Bilhassa günahlardan kurtulma konusunda dini inançlar birey için motive edici güçlere dönüşmektedir.

Ahlaki davranış sergilemenin günahlardan kurtaracağına yönelik inançlar ve ahlaki olarak üstün davranışlar göstermenin ölümden sonra elde edilecek olan olumlu durumlarla ilişkilendirilmektedir. Bununla beraber ahlaki niteliği olmayan davranışların ölümden sonra karşılaşılabilecek olumsuz neticelerle ilişkilendirildiği ve bu doğrultuda ahlaki davranışların bireyi olumsuz sonuçlar doğuracak davranışlardan uzak tutmaya yönelik telkin edici olduğu belirtilmektedir (Geyer ve Baumeister, 2013: 263). Ahlaki davranışlar çerçevesinde ahlaki olgunluk ve maneviyatın empati, vicdan, hoşgörü, affetme ve özür dileme kavramları ile ortak bir paydada değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Empati hem ahlaki olgunluk hem de psikoloji çerçevesinde önemli bir kavram olarak literatürde yer almakla birlikte din, ahlaki olgunluk, ahlaki gelişim ve toplum psikolojine dair yapılan çalışmaların empati perspektifinde de ele alındığı görülmektedir (Ayten, 2013b: 163, Şengün, 2018: 43, Tarhan, 2017: 166-167). Empati, genel anlamda kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyup onun duygu ve düşüncelerini anlayabilmesi onun gözünden olaylara bakabilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Eski Yunancada empati kelimesi “*empathia*” kelimesinden türemiş ve “içini hissetme ve içinde hissetme” anlamalarına gelmektedir. Estetik kuramcılar empatinin “başkalarının kişisel tecrübesini algılayabilme yeteneği” olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda empati, kişinin başkalarının duygularını benzer bir taklit yoluyla kendisinde harekete geçirmesinden kaynaklanmaktadır. Birey karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini temsili olarak yaşayarak empatinin hem bilişsel hem de duygusal boyutunu deneyimlemektedir. Bu çerçevede empati, kişinin kendisini karşısındakinin konumunda, durumunda hayal etmesi, kendisinin yaşamış olduğu benzer tecrübeleri hatırlaması ile gerçekleşen bir süreç biçiminde ifade edilmektedir (Ayten, 2013b: 81). Empati sürecinin dört aşamada gerçekleştiği belirtilmektedir. Birinci aşama, bireyin kendi duygularının farkında olması ve duygularını anlamasıdır. İkincisi, bireyin karşısındaki kişi ile iletişim kurmasıdır. Üçüncü aşama, bireyin kendini karşısındaki kişiler tarafından dinlendiğini ve anlaşıldığını hissetmesi ve dördüncü aşama, bireyin kendini izah veya ifade etmesidir. Aynı zamanda empatinin sağlıklı ve doğru bir şekilde gerçekleşmesi için üç faktörün önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu faktörlerden ilki, empati kurulan kişinin yerine bireyin kendisini koyarak o kişinin bakış açısı ile duruma bakabilmesi, ikincisi empati kurarken hem bilişsel hem de duygusal unsurların bir arada olması yani empati kurulan kişinin duygu ve düşüncelerinin doğru anlaşılması ve üçüncü faktör ise kurulan empati anlayışı karşımızdaki kişiye iletmemizdir (Beşkat, 2016: 42-43). Empati, davranış, kişilik boyutu yahut deneyimlenen bir duygu biçimde kavramsallaştırılmaktadır. Empati ahlaki, bilişsel duygusal ve davranışsal bileşenleri olan çok boyutlu bir kavram olarak da literatürde yer almaktadır. Bu bileşenler şöyle açıklanmaktadır:

Bir başkasının psikolojik durumunu veya içsel duygularını öznel olarak deneyimleme ve paylaşma becerisi empatinin duygusal bileşenini, empati pratiğini motive eden içsel özgecil bir gücün empatinin ahlaki bileşenini, yardım edenin entelektüel becerisinin karşısındaki kişinin duygularını bakış açısını objektif olarak tanımlaması ve anlaması empatinin bilişsel bileşenini ve son olarak başka birinin bakış açısını anlamak için verilen iletişimsel yanıtta empatinin davranışsal bileşenini oluşturmaktadır (Mercer ve Reynolds, 2002: 9-10). Empati ile ilgili 1995 sonrasında yapılan sosyal beyin ve duygusal beyin çalışmalarında ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu ilerlemeler sonucunda empatinin bir yetenek olmadığı onun yerine bir beceri olduğu, yetenek boyutunun yalnızca eğilim tarzında ve biyolojik temelli bir duygu olduğu anlaşılmaktadır. Empatinin bu biyolojik boyutunun kadınlar ve erkekler arasında farklılıklar oluşturduğu görülmektedir. Kadınlar erkeklere göre karşı tarafın duygularını anlama konusunda daha ileridedirler. Eğilim bağlamında empatinin kadınlarda daha ileride olması biyolojik temel ile açıklanabilir. Örneğin, kız çocuklar ve erkek çocuklar birbirleri ile oynarken biri düştüğü vakitte kız çocukları düşen kişinin yardımına giderken erkek çocuklar ise oyuna devam etmektedirler. Sosyal beyin araştırmaları empatinin biyolojik farklılıklara ek olarak kültürel farklılıklarında var olduğunu göstermektedir. Beyin görüntülemesi tekniğiyle ortalama bir Amerikalı ve Budist rahiplerle empati kapsamında bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada vücudu yanmış olan bir insanın resmi ortalama bir Amerikalıya ve Budist rahibe gösterilmiştir. Ortalama bir Amerikalının beyin görüntülemesinde iğrenme duygusu ile ilgili bölgelerin aktif olduğu Budist rahibin ise beyninin yardım ve acıma duyguları ile ilgili bölgelerin aktif olduğu görülmüştür. Empati yalnızca insanlara karşı olmamakla birlikte doğaya ve hayvanlara yönelik empati kurulabilmektedir. Biyolojik temelde var olan empatik eğilim herkes tarafından öğrenilebilir ve geliştirilebilir. Bunun içinde kişinin öncelikli olarak bunu istemesi ve eğitimden geçmesi gerekmektedir (Tarhan, 2017: 163-164). Örneğin, Feshbach tarafından empatiyi öğretmek ve empatinin saldırganlık üzerindeki etkisini incelemek amacıyla bir yöntem geliştirilmiştir. İlkokul çocukları ile yapılan bu çalışmada çocuklar kendilerini karşısındaki kişinin yerine koyup onun bakış açısı ile bakmaları öğretilmiş ve çocukların hem kendi duygularını keşfetmek hem de başkalarının duygularını anlama konusunda beceri geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Çalışmalar sonucunda ise çocukların saldırgan davranışlarının azaldığı görülmüştür (Kağıtçıbaşı, 2010: 398). Empati becerisinin ahlaki davranışlar üzerinde etkili olup olmadığına yönelik yapılan bir çalışmada ise empati beceri düzeyi yüksek olan öğrencilerin düşük olan öğrencilere kıyasla daha adaletli, dürüst yardımsever ve hoşgörülü davranışlar sergiledikleri sonuçlarına ulaşılmıştır (Erken, 2009: 134).

Vicdan, Türkçe sözlükte kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan bir güç olarak tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr> erişim tarihi: 21.10.2020). Bireyin ahlaki bilinci olarak değerlendirilen vicdan, bireyi ahlaki davranıştaki tutarsızlıklardan kurtarmakta ve dışarıdan herhangi bir kontrol olmadan da bireyin ahlaki davranmasını sağlamaktadır (Zengin ve İçöz, 2018: 328). Ahlaki bilinç olarak da tanımlanan vicdan bireyin iyi ve kötü davranışları ayırt etmesine yardımcı olmaktadır (Şengün, 2018: 43). Ahlaki olgunluk bağlamında vicdan şu şekilde değerlendirilebilmektedir:

“Ahlaklılık, kişinin kuvvetli bir vicdana sahip olmasıdır. Vicdanlı insan, kendi içinde kendi davranışlarını idare ve kontrol eden bir mekanizma kurmuştur; bu mekanizma gelişigüzel değil de sistemli olduğu için, davranışlarda tutarlılık meydana gelir. Vicdanlı insan için, sahip olduğu ahlaki kural ve değerlerin her yerde ve her zamanda geçerli olduğuna inandığı evrensel bir değeri vardır.” (Hökelekli, 2007a: 634)

Maneviyat kapsamında vicdanın bireylerin ya da toplumların iyilik ve kötülük tanımlarında etkisinin önemli olduğu görülmektedir. Dinin emir ve yasakları bireyleri ve toplumları ahlaki olmaya sevk etmektedir. Dinlerin vicdan ile ilgili öğretilerinde vicdan öğüt veren, imana götüren, uyarıcı ve yargılayıcı bir iç ses olarak benimsenmektedir (Zengin ve İçöz, 2018: 331-332).

Hoşgörü başka insanların kendimizden farklı olan düşünme ve yaşam biçimlerini anlayışla karşılama ve kendi fikirlerimizi özgürce dile getirme olanağı biçiminde tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle ise bu kavram farklı inanç ve değerleri benimseyen kimselerin bu farklılıklara saygı göstererek bir arada yaşayabilmeleri anlamına gelecek şekilde kullanılabilir (Cevizci, 2017: 965). Hoşgörü farklı görüşlere anlayış gösterme, saygı duyma, rahatsız olmama ve düşüncelerin karşılıklı bir biçimde tartışılarak, ikna etme ya da anlaşmazlığı kabul etme durumlarından ayrılmama gibi tanımların yapıldığı ahlaki bir olgudur (Aslan, 2001: 361). İslam'da temel kaynaklar olan Kur'an ve hadislerin, başkalarının haklarına saygı duymayı içinde barındıran evrensel bir ahlak sistemi olduğu belirtilmektedir. Hoşgörü, farklı yaşamlar bağlamında evrensel ahlakın oluşmasında önemli bir değer olarak yer almaktadır. Bu doğrultuda ahlak ve hoşgörünün aynı amaçlara sahip oldukları söylenebilmektedir. Hoşgörülü davranmanın en güzel örneğinin Hz. Peygamber olduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber, “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim” buyurarak gönderiliş gayesini beyan ettiği belirtilmiştir. Ahlaki güzelliklere sahip olan bir peygamberin hoşgörünün en iyi ve en güzel örneklerini sergilediği vurgulanmıştır. O, İslam dinini anlatırken ve kişilerarası ilişkilerde Kur'an'da yer alan ahlak ilkelerinden hareketle hoşgörülü, şefkatli ve merhametli davranmıştır. Bu hoşgörülü tutum ve davranışlarıyla insanların güvenini kazandığı ifade edilmiştir (Hemşinli, 2007: 20-28).

Affetme bireylerin haksızlığa uğradığını düşündükleri zamanda, kendi istekleri ile öfke duymadan ve karşıt tepki geliştirmeden haksızlık yapan kişiye karşı gösterilen merhamet, koşulsuz değer ve ahlaki sevgiyi içinde barındıran yardımseverlik olarak tanımlanmaktadır. İntikam, affetmenin karşıtı olmakla beraber kişinin gördüğü zarar sonrası durumları eşitlemek adına kullanmış olduğu ilkel bir tepki ve dürtüsel cevap biçiminde tanımlanmaktadır. Affetme ya da affedici olma intikam ve kızgınlık düşüncelerinden uzaklaşmayı da beraberinde getirmektedir. Affetme sürecinde kişinin öfke, kızgınlık ve intikam alma duygularının yerini empati ve hoşgörü almaktadır. Bundan dolayı affetmenin bireyin kişisel anlamda olgunlaşmasına yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Affetme ilişkilerde kaçınılmaz olabilen hatalar ya da çatışmalar sonucunda ilişkilerin düzelmesini ve onarılmasını kolaylaştırmaktadır. Yaşanan çatışmaların çözümünde, ilişkilerde sağlıklı iletişim becerilerinin oluşmasında ilişkilerin sağlam bir zemine oturtulması ve sürdürülmesinde affetmenin önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir. Affetmenin dini inançlar ve ahlaki olgunluk ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Din, bireysel ve toplumsal ilişkilere düzenlemeler getirmektedir. Affetme toplumsal, bireysel ve içsel huzuru sağlama açısından faydalı olacağı için dini açıdan ayrı bir değer taşımaktadır. Maneviyatta affetme bir erdem olarak tanımlanmakta ve dindar bireylerin çoğunlukla affetme eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Ahlaki olgunluğa sahip kişiler ise sağduyulu olmakla birlikte düşünce ve davranışlarında uyum olan ve bunu içselleştiren kişilerdir. Dolayısıyla affetme gerçekleştiğinde kişi öfke ve intikam gibi duygularının üstesinden gelmekte, şefkat ve sevgi duygularını içselleştirerek bu duygularla hareket etmektedir. Affetme, içerdği bu duygularla ahlaki bir özellik taşımakta olup ahlaki olgunluk ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Khirizad, 2016: 3-16; Aytar ve Tatlı, 2018: 219; Taysi, 2007:75).

Özür dileme durumunda hatalı davranışın ve bu davranış sonucunda oluşan bir mağduriyetin varlığı söz konusudur. Genellikle hatalı olan kişi ahlaki ilkeyi göz ardı etmeden yapmış olduğu hatalar için özür dilemektedir. Özür dileme davranışı kişinin hayatında ahlaki değer olarak var olmaktadır. Kişinin bu davranışı içselleştirdiği zaman tutum ve davranışlarında bu değerden bağımsız bir şekilde eylemde bulunamayacağı belirtilmektedir. Davranışlar ve söylemlerle tutarsızlık göstererek dilenmiş olan bir özür hatanın kabullenilmediğini ve kişinin kendini düzeltmediğini göstermektedir. Bu sebeple özrün ahlaki olarak dürüst ve samimi olması ve pişmanlığı dile getirmesi gerekmektedir. Özür dilemedeki en önemli iki unsur pişmanlık ve tövbedir. Özür dileme tövbe ile ilgili olup dini ve kültürel adetlerle de ilişkilendirilmektedir. Tövbe bireyin hatalı ve zararlı davranışlarının sorumluluğunu aldığı ve pişmanlık yaşadığı bu sebeple verilen zararı düzeltme yönündeki kararlılığı olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda

tövbe bireyin, Tanrı'ya karşı günahlarını itiraf ederek onlardan vazgeçmesi ve inancı doğrultusundaki değerlerini yaşamı ile bütünleştirmesi ve içselleştirmesi olarak da açıklanabilir. Özür dileme, her insanın hata yapabileceğini ve hatalarını kabul ettiğini göstermektedir. Özür dilemek bireyleri dürüst olmaya sevk etmekte ve diğer bireylere de değer verildiğini ve saygılı olunması gerekliliğini sağlamaktadır (Mücahit, 2019: 1196-1202).

Ahlak ve maneviyat kapsamında manevi bakım hizmetlerinin de bu konuda önemli bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür. Manevi bakım bireyin olgunlaşması ve kendini gerçekleştirmesi süreci içerisinde bireye yardım sunması olarak tanımlanabilir. Manevi bakım ahlaki ve dini yaşama yönelik olan tutum ve davranışlara olgunluk kazandırmaktadır. Manevi bakım, bireyi dini yönden başıboşluktan ve ahlaki kötüleşmeden kurtarmayı ve korumayı amaçlamaktadır. Manevi bakımda bireylerin dünyevi problemlerinde onun dini inancının sunmuş olduğu cevaplar vasıtasıyla yardım etmeye çalışılmaktadır. Burada amaç bireylerin yaşam ve inanç sorunlarına eşlik etmektir. Manevi bakım insanın kendisine saygı duyabilir duruma gelmesinde, kendini tanımasında ve kabul etmesinde büyük fayda sağlamaktadır. Bireyin olgunlaşmasına fırsat tanımakta ve kişilik gelişimine katkı sunmaktadır (Ağılkaya Şahin, 2016: 53-63).

Literatürde maneviyat ve ahlak ilişkisine yönelik yapılmış birçok çalışma yer almaktadır. Maneviyatın genel olarak din ve spiritüel, ahlakın ise moral ve etik kavramları bağlamında ele alındığı görülmektedir.

Hökelekli (2007b) çocuk ve gençlerde şiddeti önlemeye yönelik yapmış olduğu bir çalışmada dinin evrensel değerlerin koruyucu yönüne ve ahlaki bir yasa olması boyutuna vurgu yaptığı, din eğitimine önem verilmesi gerektiği, ahlaki değerlerin kazandırılması ve bu noktada karakter eğitiminin önemli olduğunu belirtmektedir.

Din ve ahlakın suçu önlemedeki rolüne ilişkin Bayraktutar (2011) tarafından yapılan bir çalışmada ise bireylerin din ve ahlak gibi manevi değerlerden yoksun olduğunda daha çok suça eğilim gösterdikleri ancak bu değerlere sahip olan bireylerin ise kendilerine ve başka kişilere zarar verme davranışlarından uzak kalabildikleri ifade edilmektedir. Ayrıca bu değerlerin bilincine varamayan kişilerin şahsi çıkarları ile hareket ederek başkalarını mağdur durumuna düşürdükleri ve zarar verdikleri belirtilmektedir. Suçların önlenmesi ve azaltılmasında ahlaki ve dini değerlerin toplum için önemli katkı sağladıkları vurgulanmaktadır.

Göçer ve Özgan (2018) tarafından maneviyat ve ahlaka dair yapılan literatür araştırmasında, 2008-2018 aralığını kapsayan İngilizce makaleler incelenerek, iş yerindeki ahlaki davranışlar üzerinde maneviyatın etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda çalışmalarda maneviyat ve ahlak arasında ampirik olarak test edilmiş

ilişkiye dair pozitif fikir birliği olduğu sonucuna varılmıştır. Maneviyat ve manevi yaşamın işyerindeki ahlaki sorun ve kararların güçlü bir öngörücü olabileceği belirtilmiştir.

Baumsteiger vd.,(2013) tarafından yapılan “The Roles of Religiosity and Spirituality in Moral Reasoning” isimli araştırmada, psikoloji bölümünde okuyan 18 yaş üstü 1037 üniversite öğrencisine demografik sorular, maneviyat ölçeği, dindarlık ölçeği Forsyth’in etik pozisyon anketi uygulanarak dindarlık, maneviyat, cinsiyet ve ahlaki akıl yürütme arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini yaşları 18 ile 93 arasında değişen 788 kadın, 249 erkek oluşturmuştur. Manevi olarak kendini değerlendiren bireylerin ahlaki doğrulara değer verme olasılığının kendini manevi olarak değerlendirmeyen kişilere oranla daha muhtemel olabileceği, maneviyat ölçüsünde kadınların erkeklerden daha yüksek puan almadıkları, maneviyatın ahlaki muhakemeyi önemli ölçüde etkileyebileceği ve muhakemeyi belirlemede empati gibi diğer faktörlerin daha etkili olabileceğine ilişkin sonuçlara varılmıştır.

Ahlak ve maneviyat ilişkisine dair yapılan başka bir yurt dışı çalışmasında ise ahlakın altında yatan arka plan ve büyük bir motivasyon gücü olarak maneviyata ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Ahlaki davranışların temel probleminin motivasyon olduğu bu çerçevede Bandura'nın ahlaki eylemlilik uygulamasına odaklanılması gerektiği ahlaki eylemlilik teorisinde ahlaki düşünce, ahlaki davranış ve çevresel etkiler birbirlerinin etkileşimli belirleyicileri olarak işlev gördükleri vurgulanmıştır. Ahlaki davranışın sosyal ve kişisel olmak üzere iki tür yaptırımla düzenlendiği, ilkinin sosyal yaptırımlar olduğu ve dış cezalandırma korkusundan kaynaklandığıdır. İkinci yaptırım türünün ise öz-yaptırımlar olduğu kişinin suistimaline karşı kendini kınayan tepkiler yoluyla işlediği ve bireylerin ahlaki standartları benimsedikten sonra kendi kendine yaptırımları ve davranışları ahlaki standartlara uygun olan ana kılavuzlar ve caydırıcılar olarak hizmet ettiği belirtilmiştir. Manevi deneyimin zengin çeşitliliğine rağmen onun temel ahlaki mesajının sevgi, şefkat, hayata derin saygı ve tüm duyarlı varlıklarla empati kurmak olduğu ifade edilmiştir. Manevi deneyimlerin geleneksel normlara, ilkelere, emirlere ve cezalandırma korkusuna değil, evrensel düzene ilişkin bilgi ve anlayışımıza dayanan yeni bir değerler sistemi geliştirdiği, yaradılışın ayrılmaz bir parçası olduğu, başkalarına zarar vermenin kendimize zarar vermek anlamına geldiği ve manevi deneyimlerin ahlakın temelinde yer aldığı ifade edilmiştir. (Zsolnai, 2010: 1-4).

Hardy, Zhang , Skalski, Melling ve Brinton (2014) tarafından yapılan “Daily Religious Involvement, Spirituality, and Moral Emotions” isimli araştırma, manevi deneyimlerin dini etkinlikler ve ahlaki duygular arasındaki ilişkilere aracılık edeceği, dini faaliyetlerin ve manevi deneyimlerin kalitesinin ahlaki duygularla (empati, minnettarlık, bağışlama) bağlantıları ılımlı hale getireceğini varsaymaktadır. Bu araştırmada katılımcıların çoğunun üniversite öğrencisi

olduğu dini bağlılığa göre % 89'unun bir dine veya başka bir bağlılıklarının olduğu ve % 11'nin herhangi bir dine bağlı olmadığına dair bilgiler paylaşılmıştır. Analizleri sonucunda günlük dini faaliyetlerin günlük manevi deneyimler ve günlük ahlaki duygularla bağlantılı olduğu belirtilmiştir. Araştırmanın sonucunda insanların daha fazla dini faaliyette bulundukları günlerde daha fazla manevi deneyimler yaşadıkları ve daha fazla manevi deneyimler yaşadıkları günlerde daha g   l  bir şekilde ahlaki duygular (empati, minnettarlık ve affetme) hissettikleri görülmüştür. Araştırmanın bulgularının din, maneviyat ve ahlak arasındaki bağlantılara dair önceki teori ve araştırmaları destekler nitelikte olduğu vurgulanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Nitel desene sahip bu araştırmada veriler yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle elde edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018:41). Bu bağlamda sosyo-demografik değişkenler dışında “ Aile başta olmak üzere daha önce okul, arkadaş veya çevreden şiddet gördünüz mü?”, “Daha önce şiddet veya başka suçlardan adliyeye yansıyan bir durum var mı?”, Olay nasıl gelişti?”, “Bu davranışta bulunmanızın temel sebebi neydi?”, “Kendinizi manevi olarak nasıl tanımlarsınız?” , “Çocukluğunuzda manevi-dini eğitim aldınız mı?” tarzında açık uçlu sorular sorulmuştur (bk. Ek-1). Mülakat sürecinde katılımcıların ifadelerine göre yeni sorular üretilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Bulgular anlayıcı gelenek çerçevesinde fenomenolojik bakış açısı ile yorumlanmıştır.

Kadına yönelik şiddet bağlamında ahlaki olgunluk ve maneviyat konusunu incelemek için nicel yöntemler tercih edilebilir. Bu çerçevede çeşitli ölçekler ile belirlenen örneklemde veriler toplanabilir. Nicel çalışmalar tutum ve davranışların yönünü ve şiddetini belirlemede işlevseldir. Ancak şiddet uygulayan bireyin iç dünyasında ne olup bittiğini, onun din ve maneviyat ile ilişkisinin mahiyetini ve ahlaki olgunluk düzeyini anlayabilmek için nitel araştırmaların daha uygun olduğunu düşünülmektedir.

2.1.1. Sınırlılıklar

Bu çalışma yapıldığı zaman dilimi, katılımcıların kişisel özellikleri, veri toplama araçları ve verileri analiz teknikleri ile sınırlıdır. Bu kapsamda araştırmanın 06 Mayıs- 06 Kasım 2019 tarihleri arasında kadına yönelik şiddet uygulama gerekçesiyle Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde denetimli serbestlik hizmeti altında olan yükümlü 30 erkek katılımcı ile sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile kullanılan açık uçlu soruların bir başka sınırlılık olarak karşımıza çıktığını vurgulamak gerekir. Zira, sorular değiştikçe alınacak cevapların değişmesi muhtemeldir. Son olarak toplanan nitel verilerin çözümlenme ve yorumlanması da temel bir sınırlılık olduğu söylenilebilir.

2.1.2. Katılımcılar ve Özellikleri

Araştırmada, Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde kadına yönelik şiddet suçundan denetimli serbestlik hizmeti altında olan yükümlü 30 erkek katılımcı ile mülakat

yapılmıştır. Katılımcılar ilgili müdürlükte denetimli serbestlik altında olan kişilerin suç bilgilerine bakılarak ve mahkeme kararları okunarak belirlenmiştir. Bulgular kısmında ise katılımcıların kimlik bilgilerinin gizli kalması için isimleri yer almamış numaralandırma yapılarak katılımcıların bilgi ve açıklamaları yer almıştır (bk. Ek-2).

Katılımcıların özellikleri çerçevesinde yaş, medeni hal, eğitim ve meslek durumu ve mağdura yakınlık derecelerinin şu şekildedir:

- 25-30 yaş aralığında 4 (%13,33) kişi 31-40 yaş aralığında 8 (%26,67), kişi 41-50 yaş aralığında ise 16 (%53,33) kişi, 51-60 yaş aralığında 2 (%6,67) kişi araştırmaya katılmıştır. Şiddet uygulayanların 41-50 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir.
- Katılımcıların medeni durumları ile ilgili 20 kişinin (% 66,67) evli olduğu, 9 (%30) kişinin boşanmış olduğu ve 1 (%3,33) kişinin de evli olup ayrı yaşadığına dair bilgiler alınmıştır.
- Katılımcıların eğitim durumlarında ise 12 (%39,99) kişinin ilkokul mezunu olduğu, 1 (%3,33) kişinin ortaokul eğitimini yarıda bıraktığı 2 (%6,66) kişinin ortaokul mezunu olduğunu, 3 (%9,99) kişinin lise eğitimini yarıda bıraktığı, 10 (%33,33) kişinin lise mezunu olduğu, 1 (%3,33) kişinin ön lisans mezunu olduğu ve 1 (%3,33) kişinin üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir.
- Katılımcıların hepsinin çeşitli iş kollarında aktif olarak çalıştıklarına dair bilgiler alınmıştır. Bu bilgiler çerçevesinde katılımcılardan işçi, fırıncı, pazarlamacı, şoför, gazeteci, mimar, güvenlik görevlisi, otopark görevlisi, demirci, elektrikçi, işletmeci, çiftçi, memur, emekli, muhasebeci, esnaf oldukları yönünde veriler elde edilmiştir.
- Katılımcıların suç geçmişine ilişkin bilgiler alınmıştır. Bu çerçevede katılımcıların 25'inin (%83,33) suç geçmişinin olduğu 5 kişinin (%16,67) suç geçmişinin olmadığı tespit edilmiştir.
- Katılımcıların 5'nin (%16,67) sigara, alkol ya da uyuşturucu madde kullanımının olmadığı 25'nin (%83,33) ise en az bir madde kullanımının olduğuna dair bilgiler alınmıştır.
- Katılımcıların şiddet uygulamış oldukları mağdur kişilerin eski eşleri, evli oldukları kişiler, anneleri ve sevgilileri/arkadaşları oldukları tespit edilmiştir. Katılımcılardan 20 (%66,67) kişi şu an evli olduğu eşine, 8 (%26,67) katılımcının eski eşine, 1 (%3,33) katılımcının annesine ve 1 (%3,33) katılımcının da sevgilisine/arkadaşına yönelik şiddet uyguladıkları görülmüştür.

2.1.3. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırma süreci başlamadan önce kadına yönelik şiddet, ahlaki olgunluk ve maneviyat konularına yönelik literatür taraması ve konuya dair okumalar yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde bireysel görüşme ve grup çalışmalarının yapılması aşamasında gözlemlerde bulunulması bu sayede araştırma çerçevesinde tecrübe kazanılmasının ve araştırma öncesinde pilot uygulamanın yapılmış olmasının araştırmanın geçerliliği ve güvenirliliğinde etkili olduğu söylenilebilir.

Veri analizlerinin geçerliliği ve güvenirliliğini sağlamak amacıyla ikinci araştırmacı tarafından görüşme metinleri tekrar kodlanmış ve ortak verilere ulaşılmıştır. Böylece araştırmanın geçerliliği ve güvenirliliği test edilmiştir.

2.1.4. Araştırma Soruları

Mülakat sorularının belirlenmesi aşamasında öncelikle ilgili literatür taraması yapılmış ve yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Literatür taraması sonucunda ahlaki olgunluk özelinde yapılan çalışmalarda Şengün ve Kaya (2007) tarafından oluşturulan ahlaki olgunluk ölçeğinin kullanıldığı tespit edilmiş ve ölçekte yer alan sorular incelenmiştir. Şirin (2018) tarafından oluşturulan maneviyat ölçeğinde yer alan sorular şiddet ve maneviyat özelinde ise yapılan nitel çalışmalar gözden geçirilmiştir. Danışman ile birlikte 35 sorudan oluşan soru havuzundan 26 soru belirlenmiştir. Sonrasında pilot uygulama için Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünde gerekli izinler alınarak Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde denetim görmekte olan 2 katılımcı ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların belirlenmesi aşamasında ilgili müdürlükte denetimli serbestlik hizmeti altında olan kişilerin suç bilgileri ve mahkeme kararları dikkate alınmıştır. Görüşmeler sonrasında mülakat soruları danışman ile birlikte kesinleştirilmiştir.

Ek-1'de de yer alan “(olay özelinde) kendinizi başkalarının yerine koyarak onları anlamaya çalışır mısınız?” sorusu katılımcıların empati becerilerini anlamaya yönelik bir sorudur. Bu sebeple bulgular kısmında “empati becerilerine yönelik bulgular” şeklinde belirtilmiştir.

2.1.5. Uygulama

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünden Ek-3'de yer alan gerekli izinler alındıktan sonra katılımcılar ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatın başında her bir katılımcıya araştırmaya dair bilgiler verilmiş ve araştırmaya katıldıklarına dair onam formu

doldurulmuştur. Görüşmeler Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde işleyişe sorun açmayacak ve engel olmayacak bir şekilde bulunduğum bireysel görüşme odasında ortalama 40 dakika kadar sürmüştür. En az 25 dakika ve en fazla 1 saati bulan görüşmelerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında bazı zamanlarda soruyu genişletmek için yan sorularda sorulmuştur. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından görüntü ve ses kaydı içeren cihazların kullanılmasının yasak olması belirtildiği için katılımcıların açıklamaları yazılı bir şekilde kaydedilmiştir. Tüm katılımcıların her soruya verdikleri yanıtlar tekrar tekrar okunarak yorumlanmış ve danışman ile birlikte tartışılmıştır.

2.2. Bulgular

2.2.1. Mağdurların Eğitim Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcılardan mağdurların eğitim ve mesleki durumlarına yönelik bilgiler alınmıştır. Bu çerçevede 7 (%23,33) kişinin ilkokul mezunu olduğu, 2 (%6,67) kişinin ortaokul eğitimini yarıda bıraktığı 1 (%3,33) kişinin ortaokul mezunu olduğu, 4 (%13,33) kişinin lise eğitimini yarıda bıraktığı 11 (%36,67) kişinin lise mezunu olduğu, 2 (%6,67) kişinin ön lisans mezunu olduğu, 1 (%3,33) kişinin yüksekokul mezunu olduğu, 1 (%3,33) kişinin üniversite eğitimini yarıda bıraktığı tespit edilmiş, 1 (%3,33) kişinin de eğitim durumuna ilişkin bilgi alınamamıştır.

2.2.2. Mağdurların Mesleki Durumlarına Yönelik Bulgular

Mağdurların mesleki durumlarının ise 18 (%60) kişinin ev hanımı olduğu, 12 (%40) kişinin ise çeşitli meslek (esnaf, güvenlik görevlisi, memur, muhasebeci, sekreter, satış danışmanı, temizlik görevlisi, turizmcisi, bilgisayar denetmeni, mübaşir) gruplarında çalıştıkları tespit edilmiştir.

2.2.3. Katılımcıların Mağdurlar ile Tanışma Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların şiddet uyguladığı mevcut eşi ya da ayrıldığı eşi ile tanışmalarında 4 temel biçimde tanıştığını görmekteyiz.

Birincisi görücü usulüdür (K1; K20). Hatta görücü usulü ile tanışan bir katılımcı (K20) 15 gün içinde zoraki bir evliliğin yaşandığını nakletmektedir. İfadesinden anlaşıldığı kadarıyla söz konusu katılımcı istemeyerek evlenmek zorunda kaldığını söylemektedir. Ancak diğer katılımcı (K1) görücü usulü evliliği ile ilgili bir açıklama yapmadığı için bunun iradeli ya da zoraki gerçekleşme durumunun anlamak mümkün değildir.

İkincisi tanışma ve flörttür. Katılımcıların arkadaş yahut iş ortamında, internet aracılığıyla, kulüp ya da bar ortamında mevcut eşi ya da ayrıldığı eşi ile tanıştıkları görülmektedir (K2; K4; K5; K9; K21; K30). Katılımcılardan biri (K2) eşi ve kendisinin ikinci

evliliklerinin olduğunu 3 ay flört ettikten sonra evlendiklerini ifade etmektedir. Görüleceği üzere tanışma ortamı arkadaş çevresi gibi geleneksel ya da sosyal medya gibi dijital çağın getirdiği yeni imkanlar ile gerçekleşmiştir. Her halükarda tanışmadan sonra bir müddet flörtün yaşanması söz konusudur. Ancak ifadelerden flört evresinde kadın ve erkeğin birbirini ne kadar tanıdığına dair bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Evliliğin tanışma ve flört üzerine kurulduğu örneklerden bir diğeri ise bir katılımcının (K4) barda başlayan tanışma öyküsüdür. Kendi ifadeleri ile olay şöyle gerçekleşmiştir: “Barda tanıştık. O da barda çalışıyordu, evlendikten sonra bir süre daha çalıştı, baya problem yaşadık bırakana kadar. Bıraktı da bizde de bir şey bırakmadı. O zamanlar bir boşluktaydım ben, bir arkadaş aracılığı ile barlara gitmeye başladım. Alkol de almayan bir kişiydim. O ara bir boşluktaydım oraya gittim geldim. Onunla tanıştım, önce bir tutkuydu geziyorduk tozuyorduk, eğleniyorduk sonra beraber yaşamaya başladık... Ailem de istemiyor, çevrem de istemiyor böyle bir insanı.” Öyküye yakından bakılacak olursa anlam kaybı ve ruhsal boşluk yaşayan katılımcı farklı arayışlara girişmekte ve bu süre içerisinde bir kadınla tanışmaktadır. Kadının kendisine ruhsal bir şifa sunmasını beklerken kendisi içki içmeye başlamakta bu süreçte de ailesi ile ciddi gerilimler yaşamaktadır. Yine başka bir örnekte kumar oynanan bir kulüpte gerçekleşen tanışma şeklidir. Katılımcı (K5) tanıştığı kadının kumar oynan kulüpte garsonluk yaptığını farklı erkeklerden 3 çocuğu olduğunu söylemektedir.

Üçüncüsü aynı sosyo-kültürel ortamda (köy, mahalle ve okul) bulunmaktır (K6; K11; K21). Bir katılımcı (K6) eşi ile aynı köyde yaşadıklarını 1 yıl tanışma sürecinden sonra evlendiklerini belirtmiştir. Diğer bir katılımcı da (K11) eşinin mahalleden çocukluk aşkı olduğunu 3 sene flört ettikten sonra evlendiklerini ancak ailelerin rızasının olmadığını ifade etmiştir. Bu ifadelerden de çiftlerin bir flört evresi yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak birbirileri ile tanışmalarının mahiyeti bakımından ikinci maddeden farklılaşmaktadır. Zira burada ilk defa birbirilerini gördükten sonra flört etme değil aynı köy ya da mahallede uzun yıllar aynı ortamda yaşamış olmak yani tanışıklık söz konusudur.

Dördüncü kaçırarak evlenmektir. Bir katılımcı (K10) “Aynı mahallede oturuyoruz, eşimi görür görmez ben bununla evlenirim dedim. 2 ay sonra kaçırdım evlendim. Eşimin de rızası vardı, özellikle sevgi anlamında zorlama olmaz, her şey olabilir herkesi gasp edebiliriz ama sevgi konusunda asla.” diyerek karşılıklı rıza ile ancak evden kız kaçırma yoluyla evlendiğini ifade etmektedir.

2.2.4. Katılımcıların Ailelerinde ya da Çevrelerinden Şiddet Görme, Şiddete Tanık Olma Durumuna Yönelik Bulgular

Katılımcıların daha önceden ailelerinden ve çevrelerinden şiddet görme durumlarına dair bilgiler alınmıştır. Aynı zamanda şiddete tanık olma durumları da yan soru olarak sorulmuş ve şiddet olayının yaşanmasına ilişkin detaylı bilgi alınmaya çalışılmıştır. Edinilen bilgiler sonucunda katılımcıların şiddet görme ve tanık olma durumlarının 3 farklı biçimde olduğu söylenilebilir.

Bunlardan birincisi şiddet görme ve şiddete tanık olmadır (K11, K15, K16, K17, K21, K22, K23). Katılımcılardan biri (K11) şiddet görme ve tanık olma durumunu şu şekilde ifade etmektedir: “Çok tabi, çocukken annemden çok şiddet gördüm. Çok yaramaz bir çocuktum durduramadığı için artık döverdi. Üvey babam annemi döverdi, üvey babamın da beni bir iki kez dövmüşlüğü vardı. Ev zaten şiddet ortamıydı.” Diğer bir katılımcı ise (K23) babasının annesine sürekli şiddet uyguladığını 13-14 yaşlarına kadar kendisine de babası tarafından şiddet uygulandığını belirtmektedir. Burada katılımcıların hem kendilerinin hem de bulundukları ortamda şiddetle karşı karşıya kalma durumları söz konusudur.

İkincisi şiddet görmeme ancak şiddete tanık olmadır (K19, K27). Katılımcılardan biri (K19) tanık olduğu şiddet olayını şöyle ifade etmektedir: “Herhangi bir şiddet görmedim ama ben gençken babam annemi döverdi. Birkaç defa görmüşlüğümdü oldu.” Yine diğer katılımcı da (K27) ailesinden ya da çevresinden şiddet görmediğini ancak babasının annesine şiddet uyguladığını kendisinin bu durumlara tanık olduğunu belirttiği görülmektedir.

Üçüncüsü ise şiddet görmeme ve tanık olmamadır (K1, K2, K3, K4, K6, K9, K14). Katılımcılar ailelerinden ya da çevrelerinden şiddet görmediklerini ve böyle bir duruma tanık olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcının bu konudaki beyanı ise şöyledir: “Hayır şiddet görmedim böyle bir durum yaşamadım şahitte olmadım” (K1).

2.2.5. Kadına Yönelik Şiddet Olayının Gelişim Nedenine Yönelik Bulgular

Katılımcılar ve mağdurlar arasında yaşanan şiddet olayının yaşanmasında 5 farklı durumun olduğu görülmektedir.

Bunlardan ilki katılımcıların alkol ve uyuşturucu madde etkisinde olmasıdır (K1, K7, K22, K30). Katılımcılardan biri (K22) alkol yüzünden yaşanan şiddet olayını şu şekilde nakletmektedir: “Alkollü geldim, kapıyı o çekti alkollüsün dedi, ben çektim, ama birbirimize gülüyoruz böyle akşamüstü saatleriydi. Aramızda bir şey yok ben kapıyı bıraktım, kapıyı bırakır bırakmaz kapı suratına çarptı. Eyvah, dedik. Sonra hastaneye gittik. Orada alkol var mı dediler yok diyemiyorsun var. Sonra polis geldi.” Diğer bir katılımcı (K1) ise boşandığı eşi ile

çocuklarının velayeti için arabanın içinde konuştukları sırada tartışmaya başladıklarını aralarında arbede yaşandığını kendisinin alkollü olduğunu polisin geleceği korkusu ile olay yerinden kaçtığını ifade etmektedir. Başka bir katılımcı ise olay günü hem uyuşturucu maddenin etkisinde olduğunu hem de alkolün etkisinde olduğunu ve olayın şu şekilde yaşandığını belirtmektedir (K7): “Olay günü hem madde hem doktorların verdiği ilaçlar hem de alkolün etkisindeydim. Annem yemek yapmış yemeği beğenmemişim ya ben yemeği fazla arayanda bir insan değilim zaten ne yaptığımı da hatırlamıyorum”. Burada katılımcıların yaşanan şiddet olayında alkolün etkisinde olmalarını suçlarını hafifletmesi yönünde kullandıkları görülmektedir.

İkincisi mağdurların katılımcılara yönelik hakaretlerde bulunması ve katılımcıların öfkelerine hakim olamamalarıdır (K4, K8, K9, K19, K20, K21, K23 K28). Bir katılımcı yaşanan şiddet olayını şu şekilde ifade etmektedir: “Yaşanılan olay tamamen eski eşimin aileme ağır hakaretler etmesinden kaynaklı olan bir durum. Ben de o anda öfkeme hakim olamadım 2 tokat attım” (K20). Diğer bir katılımcı (K4) ise olay günü eşinin küfürlü ve ahlaksızca konuştuğunu bir erkeğe söylenmeyecek sözle söylediğini belirtmektedir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere katılımcılar mağdurların bu şiddet olayında sorumlu olduklarını vurguladıkları görülmektedir. Katılımcılardan bir diğeri (K21) ise yaşanan şiddet olayını “Yurtdışında çalışıyorum ben normalde, geldiğim gün tartıştık. Ekonomik nedenlerden dolayı tartıştık. Eşim hakaret etti ve bende öfkelenim. Cep telefonu sigara falan fırlattım.” şeklinde ifade etmektedir. Görüldüğü üzere şiddet olayının temelinde yaşanan sorunlarla mücadele edilmediği, tartışmaların ve hakaretlerin olduğu bunun sonucunda ise şiddet olayının yaşandığını söylemek mümkündür.

Üçüncüsü katılımcıların ve mağdurların birbirlerini kıskanmasıdır (K11, K12, K14, K16, K24). Katılımcı eşi ile yaşadığı kıskançlık durumunu şu şekilde ifade etmektedir (K24): “Çevremi arkadaşlarımı bilmesine rağmen fazla kıskanç davranıyor. İş yerinde sürekli beni rahatsız ediyordu. Yapmadığım şeylerle beni itham edince deli oluyorum çok sinirleniyorum.” Bir başka katılımcı da mağduru kıskanmasını ve olayın yaşanmasını şöyle nakletmektedir: “Telefonda bir mesaj vardı, yanlış birisi eşime mesaj gönderiyor ben de o mesajı görünce parladım, eşimi kıskandım o yüzden oldu.” Mağdurların katılımcıları kıskanması ya da katılımcıların mağdurları kıskanması sebebi ile tartışmaların yaşandığını ve sonucunda olayların şiddet boyutuna geldiği görülmektedir.

Dördüncüsü katılımcılar ve mağdurların aileleri arasındaki sürtüşmelerdir (K6, K17). Katılımcılar ailelerinin tartışmaları sonucunda mağdur ile aralarında tartışmaların olduğunu belirtmektedirler. Katılımcı (K17) “Benim annem ile onun annesi kavga etti. Ondan sonra

benim hanım bana bağırmaya başladı. Ben hanıma kızdım bağırdık çağırdık birbirimize o arada babası geldi, eşimi aldı gitti.” şeklinde beyanda bulunduğu görülmektedir.

Beşincisi katılımcıların isteklerinin mağdurlar tarafından yapılmamasıdır (K3, K27). Katılımcılar isteklerinin eşleri tarafından karşılanmadığını ve sonrasında şiddet olaylarının yaşandığını ifade etmektedirler. Katılımcılardan biri (K27) olayı şöyle anlatmaktadır: “Ben sandık başında görevliydim, akşamdan elbiselerimi ütülemesini söylemişim, o da ütülememiş, yapmamış. Ondan dolayı farklı bir şey oldu, böyle bir olay yaşandı”. Diğer bir katılımcıda (K3) rahatsızlığından dolayı eşine dizini ovması gerektiğini söylemesinin ardından eşinin defalarca doktora git demesi üzerine şiddet olayının yaşandığını dile getirmektedir.

2.2.6. Katılımcıların Kendilerini Manevi Açıdan Tanımlamalarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların manevi açıdan kendilerini 4 farklı şekilde tanımladıkları görülmektedir.

Bunlardan ilki dini kimlik ve ibadet boyutunda tanımlamadır (K5, K6, K7, K8, K13, K29). Bir katılımcı (K29) “Elhamdülillah Müslümanım. Elimden geldiğince ibadetlerimi yerime getiririm.” şeklinde beyanda bulunmuştur. Başka bir katılımcıda (K6) Müslüman olduğunu ibadetlerini çok sık yerine getirmediğini ancak Ramazan ayında oruç tutup zekat verdiğini ifade etmektedir. Diğer bir katılımcıda (K7) pek fazla dindar olmadığını namazlara katılmadığını ancak abdestsiz kesinlikle dışarı çıkmadığını dile getirmektedir. Katılımcıların manevi ve dini açıdan kendilerini kimlik ve ibadet boyutu ile tanımladıkları, beyanlarından hareketle kendi görüşleri doğrultusunda ibadetlerini yerlerine getirdiklerini söylenebilir.

İkincisi inanç ve ibadet boyutu ile tanımlamadır (K11, K18, K24, K26, K28, K30). Bir katılımcı (K28) “Sonsuz inancım vardır. 5 vakit namaz kılamam ama Cuma namazlarına giderim. Ara sıra teravih falan” biçiminde tanımlama yaptığı görülmektedir. Başka bir katılımcı ise Allah inancının olduğunu ancak ibadetlerini tam yerine getiremediğini nakletmektedir. Diğer bir katılımcı da Allah’a ve peygamberlerin varlığına inandığını Kur’an’ı Kerim’de yazan iyi insan olabilme özelliklerini taşımaya çalıştığını, çok fazla ibadet etmediğini birkaç gün oruç tuttuğunu arada sırada Cuma namazına gittiğini kısa sürelide olsa aralıklarla beş vakit namaz kıldığını ifade etmektedir. Bu katılımcıların beyanlarından hareketle ibadetlerin kısmen yerine getirildiği ve süreklilik arz etmediği söylenilebilir.

Üçüncüsü yalnızca ibadet boyutu ile tanımlamadır (K1, K15, K16, K19, K22, K25, K27). Bir katılımcı (K27) tam olarak ibadetlerini yerine getiremediğini ancak arada Cuma namazına gittiğini nakletmektedir. Başka bir katılımcı (K25) “Elimden geldiğince ibadetimi yerine getiririm mesela Ramazan ayında orucumu hiç kaçırmam, namazımı kılarım ama diğer günlerde yapmıyoruz yani bunu uygulamıyoruz yalan mı söyleyeyim, sadece cumaya

gidiyorum eğer yolda falan değilsem” şeklinde beyanda bulunmaktadır. Diğer bir katılımcı ise (K16) çocukları ile ilgilendiğini bu sebeple ibadetlerini yerine getiremediğini ancak ibadete düşkünlüğü olduğunu ifade etmektedir. Bu katılımcıların manevi açıdan kendilerini tanımlamalarında ibadet boyutunun daha yoğun olması ve dini kimliğin vurgulanmaması bakımından bir ve ikinci maddelerden ayrılmaktadır.

Dördüncüsü ise yalnızca inanç boyutu ile tanımlamadır (K2, K20). Katılımcılardan biri (K2) inançlı ve saygılı olduğunu ifade etmiştir. Diğer katılımcı ise (K20) inancının var olduğunu ahlak güzelliğine önem verdiğini vurguladığı görülmektedir. Bu madde özelinde katılımcıların kendilerini manevi olarak yalnızca inanç anlamında tanımlamaları sebebi ile ikinci maddeden farklılaştığı söylenilebilir.

2.2.7. Katılımcıların Manevi/Dini Eğitim Alma Durumuna Yönelik Bulgular

Katılımcıların manevi eğitim alma durumlarının 4 şekilde gerçekleştiği görülmektedir.

Bunlardan ilki Kur'an kurslarıdır (K1, K2, K3, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K14, K15, K16, K18, K21, K22, K23, K24, K30). Katılımcılardan biri (K23) çocukken Kur'an kursuna gittiğini ancak arkadaşları ile kurstan kaçtıklarını ifade etmiştir. Diğer katılımcılar da çocukken yaz dönemlerinde camide Kur'an Kurslarına gittiklerini ancak bu sürecin devamlı olmadığını belirtmişlerdir.

İkincisi okulda verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersleridir (K10, K19, K25, K27, K28). Katılımcılardan biri (K28) aldığı dini eğitimi şu şekilde ifade etmektedir: “ Bir din hocam vardı çokta severim ondan aldım. İlkokuldayken çok severdi beni ben de biraz eğilimliydim. Özel ilgilenirdi yani”. Diğer katılımcılarda okulda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin olduğunu yalnızca oradan eğitim aldıklarını belirtmişlerdir.

Üçüncüsü cami hocasından alınan eğitimidir (K6, K13, K29). Bu katılımcılar bulundukları köydeki camide çalışan hocadan eğitim aldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri (K13) köylerinde bulunan cami hocasına gittiklerini ve orada sureleri öğrendiğini beyan etmiştir.

Dördüncüsü ise aile tarafından verilen eğitimidir (K20, K26). K20 babasından eğitim aldığını babasının hoca olmadığını ancak dini konularda fazlaca bilgiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Diğer katılımcı (K26) çocukken dedesinden gördüğü ibadetler olduğunu birlikte camiye gittiklerini belirtmiştir.

Bir katılımcı da (K17) herhangi bir manevi/dini eğitim almadığını nakletmektedir.

2.2.8. Katılımcıların Kadına Yönelik Şiddet Olayından Sonra Manevi Yaşamlarındaki Değişim Durumuna Yönelik Bulgular

Şiddet olayından sonra katılımcıların manevi yaşamlarındaki değişim durumunun 4 farklı şekilde olduğu görülmektedir.

Bunlardan birincisi manevi yaşamda bir değişikliğin olmamasıdır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K11, K13, K14, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K25, K27, K28). Katılımcılardan K1 yaşanan olaydan sonra manevi anlamda bir değişikliğin olmadığını belirtmiş ancak haksızlığa uğradığını düşündüğü için mağdura yönelik beddua ettiğini belirtmiştir. Katılımcılardan biri (K18) manevi durumunda bir değişim olmadığını şöyle ifade etmektedir: “Benim kafa hep aynı kafaydı hiç değişiklik olmadı”. Başka bir katılımcı (K19) da “Manevi anlamda bir değişiklik olmadı sadece insan ilişkilerimde daha dikkatli olmam gerektiğini öğrendim. Resmi imzalı bir evrak olmadan bir evliliğe yanaşmam evlilik sözleşmesi olması lazım” şeklinde beyanda bulunmaktadır. Yine başka bir katılımcıda (K16) manevi yaşamında bir değişiklik olmadığını cezaevine girmemek için elinden geleni yaptığını arkadaş çevresini değiştirdiğini suçtan uzak durmaya çalıştığını belirtmektedir. Diğer bir katılımcının (K14) ifadesi de şöyledir: “Hani biraz daha kendimi frenlemesini öğrendim, dini açıdan bir değişiklik yok”. Katılımcılardan K22 ise yaşanan olay sonucunda manevi yaşamında bir değişiklik olmadığını eşine daha çok bağlandığını vurgulamıştır. K19, K16, K14 ve K22’nin beyanlarından hareketle burada yaşanan olay sonucunda davranış değişikliğinin olduğu manevi anlamda diğer katılımcılar gibi herhangi bir değişimin olmadığı görülmektedir.

İkincisi manevi yaşamda artışın olmasıdır (K15, K23, K24, K26). Katılımcılardan K26 sıklıkla dini içerikli konuşmalar dinlediğini sözler okuduğunu beyan ederek manevi yaşamında bir artışın olduğunu vurgulamıştır. Katılımcılardan bir diğeri (K24) manevi yaşamında bir artışın olduğunu sıkıntılara sabrettiğini ifade etmiş ve ayrıca dinsiz bir insan olsaydı mağdurun lafları üzerine onu öldüreceğini o derece kendisini bunalttığını belirtmiştir. Diğer bir katılımcı (K15) ise manevi yaşamındaki artışı “eşimle ayrıldıktan sonra dine biraz fazla bağlanmış oldum. Çünkü beni devamlı içkiye sürüklüyordu...” şeklinde dile getirmiştir. Maneviyatlarının olumlu yönde değiştiğini beyan eden bu katılımcılar boşandıktan sonra alkol almama, dini konuşmaları dinlenmenin verdiği rahatlama hissi, sorunlarla baş etme ve sabretmeye yardımcı olma gibi durumları maneviyatlarındaki değişim olarak nitelendirdikleri görülmektedir.

Üçüncüsü ise manevi yaşamda azalmanın olmasıdır (K9, K12, K29, K30). Maneviyatlarının azaldığını ifade eden katılımcılardan biri (K29) cezaevindeki kişilerle arkadaşlık kurması sebebi ile dini yaşamında ve ibadetlerinde azalma olduğunu nakletmektedir. Diğer katılımcı (K12) tutuklandığı esnada camide olması sebebi ile artık camiye gitmediğini

ifade etmiştir. Başka bir katılımcıda (K30) aldıkları cezalar karşısında öfke duyduğunu ve bunun sonucunda alkole yöneldiğini, diğer katılımcıda (K9) yine aldığı cezalardan dolayı kendilerine zarar verici eylemlerde bulunduğunu belirtmektedirler.

2.2.9. (Olay Özelinde) Katılımcıların Vicdan ve Pişmanlık Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların şiddet olayı özelinde vicdan ve pişmanlık durumlarının 4 farklı şekilde ortaya çıktığı görülmektedir.

Birincisi şiddet olayından duyulan pişmanlıktır (K1, K3, K7, K10, K11, K14, K16, K21, K22, K23, K25, K27, K28, K30). Katılımcılardan biri (K25) pişmanlığını şöyle ifade etmektedir: “Bu olayın yaşanmasından dolayı aşırı pişmanım, keşke o güne geri dönebilsem her şeyi değiştiririm.” Yine başka bir katılımcının da (K28) pişmanlığını şu şekilde ifade ettiği görülmektedir: “Keşke eşime böyle bir şey yapmasaydım diyorum. 5-6 ay atlatamadım bu durumu kendisine yönelik elini öpmüşümdür özür dilemişimdir binlerce kez, hani biliyorsun sen beni ben öyle bir adam değilim diye anlatmaya çalıştım kendimi”. Bir başka katılımcı (K1) pişmanlığını dile getirmekle birlikte şiddet olayı sonrası eşinin şikayetçi olmadığını komşuların şikayet ettiğini ve sonrasında ceza aldığını belirtmektedir. Diğer bir katılımcı (K14) şiddet olayı sonrası cezaevine girmesinden dolayı pişman olduğunu başına ilk defa böyle bir durum geldiği ifade etmektedir. Bu katılımcıların yaşanan bu olay ve sonuçları sebebi ile pişman oldukları görülmektedir.

İkincisi başka durumlar karşısında duyulan pişmanlıktır (K2, K8). Katılımcılardan biri (K2) mağduru dövmediği için pişmanlığını şöyle nakletmektedir: “Darp etmedim dövmedim o hadsizliğine saygısızlığına karşı keşke dövseydim. Bunu hak etmişti çünkü 80 yaşındaki kadına karşı saygısızlık yaptı. Dövmemiş vaziyette ceza aldım. Dövüp de almam beni vicdanen rahat tutabilirdi”. Diğer bir katılımcı da (K8) evlilikle ilgili pişmanlığının olduğunu ifade etmektedir.

Üçüncüsü pişmanlığın olmamasıdır (K4, K5, K6, K13, K17, K19, K29). Katılımcılardan biri (K4) “Durup dururken kimse kimseyi dövmez. Olay esnasında ağır konuşmaları vardı. O yüzden pişman değilim” şeklinde pişman olmama durumunu ifade etmektedir. Başka bir katılımcının (K5) bu konudaki ifadesi şöyledir: “Ben eşime şiddet uygulamadım. Kendisi alkol aldığı için bambaşka bir insan oluyor kendini sağ sola çarpıyor, benim yaptığımı zannediyor polis çağırıyor. Ben bir şey yapmadığım için vicdanım rahat pişman değilim.” Diğer bir katılımcı da (K19) yaşanan olayda kendisinin bir hatası olmamasından dolayı pişman olmadığı nakletmektedir.

2.2.10. (Olay Özelinde) Katılımcıların Hatalı Olduklarında Özür Dileme Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların olay özelinde hatalı olduklarında özür dileme durumlarının 4 biçimde olduğu tespit edilmiştir.

Bunlarda ilki olay özelinde özür dilemedir (K7, K10, K22, K28). Bir katılımcı (K28) yaşanan olay özelinde eşinden binlerce kez özür dilediğini vurgulamaktadır. Diğer bir katılımcı da olay sonrasında eşinden özür dilediğini bir dakika bile yanından ayrılmadığını belirtmektedir. Katılımcıların olay sonrasında hatalı olduklarını fark ettikleri ve bu bilinçle özür diledikleri görülmektedir.

İkincisi olay özelinde özür dilememedir (K6, K23, K27). Bu katılımcılar olay özelinde özür dilemediklerini açıkça beyan etmektedirler. Yaşanılan olaydan dolayı pişman olduklarını ve her ne kadar hatalı oldukların da özür dileyebileceklerini ifade etmiş olsalar da olay sonrasında özür dilemediklerini belirtmektedirler.

Üçüncüsü gönül almaya çalışmadır (K4, K16). Katılımcılardan biri (K16) bu durumu şöyle nakletmektedir: “Bir şeyler yapmaya çalışırım, sevindirecek, mutlu edecek o da bir nevi özür gibi oluyor. Kendimin hatalı olduğunu biliyorum ama karşımdakine bunu ifade edemiyorum onun yerine onun seveceği şeyler yapıp gönlünü almaya çalışıyorum.” Diğer katılımcıda böyle bir durum karşında gönül almaya çalışırım şeklinde beyan da bulunduğu görülmektedir. Burada katılımcıların özür dileme söylemi yerine geçebilecek davranışlarda bulunduğu hatalı durumlarını telafi etmeye çalıştıkları ancak olay sonrasında böyle bir davranışta bulunmadıkları söylenilebilir.

Dördüncüsü hatalı olduklarında özür dilemedir (K1, K3, K5, K11, K14, K15, K18, K19). Katılımcılardan biri (K11) özür dileme durumunu şu şekilde ifade etmektedir: “Tabi. 100 kerede dilerim 1000 kerede yeter ki hatalı olduğumu farkında olabileyim”. Başka bir katılımcı (K18) ise “Ben hatalıysam özrümü kesinlikle dilerim. Özür dilemek bir erdemdir. Kimse suçunu kabullenemez.” Diğer bir katılımcı da (K5) hatalı olduğunda çok hassas davrandığını özür dilediğini ifade ettiği görülmektedir. Katılımcıların olay özelinde özür dilemediğini ancak hatalı olduklarında özür dilediklerini belirtmeleri dolayısıyla ikinci maddeden ayrışmaktadır.

2.2.11. (Olay Özelinde) Katılımcıların Kendilerine Yapılan Kötülük Karşısındaki İntikam Alma Tutumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların intikam alma tutumlarının 3 farklı şekilde olduğu söylenilebilir.

Bunlardan ilki Allah’a havale etmedir (K4; K12; K15; K17; K19; K29). Katılımcılardan biri (K12) bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Hayır, asla. Zamana bırakırım Allah’a havale

ederim, kötü söz bile döner dolaşır sahibini bulur buna inanırım. Bu hayatta ne ekersen onu biçersin”. Yine başka bir katılımcıda intikam almayacağını, kendi yoluna bakacağını olan olayları Allah’a havale edeceğini nakletmektedir. Katılımcıların burada yapılan kötülüklerin yüce bir güç tarafından karşılığı olduğunu dile getirdiği görülmektedir.

İkincisi kin tutmamadır (K1; K8; K21; K30). Bir katılımcı (K8) kindar bir yapısı olmadığını belirtmektedir. Diğer bir katılımcı (K21) ise kendisine yapılan kötülüğü üç gün içinde unuttuğunu kin tutmadığını, kinci bir yapısı olmadığını ifade etmektedir. Burada katılımcıların beyanlarından kişilik yapı özelliklerini vurguladıkları söylenebilir.

Üçüncüsü ise olayın peşine bırakmama ve kinci olmadır (K2; K5; K6; K7; K10; K11; K14; K18; K23; K24; K27). Bir katılımcı (K10) olayın üzerinden 300 sene dahi geçmiş olsa bile bunun peşine düşeceğini kinci biri olduğunu hatta Allah’ın kendisini öyle yarattığını beyan etmiştir. Kişinin burada kendi karakterini nitelediğini, bunun değiştirilemez bir özellik olduğunu belirttiği görülmektedir. Hayatta namus gibi önemli konuların olduğunu vurgulayan başka bir katılımcı (K7) böyle bir durum söz konusu olduğunda olayın peşini bırakmayacağını ifade etmektedir.

2.2.12. (Olay Özelinde) Katılımcıların Kendilerine Karşı Saygısızlık Yapıldığında Aynı Şekilde Davranma Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların kendilerine karşı saygısızlık yapıldığındaki davranışlarının 3 farklı biçimde olduğu görülmektedir.

İlki muhatap olmama ve uzaklaşmadır (K3; K13; K14; K19; K20; K26). Katılımcılardan birinin ifadesi şöyledir: “Hayır, çeker giderim. Ufacık bir şeyden kavga büyür ölüme kadar gider ne gerek var...”. Başka bir katılımcıda (K3) bulunduğu yerden gideceğini kendisinin sakın biri olduğunu belirtmektedir.

İkincisi aynı şekilde davranmadır (K1; K6; K11; K21; K28). Bir katılımcı (K11) karşısındaki kişinin verdiği kadarını kendisinden alacağını nakletmektedir. Diğer bir katılımcı (K28) Karşısındaki kişinin durumunu anlaması için aynı şekilde davrandığını ifade etmektedir.

Üçüncüsü ise karşısındakini uyarmadır (K7; K9; K10; K15; K16; K17; K18; K23; K27; K29; K30). Uyarıda bulunacağını ifade eden katılımcı (K18) uyarılarını yineleyebileceğini eğer bir karşılık göremezse sabredeceğini nakletmektedir. Yine başka bir katılımcı (K27) uyarıda bulunacağını durum değişmezse aynı şekilde devam ederse üzerine çok düşmeyeceğini belirtmektedir. Böyle bir durumda uyaracağını belirten diğer katılımcı (K30) küfre dayanmadığını ancak yine de kibarca uyarıda bulunduğunu ifade etmektedir.

2.2.13. (Olay Özelinde) Katılımcıların Empati Becerilerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların empati becerilerine yönelik bulguların 3 farklı şekilde olduğu görülmektedir.

Bunlardan ilki halden anlamadır (K1; K5; K13; K19; K22; K25; K26; K27; K29; K30). Aynı durumda kendisinin de olabileceğini ifade eden katılımcı (K5) genel olarak halden anlamaya çalıştığını belirtmektedir. Bir katılımcının beyanı ise şöyledir: “İnsan halinden anlamaya çalışırım. Eşimle yaşadığım olaydan sonra hastaneden çıkınca çok üzüldüm. Biz kaç senelik hayat arkadaşınız o böyle oldu diye çok üzüldüm”. Katılımcıların yaşadıkları olayların sonucunda karşı tarafı anlamaya çalıştıkları ancak olay esnasında tepkilerinin anlık olduğu söylenilebilir.

İkincisi çokça empati kurmadır (K2; K7; K8; K11; K20; K23). Katılımcılardan birinin (K11) bu durumu şöyle ifade ettiği görülmektedir: “Kesinlikle hem de çok fazla empati yaparım. Eşimle boşanma süreci ve sonrasında onun durumunu anlayıp ona oldukça hak verdim.” Diğer bir katılımcıda (K20) çokça empati yaptığını eşinin çok ciddi problemlerinin olduğunu ancak onu hoş karşıladığını bunun eşini mutlu ettiğini nakletmektedir.

Üçüncüsü kendini başkasının yerine koyarak anlamaya çalışmamadır (K6; K9; K12; K14; K15; K16; K17; K21; K24; K28). Bir katılımcının (K12) bu konudaki beyanı şöyledir: “Asla yapmam. Onun hayatı ayrıdır, benim hayatım ayrıdır. Onun yaşadıklarını ben yaşamıyorum, duygusunu yaşamadığım bir şeyi anlayamam...” Bir katılımcıda (K14) olay günü eşini anlamaya çalışmadığını fevri davrandığını söylemektedir.

2.2.14. (Olay Özelinde) Katılımcıların Başkalarının Haklarına Karşı Saygı Gösterme Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcılarının başkalarının haklarına saygı gösterme durumlarının 3 farklı şekilde olduğu söylenilebilir.

Birincisi saygı karşılıklıdır (K1; K2; K4; K12; K15; K20; K23; K24; K28). Saygının insanlığın temel kavramı olduğunu vurgulayan bir katılımcı (K1) saygının karşılıklı olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir katılımcıda (K2) kendisinin de saygı görmek istediğini doğal olarak saygı gösterdiğini belirtmektedir. Yine bir başka katılımcıda (K23) kişinin saygı görmek istediği zaman saygı göstermesi gerektiğini nakletmektedir. Burada katılımcıların karşılık beklentisi içerisinde saygı gösterdiklerini söyleyebiliriz.

İkincisi anlayış göstermeye çalışmadır (K6; K7; K9). Bir katılımcı (K7) duyarlı olduğunu anlayış göstermeye çalıştığını beyan etmektedir. Diğer bir katılımcıda (K9) hak yememeye çalıştığını ve anlayış gösterdiğini ifade etmektedir.

Üçüncüsü herkesin saygıyı hak etmesidir (K11; K16; K19; K21; K25; K26; K27; K30). Katılımcılardan birinin (K27) beyanı şöyledir: “Nasıl anlatayım. Her insana saygı göstermek gerekir, her insan saygıyı hak eder, eşime de aynı şekilde saygı gösteririm. Eşim de uyumlu bir insandır...” Diğer bir katılımcıda (K30) bu konuyu şöyle ifade etmektedir: “Herkes saygıyı hak eder. Ben eşimden örnek gösteriyim eşim bir bayan onun da doğal hakları var. Gezmeye tozmaya sadece evde kalmaya değil ben altına arabasını vermişim geziyor, çocukları da gezdiriyor”.

2.2.15. Katılımcıların Kadına Yönelik Şiddet Sorununun Çözümüne Yönelik Bulgular

Kadına yönelik şiddet sorunun çözülmesine dair bulguların 4 farklı biçimde olduğu söylenilebilir.

Bunlardan birincisi kadın haklarıdır (K1; K2; K17; K18; K21; K24). Burada önemli bir husus kadın haklarının kadınlarca yanlış yorumlandığı, bir silah olarak kullanıldığı ve bir güç dengesizliği oluşturduğu katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. Kadınlara verilen hakların çoğaldığını ve sorunların arttığını ifade eden bir katılımcı (K2) aile içi şiddet olaylarında kadınların haklarını bir silah gibi kullandığını böylece sorunların sıklıkla yaşandığını nakletmektedir. Başka bir katılımcı (K21) ise beyanı ise şu şekildedir: “Kadınlara öyle yetkiler verildi ki, kimse kimseye bir şey de diyemiyor, yoldan geçen biri bana şunu dedi dese kendimi ispatlamam bir ay sürer. Güç dengesizliği söz konusu...” . Başa bir katılımcı ise (K18) kadınların kendilerine verilen hakları yanlış anladıklarını bu hakları bir güç olarak görüp erkeklerin üzerine gitmemeleri gerektiğini şiddet olaylarının da verilen hakların güç olarak kullanılması sebebiyle yaşandığını ifade etmektedir.

İkincisi ekonomik sorunların çözülmesidir (K9; K10; K13; K14; K21; K28). Bir katılımcı (K13) ekonomik şartların iyi olmasının şiddet sorununun çözümünde etkili olacağını erkeğin cebinde parası olduğunda eşi ile arasının iyi olacağını ifade etmektedir. Diğer bir katılımcının (K9) beyanı ise şu şekildedir: “...Benim param olsa evde kavga gürültü olmaz. Cebimden paramı çıkartırım eşimin önüne koyarım, alsın istediğini yesin içsin rahat etsin, dolaşsın. Benim param olmasa eşimle ekmek yüzünden sorun oluyor...”. Katılımcılardan bir diğeri de (K10) bu olayların %90 oranında ekonomik kaynaklı olduğunu ekonomik sorunların çözülmesi gerektiğini nakletmektedir.

Üçüncüsü çeşitli konularda eğitimlerin verilmesidir (K7;K11; K14; K19; K20; K23; K25; K28; K30). Katılımcılardan biri (K11) iyi bir insan olabilme eğitimi alınması gerektiğini, ilkokullarda matematik ve fen derslerinden önce iyi insanın iyi bir ailenin nasıl olduğuna dair eğitimlerin verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Başka bir katılımcı (K25) hem erkeklere hem

de kadınlara seminerler verilmesi gerektiğini yetkili kurumlar tarafından bunların düzenlenebileceğini ifade etmektedir. Yine bir diğer katılımcıda (K19) eğitimlerin resmi bir yaptırımının olması gerektiğini böylece inandırıcı bir boyuta ulaşacağını nakletmektedir.

Dördüncüsü karşılıklı saygı ve anlayışın olmasıdır (K3; K6; K15; K16; K26). İlk başta önemli olan şeyin saygı olduğunu belirten katılımcı (K26) çiftlerin birbirlerine karşı saygı duyup anlayış göstermeleri gerektiğini belirtmektedir. Bir başka katılımcıda (K16) evli kişilerin birbirlerine saygı ve anlayış göstermeleri gerektiğini ifade etmektedir.

2.3. Tartışma

Kadına yönelik şiddetin ulusal ve uluslararası bir sorun olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda yoğun bir şekilde çalışmalar yapılmakta ve çeşitli mücadeleler verilmektedir. Alınan önlemler ve mücadeleler doğrultusunda ahlaki olgunluk ve maneviyatın da kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda önemli faktörler olabileceği düşünülmektedir. Araştırma kadına yönelik şiddet suçundan Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde denetim altında olan yükümlü 30 erkek katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırma kapsamında katılımcıların özelliklerinden hareketle yaş aralıklarının 41-50 yaş aralığında olan katılımcıların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu yaş dönemi ve özelliklerine bakıldığında 40 ve 50'li yaşlar orta yetişkinlik dönemine denk gelmektedir. Orta yıllar yaşlılığa ve ölüme daha çok yaklaşan yıllar olarak algılandığından 40'lı yıllar hüznü, bunalımlı ve huzursuz yıllar olarak tanımlanır. 40-50 yaş aralığında olan erkeklerin psikolojik bunalıma girebileceği fiziksel, bilişsel, toplumsal ve mesleki konularda birçok değişim ve bu değişimlerin getirdiği sorunlarla karşılaşabilecekleri öne sürülmektedir. 40-50 yaş aralığında olan erkeklerin hayatlarında meydana gelen değişimlere başarısızlık ve yetersizlik kaygıları eşlik edebilir. Bu süreçte benliklerini korumaya ve kişiliklerini sürdürmeye çalışabilirler (Onur, 2011: 221-259). Karşılan sorunlarla baş edebilmede bireylerin kriz anlarını sağlıklı bir şekilde atlatması hususunda maneviyatın önemli bir rol oynadığı bilinmektedir (Pargament, Ano ve Wachholtz 2013: 382). İnsanın hayatında ortaya çıkan sıkıntılı ya da tehlikeli olaylar karşısında maneviyat, bu olaylara anlam bulmadaki açıklamalarıyla yaşanan sorunların atlatılabilmesinde insanlara yardımcı olmaktadır (Eryücel, 2013: 17). Bu çalışmada yer alan 41-50 yaş aralığındaki katılımcıların ise sorunlar ile mücadele dönemlerinde şiddete yönelebildikleri düşünülmektedir.

Katılımcıların medeni durumlarına baktığımızda büyük bir çoğunluğunun evli olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun literatürde, şiddet gören eşin evlilik ilişkisini sürdürmesine yönelik olarak iki açıdan ele alındığı görülmektedir. Birincisi, şiddete maruz kalan kadın birçok

risk faktörüne rağmen eşinden ayrılamamaktadır. İkincisi ise şiddete maruz kalan kadın çevresinde bulunan kişilerin baskı ya da telkinleri ile yahut kendi algılamasıyla şiddeti normalleştirerek evlilik ilişkisine devam etmektedir (Çelik, 2015: 104).

Katılımcıların eğitim durumlarının genel anlamda düşük olduğu anlaşılmaktadır. Kadına yönelik şiddetin yoğun olarak eğitim düzeyi düşük erkekler tarafından uygulandığı ancak her eğitim düzeyinden erkeğin de şiddet uyguladığı bu araştırma kapsamında belirlenmiştir. Literatürde kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerin yüksek oranda ilköğretim ve altı düzeyde eğitim gördükleri, düşük eğitim seviyesine sahip oldukları belirtilmektedir (Sevil vd., 2015: 585; Çelik, 2015: 102; Çalışkan, 2017: 36). Eğitimin ahlak gelişimi ve ahlaki olgunluğun oluşması konusunda önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Ahlaki değerler, yargılar, düşünce ve davranışlar eğitim aracılığı ile nesilden nesile aktarılmaktadır. Bireyler arasında oluşan ahlaki farklılıkları ise eğitim sayesinde azaltmak mümkündür. Ahlakın bir bilgi ve davranış olarak öğrenilmesi ömür boyu sürmekle birlikte ahlak eğitimi, içinde büyüdüğümüz aile ile başlayıp, okul yaşamı ile devam etmektedir (Şengün, 2018:70). Bu sebeple ahlaki olgunluğun eğitim ile yakından ilişkili olduğunu söylemek olasıdır.

Katılımcıların mesleklerinin işçi, fırıncı, pazarlamacı, şoför, gazeteci, mimar, güvenlik görevlisi, otopark görevlisi, demirci, elektrikçi, işletmeci, çiftçi, memur, emekli, muhasebeci, esnaf olduklarına dair bilgiler elde edilmiştir. Literatürde de benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir (Sayar, 2015: 84; Öztürk, 2017:177). Katılımcıların çeşitli sosyo-ekonomik düzeye sahip oldukları ve şiddet davranışının farklı meslek alanına sahip kişilerce uygulanabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların suç geçmişine yönelik bilgiler çerçevesinde büyük bir çoğunluğunun suç geçmişinin olduğu görülmektedir. Kişinin önceki suçluluk durumu yeniden suç işleme ihtimalini artıran önemli bir faktör olarak da görülmektedir (İğde, 2009:59). Suçlu davranışların önlenmesinde maneviyatın rolüne ilişkin çalışmalar dini inanç ve davranışların kişilerin suçlu davranışlar üzerinde caydırıcı etkisinin olduğunu vurgulamaktadır (Donahue ve Nielsen 2013: 555). Manevi duyguların ortaya çıkarılması ve eğitilmesinin şiddet gibi geçici ve anlık davranışların önüne geçtiğini belirtilmektedir (Güneş, 2018: 96). Suç ahlak, manevi ve insani değerlerden uzaklaşma, sapma sorunu olarak görülmektedir. Ahlaki değerler, kişilerin güzel davranışlar ve huylar kazanması, uygunsuz ve kötü olarak bilinen huy ve davranışlardan uzak durmasına yardımcı olan değerler olarak tanımlanmaktadır. Ahlaki değerler, hukuk tarafından sağlanmaya çalışılan adalet, özgürlük, emniyet, düzen, vicdan bütünlüğü, erdem, kötünden sakınma iyi olana yönelme, insan haysiyeti ve mülkiyeti korumayı içermektedir. Bu sebeple bireyin hukuka karşı saygılı olma, hukuku ihlal veya ihmal etme durumunun ahlaki olgunluğu

bağlamında olduğu belirtilmektedir (Bayraktutar, 2011: 17-18). Suçlu davranışların önüne geçilmesi ve suç tekrarının önlenmesinde ahlaki değerlerin öğrenilmesi ve manevi duyguların eğitilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı ahlaki olgunluk ve maneviyat kapsamında bu değerlerin benimsenmesinin suça yönelik davranışları önleyebileceği söylenilebilir.

Katılımcıların bağımlılık durumlarına baktığımızda büyük bir çoğunluğunda alkol ve uyuşturucu madde kullanımının veya kullanım geçmişinin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar kendilerini “bağımlı” olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Şiddet olayının yaşanmasında bazı katılımcıların alkol ve uyuşturucu madde kullanımının da etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. İlgili literatür incelendiğinde şiddet davranışının gerçekleşmesinin nedenleri arasında alkol ve madde bağımlılığının yer aldığı görülmektedir (Yetim ve Şahin, 2008: 49; Tatlıhoğlu ve Küçükköse, 2015: 199-200). Saldırı, şiddet veya cinayet gibi suçlar sonucunda tutuklanan kişilerin tutuklandıklarında yasal açıdan sarhoş olarak kabul edilen bir durumda oldukları belirtilmektedir (Aronson vd., 2012: 690). Ahlaki olarak olgun bireyin ahlaki kural ve yasaları içselleştirerek kendisini zorlamadan bunlara uymakta olduğu bilinmektedir. Ahlaki bağlamda duygu ve düşüncelerin beraber işlenmesi sonucunda meydana gelen ahlaki davranışlar bireylerin ahlaki olgunlukları ile ilişkilendirilmektedir (Eroğlu ve Karakuş, 2020: 21-22). Davranışın isteyerek, benimsenerek ve inanılarak yapılması ahlaklı davranış olarak tanımlanmaktadır. Benimsenmeden, içselleştirmeden ve istemeden toplumsal ilke, kural ve yasalara uymak ahlaka uygun görülse de ahlaki davranış olarak adlandırılmamaktadır. Ahlak disiplininde kabul edilen kıstaslara uyan davranışlar ahlaki, uymayan davranışlar ise ahlak dışı davranışlar olarak nitelendirilmiştir. İslam dini açısından ahlaki ve ahlak dışı olarak belirtilen durumlar dinin emirlerine riayet etmek ya da etmemek biçiminde gösterilmektedir. Başka bir din kapsamında ise o dinin öğretilerine riayet etmenin ahlaka uygun davranışlar sergilemek olduğu belirtilmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2020: 22). Maneviyat kötü alışkanlıkları barındıran durumların ve davranışların arzulanan memnuniyeti ya da olumlu duyguları sağlayamayacağını bireylere öğretmektedir. Dolayısıyla bireyler maneviyat aracılığıyla kötü alışkanlıklardan uzak durabilmektedirler. Manevi inançların bireylerin zor dönemlerinde sıkıntılarını hafifletmesi ve yaşanan sıkıntılı dönemlerde bireyleri kötü alışkanlıklardan uzak tutması hususlarında yardımcı olabildiği ifade edilmektedir (Geyer ve Baumeister, 2013: 274-275). Manevi bakım merkezlerinin ise kişileri kötü alışkanlıklardan, ahlaki çürümeden ve dini bakımdan başboşluktan kurtarmalarına fayda sağlayacağı belirtilmektedir (Şahin, 2016: 63). Bu bağlamda alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ve kumar gibi kötü alışkanlıklardan uzak

durma, bu alışkanlıkları bırakma sürecinde maneviyatın ve ahlaki olgunluğun önemli unsurlar olduğunu söyleyebiliriz.

Mağdurun yakınlık derecesine dair bilgiler kapsamında yoğun olarak mağdur kişilerin, katılımcıların şu an evli oldukları eşleri ve eski eşleri olduğuna dair bilgiler elde edilmiştir. Dünyada her üç kadından birini hayatının herhangi bir döneminde yakın partnerinin fiziksel ya da cinsel şiddetine maruz kaldığı vurgulanmaktadır (Ünal ve Gülseren, 2020: 89). Kadına yönelik şiddetin çoğunlukla aile bireyleri tarafından uygulandığı ve bu sebeple tekrarlanma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Kılıç, 2009: 10). Bu araştırmada elde edilen sonuca göre şiddet yüksek oranda aile içinde gerçekleşmektedir. Aile içi şiddetin yaşanmaması konusunda aile içi fonksiyonların yerine getirildiği ve aile üyeleri arasında doyumun gerçekleştiği sağlıklı bir aile yapısından bahsetmek mümkündür. Sağlıklı aile bireylerinin kendi aralarındaki iletişimlerinde memnun olduğu, çok az çatışma ve krizin bulunduğu, bu sorunlu anlarda kendilerini hızlı bir şekilde toparladıkları ve fonksiyonlarını iyi bir biçimde yerine getirdikleri belirtilmektedir. Sağlıklı ailelerde bireyler özerk ve olgun olup her şeyin sorumluluğunu üstlenebilir ve problemlerini kendi başlarına diğer aile bireylerine sıkıntı vermeden çözebilmektedirler. Sağlıklı aileler duygularını birbirleri ile paylaşır ve birbirlerinin duygularını anlayabilmektedirler. Bireysel farklılıklarını kabul eder ve hoşgörülü davranırlar. İlgi ve sevgiyle birbirlerine yaklaşırlar, işbirliği yaparlar ve problemlerini genelde demokratik biçimde çözerler. Aynı zamanda gerekli başa çıkma becerileri mevcut olup sağlıklı iletişim kurmakta ve maneviyatlarından güç almaktadırlar (Özabacı ve Erkan, 2013:4; Nazlı, 2013: 24-28). Yine evlilik öncesi dönemde olduğu gibi evlilik sürecinde de benlik ve benlik saygısının ilişkilerin olumlu bir biçimde sürdürülebilmesinde önem teşkil etmekte olduğu görülmektedir (Solmuş, 2011: 31). Bu çerçevede aile içinde şiddetin meydana gelmemesi ve önüne geçilebilmesinde ahlaki olgunluk ve maneviyatın son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada mağdurların eğitim durumlarına yönelik bulgularda, eğitim durumu yüksek olan kadınların oranının eğitim seviyesi düşük olan kadınlardan fazla olduğu görülmektedir. Literatürde kadınların eğitim düzeyi artıkça şiddete maruz kalma durumlarında azalma olduğu belirtilmiştir (Yanık vd., 2014: 108; Gülmez, 2014: 223). Bu araştırmada, şiddet uygulayan erkeklerinin büyük bir çoğunluğunun ilkökul mezunu ve mağdurların eğitim seviyesine oranla düşük olmasından dolayı şiddet davranışının ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ayrıca erkeğin eğitim seviyesinin kadına göre düşük olmasının, erkeğin işsiz olmasının ya da iş yaşamında sürekliliğinin olmamasının eşine şiddet uygulama davranışı ile ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur (Page ve İnce, 2008: 85). Eğitimin, kadının şiddet görmesinde bir fark oluşturmadığı fakat şiddetin sonlandırılması konusunda eğitilmiş kadınların daha başarılı olduğu

belirtilmekte ve bu sebeple eğitimin şiddetin önlenmesinde önemli bir unsur olduğu düşünülmektedir (Efe ve Ayaz, 2010: 27). Bu bağlamda şiddet uygulayan erkeklerin öz güven ve otoritelerinin zedeleneyeceğini düşündüklerinden şiddeti bir güven aracı ve otorite mekanizması olarak kullandıkları söylenilebilir.

Bu araştırmada mağdurların meslek durumlarına yönelik bulgular çerçevesinde büyük bir çoğunluğunun ev hanımı olduğu diğer mağdurların çeşitli meslek alanlarında çalıştığı saptanmıştır. Literatürde yapılan bir araştırmada ev hanımlarının, kendi geliri olmayan kadınların ve düşük nitelikli işlerde çalışan kadınların şiddete maruz kalma durumlarının arttığı görülmektedir (Dönmez vd., 2012: 157). Altınay ve Arat (2007: 104) tarafından yapılan bir araştırmada, kadınların aileye eşlerinden daha fazla gelir getirmesinin de şiddeti en az iki kat arttırdığı belirtilmektedir. Yine literatürde yapılan başka bir araştırmada şiddete maruz kalan kadınların farklı sosyo-ekonomik düzeylerde olabildiği görülmektedir (Kılıç, 2019: 28-89). Bu bilgiler kapsamında şiddet mağduru kadınların çalışma durumunun şiddetin sebepleri arasında gösterilebileceği düşünülmektedir.

Mağdur ile tanışma durumlarına yönelik bulgularda katılımcıların farklı biçimlerde mağdurlar ile tanışma durumlarının ve flört dönemlerinin olduğu görülmektedir. Evlilik öncesi dönemde ilk olarak kişinin kendini tanıması ve evlilikten beklentilerini farkına varması, kişinin evleneceği insanı tanıması, evlilik kararlarının verilme durumları, evlilikteki beklenti uyumları olası bir şiddet olayının belirleyicileri olarak düşünülmektedir. Evlilik kararı almak karmaşık ve zor bir süreçtir. Evliliğe nasıl bir anlam yüklendiği ve ondan neler beklendiği evlilik için uygun kişiyi bulmak kadar önemlidir. Eşler arasında olan uyumun belirleyici unsurlarından bir tanesi evlilikteki beklentilerdir. Kadın ve erkeğin beklentilerinin birbirini ile uyumlu olması evliliğin kalitesini belirlemektedir. Beklentiler farklı olduğunda ise problemlerin yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Kişinin beklentilerini anlayabilmesi ve tanımlaması için öncelikle kendisini sonra evleneceği insanı tanıması gerekir. Bireyin benlik saygısı da kendisini tanıması, olumlu veya olumsuz yönlerini ele alması konusunda yardımcı olmaktadır (Tarhan, 2013: 18-32). Ahlaki olgunluğun gelişiminde rol oynayan benlik faktörü bireyin ihtiyaçlarını, güdülerini, yeteneklerini ve haklarını barındıran, bireye özgü özelliklerden oluşan varlık olarak görülmektedir. Bütün bireyler bu özelliklere sahip olmakla birlikte sosyal ortamlarda düşünce ve davranışlarını yönlendirmede bunları kullanırlar. Benlik, yapısal olarak varoluşumuzun temelini oluşturur; duygularımızı, düşüncelerimizi, davranışlarımızı etkiler ve dünyayı, başkalarını ve kendimizi nasıl gördüğümüz ile bunları nasıl algıladığımızı belirler (Kağıtçıbaşı, 2010: 399-403). Aynı zamanda bireylerin benimsemiş oldukları değerler, onların tutum, düşünce, duygu ve davranışlarını şekillendirmektedir. Bu çerçevede değerlerin eş seçme

kriterlerine, evlilik ile ilgili yaklaşımlara, evlilikte yaşanan sorunlarla başa çıkma yöntemlerine, manevi ve duygusal tatmine kadar evlilik sürecinin neredeyse her alanında tesir etmesi beklenmektedir (Kublay ve Oktan, 2015: 26). Bu kapsamda kadın ve erkeklerin tanışma aşamalarında ahlaki olgunluk ve maneviyatın olası kadına yönelik şiddet olaylarını önlemede engelleyici olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların şiddet görme ve şiddete tanık olma durumuna yönelik bulgularda büyük bir çoğunluğunun şiddet gördüğünü ve şiddete tanık olduğunu bulgular doğrultusunda söylemek mümkündür. Literatürde şiddet uygulayan erkeklerin geçmişte şiddete maruz kaldıkları ve tanık olduklarına ilişkin bulgular yer almaktadır (Öztürk, 2017: 73, Çelik, 2017: 78-79, Yetim ve Şahin, 2008: 49). Şiddete maruz kalma ve tanıklık etme durumunda şiddet davranışının öğrenilmesi söz konusu olması sebebi ile sosyal öğrenme kuramından bahsetmek olasıdır. Sosyal öğrenme teorisinde gözlemin bireyi bilgilendirme rolü mevcuttur. İnsanlar çevresindeki kişilerin davranışlarını gözlemleyip bunlardan sonuçlara vararak, kendileri için yararlı olan davranış biçimlerini sergiledikleri sosyal öğrenme kuramcıları tarafından öne sürülmektedir (Bayrakçı, 2007: 199). Çocuğun anne-babası, arkadaşları, akrabaları ya da öğretmenleri davranışın model alınması hususunda önem taşımamaktadır (Nalbant, 2017: 16-18). Sosyal öğrenme kuramı ahlaki düşünce şeklinin bireysel, çevresel ve davranışsal faktörler ile birlikte hareket etmesi sonucunda ahlaki davranışların meydana gelip gelmeme durumunu da ele almaktadır (Cesur, 2018: 121-128). Bu bağlamda ahlaki davranışların ve maneviyatın içselleştirildiği, yaşatıldığı aile ortamı ve çevrede büyüyen bireylerin şiddet gibi kötü davranışlar ve alışkanlıklardan mümkün mertebe uzak kalacağı ve olumlu davranış örüntüleri sergileyebileceği sonucuna varılabilir.

Katılımcılardan olayın gelişimine ve nedenine yönelik elde edilen bulgular çerçevesinde yaşanan bu olaylarda soruna yönelik çözüm odaklı davranışlarda bulunulmadığı, katılımcıların yaşanan karşı tarafı suçlayıcı ve yargılayıcı biçimde yaklaştıkları ve mağdurları suçlu olarak gördükleri söylenilebilir. Ayrıca katılımcıların şiddeti yalnızca fiziksel boyutu ile değerlendirdikleri, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet türlerini göz ardı ettikleri düşünülmektedir. Olayın gelişimi ve şiddet uygulama nedenlerinin ilgili literatür ile benzer olduğu görülmektedir (Çelik, 2015: 192; Sayar, 2015:88).

Katılımcıların kendilerini manevi/dini açıdan tanımlamalarına yönelik bulgularda ise katılımcıların maneviyatın/dinin inanç ve ibadet boyutu ile sınırlı oldukları görülmektedir. Oysaki dinin inanç, ibadet (uygulama), duygu, bilgi ve etki olmak üzere beş boyutta ele alındığı bilinmektedir. İnanç boyutunda her bir din sistemi, içerisinde bulunan mensuplarından inanç ilkelerini bilmesini ve kabul etmesi, ibadet (uygulama) boyutunda dini uygulamaların (oruç

tutma, namaz kılma, ayin ve törenlere katılma vb.) yerine getirilmesinin beklenmektedir. Duygu boyutunda dini inanç ve uygulamaya eşlik eden bağlılık, sevgi, güven, korku, paylaşım ve huşu gibi daha ince duyguların bulunması, bilgi boyutunda temel inanç ve değerlere dair bilgi sahibi olunması ve bilgi edinmeye olan ilginin bir göstergesi olarak dini literatürü okumak adına zaman harcanması gerekmektedir. Etki boyutunda ise inanç, ibadet, duygu ve bilgi boyutunun etkilerinin yaşatılması ve yaşanması manevi/dini yaşamın ortak ilkelerinin sürdürülmesi gerektiği belirtilmektedir (Yıldız, 2001: 29-30; Glock, 1972: 43-54). Maneviyat hem toplumsal hem de bireysel açıdan kontrol niteliği taşımaktadır. Bu sebeple dini inanç ve değerlere yönelik bağlılıkların zayıflaması ve azalması beraberinde suç oranlarındaki artışı getirmesi olası bir durum olarak görülmektedir. Maneviyatın birey üzerindeki kontrol ve denetim gücünün azalması, bireyin toplumsal kurallara aykırı davranışlarda bulunması ihtimaline yol açabilmektedir (Kızmaz, 2005: 212; Bayraktutar, 2011:10). Katılımcılardan elde edilen bulgular çerçevesinde maneviyyatın katılımcıların hayatlarında bütünüyle yer almadığı ve uygulanmadığı görülmektedir. Bu kapsamda kadına yönelik şiddetin önlenmesinde maneviyyatın önleyici bir faktör olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların manevi eğitim alma durumlarına yönelik bulgularda eğitim süreçlerinin yaz dönemi ve ilkokuldaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile sınırlı ve kısıtlı olduğu görülmektedir. Manevi eğitim bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu süreç içerisinde dini bilgilerin bireylerin zihin, beden ve duygu gelişimlerinin göz önünde bulundurularak bireylere aktarılması ve dini açıdan bilinçlenmeleri sağlanmaktadır (Kılavuz ve Yılmaz, 2009: 125). Aile bireylerinin dine yönelik alakaları, teşvikleri ve olumlu örnekleriyle şekillendirilen din eğitimi, çocuğun dini gelişiminin güçlenmesini sağlamaktadır. Aile ile bir arada ve sürekli yapılan ibadetler çocuğun bu davranışları içselleştirmesi ve alışkanlık edinmesine fayda sağlamaktadır. Çocuk böylece bu unsurları ailenin önemseydiği manevi bağlar ve değerler olarak görmektedir. Çocuğun dini gelişiminde anne-babanın ya da bakım verenlerin tutumları çocuğun dine yönelik ilgi veya ilgisizliğine neden olabilmektedir (Güneş, 2018: 97-102). Katılımcıların ifadeleri bağlamında çoğu katılımcının ailesi tarafından manevi/dini eğitim almadıkları genelde cami ve Kur'an Kursları'ndan bu eğitimleri aldıkları görülmektedir. Camilerde ve Kur'an Kurslarında öğrencilerin öğrenim görmeleri dini duygularının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Yazın Kur'an kurslarında öğretim bağlamında Kur'an-ı yüzünden okuma, tecvit kurallarını öğrenme ve uygulama, ibadetlerde veya dini törenlerde okunacak dua ve sureleri ezberleme, öğrenilen bilgilerin ibadetlere yansıtılarak uygulanması, dini bilgilerin davranışa dönüştürülerek çocukların tecrübe kazanmaları amaçlanmaktadır. Ayrıca temel dini bilgilere yer verildiği, itikat, ahlak, ibadet ve Hz. Peygamberin hayatı ve kişiliğinin anlatılmasına yönelik konuların

ve uygulamaların yer aldığı görülmektedir. Kur'an Kurslarında ve camilerde öğrenim gören çocukların yaş dönemi özellikleri çerçevesinde manevi gelişim dönemlerinin göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Her yaş döneminin farklı özelliklerinin olduğunun hem aileler hem öğreticiler tarafınca bilinmesi dini bilgilerin algılanış şekli ve anlamlandırılması açısından oldukça önemlidir (Keyifli, 2019, 365-370). Katılımcıların bulgularından hareketle cami ve Kur'an Kurslarında uygulamaların bütünlük gösterebilmesi ve uygulamalarda başarılı olunabilmesi için çocukların öğrenimlerine yönelik tutumlarının, beklentilerinin ve isteklerinin de dikkate alınması gerekli olabilir. Ayrıca manevi değerlerin aile içinde erken çocukluk dönemlerinde öğrenilmesinin, aile bireylerinin dini tutum ve yaşam biçimlerinin sağlıklı ve tutarlı olmasının manevi gelişimde ve bu değerlerin içselleştirilmesinde önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede katılımcıların istekli bir şekilde cami ve Kur'an kurslarına gitmedikleri, aile ve çevrenin isteği ile hareket ettikleri ve eğitimlerinin süreklilik arz etmediği görülmektedir. Bundan dolayı aldıkları eğitimin sınırlı ve eksik olduğu söylenilebilir. Manevi ve ahlaki eğitimin süreklilik arz etmesinden dolayı manevi bakım merkezlerinin bu konuda yararlı olabileceği düşünülmektedir. Çünkü manevi gelişim maneviyata önemli bir boyut kazandırmaktadır. Manevi gelişim duygu, biliş ve ahlak alanlarındaki gelişimlerden etkilenmektedir. Bu gelişim süreci ömür boyu devam etmektedir (Zinnbauer ve Pargament,, 2013:84).

Katılımcıların yaşadıkları olay sonrasındaki manevi durumlarının onların maneviyat konusunda olan değişim ya da dönüşümleri olumsuz yaşam deneyimleri sebebiyle yeni bir anlam kurması meselesi olarak değerlendirilebilir. Maneviyattaki değişim manevi gelişim açısından daha iyi yollar, davranışlar, tutumlar araştırma çabası ve kişisel uğraşların değişmesi olarak ele alınabilir. Manevi kişiliğin parçası kabul edilen değer ve çabalar bireyi daha iyi bir düzeye yükseltmeye, daha fazla geliştirmeye çalışmaktadır. Kişisel uğraşlardaki değişikliklerin meydana gelmesinde ise amaçlar ve davranışlar arasında uyumun göstergesi olarak kabul edilmektedir (Paloutzian, 2013: 108-116). Bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarındaki uyumun bir başka göstergesi ise ahlaki olgunluğun temeli olarak da ele alınmaktadır (Aytar ve Tatlı, 2018: 219). Bu araştırma kapsamında katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yaşanan şiddet olayı sonucunda manevi açıdan bir değişim yaşamadıklarını söylemek mümkündür. Bu hususta maneviyatın ve ahlaki olgunluğun yaşanan şiddet olayını önüne geçebilmesi ya da yaşanan olay sonrasında tekrarının olmaması konusunda önleyici faktör olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların (olay özelinde) vicdan ve pişmanlık durumlarına yönelik bulgularda, katılımcıların birçoğunun kendilerini hatalı görmedikleri ve bir şey yapmadıklarını

düşündükleri söylenilebilir. Katılımcıların kendilerini haklı görme durumlarına ilişkin şiddeti algılama ve anlamlandırma durumlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü katılımcıların şiddet algısının “vurma davranışı” üzerinden şekillendiği görülmektedir. Vicdan ve pişmanlık, ahlaki olgunluk perspektifinde değerlendirildiğinde ahlaki ilkelerin bireyin vicdanında temellendiği ve bireyin iyi ve kötüyü ayırt etmesinde vicdanının etkili olduğu belirtilmektedir. Birey takındığı tutum ve davranışlarından dolayı vicdan azabı ve pişmanlık duyduğunda ise o davranışın ahlak dışı ve kötü bir davranış olduğu vurgulanmaktadır. Bundan dolayı vicdan birey için bir ahlak rehberi niteliği taşımakta ve niyetlerine göre tutum ve davranışlarını yargılamaktadır (Şengün, 2018:43-44). Bireylerin ya da toplumların iyilik ve kötülük tanımlarında maneviyatın/dinin etkisi oldukça büyüktür. Çünkü dinin emir ve yasakları bireyleri ve toplumları ahlaklı olmaya sevk etmektedir (Zengin ve İçöz, 2018: 332). Bundan dolayı maneviyat ve ahlak olmadan sağlıklı bir vicdandan söz etmenin oldukça güç olduğu düşünülmektedir. Bu hususta yaşanan şiddet olayının önüne geçilmesinde bireylerin davranışlarını ve tutumlarını vicdanen sorgulaması ve muhakeme etmeleri açısından ahlaki olgunluk ve maneviyatın oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların (olay özelinde) hatalı olduklarında özür dileme durumlarına yönelik bulgularında, hatalarını kabul eden az sayıda katılımcının olay özelinde özür dilediğini, özür dileyemeseler bile gönül almaya çalıştıklarını beyan ettikleri görülmektedir. Yaşanılan olaydan dolayı kendilerini hatalı görmeyen, pişmanlık duymayan katılımcılarında genel itibarıyla “hatalı olduğumda özür dilerim” şeklinde beyanlarda bulundukları görülmektedir. Özür dileme davranışı kişinin yaşamında ahlaki değer olarak var olup bunu içselleştirdiği zaman tutum ve davranışlarında bu değerden bağımsız bir şekilde eylemde bulunamayacağının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Davranışlar ve söylemlerle tutarsızlık göstererek dilenmiş olan bir özür hatanın kabullenilmediğini ve kişinin kendini düzeltmediğini göstermektedir. Bu sebeple özür ahlaki olarak dürüst ve samimi olması ve pişmanlığı dile getirmesi gerekmektedir. Özür dilemedeki en önemli iki unsur pişmanlık ve tövbedir. Tövbe bireyin Tanrı’ya karşı günahlarını itiraf ederek onlardan vazgeçmesi, inancı doğrultusundaki değerlerini yaşamı ile bütünleştirmesi ve içselleştirmesi olarak da açıklanabilir. Özür dilemek bireyleri dürüst olmaya sevk etmekte ve diğer bireylere de değer verildiğini ve saygılı olunması gerekliliğini sağlamaktadır (Mücahit, 2019: 1196-1202). Katılımcıların kadına yönelik şiddet suçundan dolayı ceza aldıkları ve bir hata sonucunda yaptırım uygulandığı göz önünde bulundurularak özür dileme davranışına yönelik bulgulara genel olarak hatalarını kabul etmedikleri ve bu sebeple de özür dilemedikleri düşünülmektedir. Hatanın kabulünün sonucunda özür dileme davranışının gerçekleşmesi, sağlıklı aile içi iletişimin sağlanması, çatışmaların ve kadına

yönelik şiddetin önlenmesi için ahlaki olgunluk ve maneviyatın bu bağlamda mühim olduğu varsayılmaktadır.

Katılımcıların (olay özelinde) kendilerine yapılan kötülük karşısındaki intikam alma tutumlarına yönelik bulgular neticesinde çoğunluğun intikam alma düşüncesi içinde olduğu görülmektedir. İntikam affetmenin ya da bağışlamanın karşıtı olmakla beraber kişinin gördüğü zarar sonrası durumları eşitlemek adına kullanmış olduğu ilkel bir tepki ve dürtüsel cevap biçiminde tanımlanmaktadır. İntikam durumunda hata olduğundan çok daha büyük algılanabilmekte ve suçun şiddeti oranında verilen tepki birbiri ile orantısız olabilmektedir. Affetme ya da affedici olma intikam ve kırgınlık düşüncelerinden uzaklaşmayı da beraberinde getirmektedir. Affetme ilişkilerde kaçınılmaz olabilen hatalar ya da çatışmalar sonucunda ilişkilerin düzelmesini ve onarılmasını kolaylaştırmaktadır. Affetmenin dini inançlar ve ahlaki olgunluk ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Maneviyatta affetme bir erdem olarak tanımlanmakta ve dindar bireylerin çoğunlukla affetme eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Ahlaki olgunluğa sahip kişiler, düşünce ve davranışlarında uyuma sahip oldukları ve davranışları içselleştirdikleri bilinmektedir. Dolayısıyla affetme gerçekleştiğinde kişi öfke ve intikam gibi duygularının üstesinden geldiğinde şefkat ve sevgi duygularını içselleştirerek bu duygularla hareket etmektedir (Khirizad, 2016: 3-16; Ayta ve Tatlı, 2018: 219; Taysi, 2007:75). Araştırma bulgularından hareketle çoğu katılımcının affetme davranışının olmadığı görülmektedir. Bu hususta kadına şiddet olaylarının önlenmesinde ahlaki olgunluk ve maneviyatın önleyici olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların (olay özelinde) saygısızlık yapıldığında aynı şekilde davranma durumlarına yönelik bulgularda katılımcıların büyük bir kısmının ortamdan uzaklaşma ya da uyarıda bulunma şeklinde beyanda bulundukları görülmektedir. Bu ifadelerden hareketle saygısızlık olarak adlandırdıkları durumlar karşısında eşleri ile aralarında çatışmaların ve şiddetin yaşandığı görülmekte katılımcıların davranış ve söylemlerinin bu sebeple uyum içermediği düşünülmektedir. Saygısızlık karşısında hoşgörölü olabilmek hem ahlaki hem dini açıdan önem taşımaktadır. Hoşgörü ahlak ilkelerine kaynak olabilecek manevi bir disiplin şeklinde ele alınabilmektedir. Bundan dolayı hoşgörölünün ilişkilerin onarılmasında veya kişilerin birbirlerine karşı saygılı olmaları gibi konularda birçok fayda sağladığı görülmektedir. Dini açıdan ilişkilerde hoşgörölü olmanın insana değer verildiğinin bir göstergesi olduğu ve ilişkilerin hoşgörü zeminine dayandırıldığı belirtilmektedir (Yılmaz, 2004: 113-114; Hemşinli, 2007:28). Bu hususta ahlaki olgunluk ve maneviyatın bireylerin hoşgörölü olması konusunda önemli olduğu düşünülmekle birlikte olumsuz görülen davranışlar aile içerisinde yaşanan

çatışmalar ve kadına şiddet olaylarının önlenmesinde bir faktör olarak görülebileceği varsayılmaktadır.

Katılımcıların empati becerilerine yönelik bulgulara bazı katılımcılar çokça empati kurduklarını, bazıları halden anladıklarını ve bazıları da kendini başkasının yerine koyarak anlamaya çalışmadıklarını ifade etmiştir. Literatüre baktığımızda şiddet uygulayan erkeklerin empati kurma yeteneğinin zayıf olduğu görülmektedir (Sevil vd., 2015: 585; Subaşı ve Akın, 2003: 234). Katılımcılar her ne kadar empati kurduklarını ifade etmiş olsalar da empatinin tam anlamıyla gerçekleştiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Çünkü sağlıklı ve doğru bir empatinin kurulması için belli aşamaların tümünün gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu aşamalardan ilki empati kuran kişi kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun bakış açısından olaylara bakmalıdır. İkincisi, karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlamamız gerekmektedir. Üçüncüsü ise, karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini anladığımızı ona ifade edilmelidir. Bu şekilde empati kurma süreci tamamlanmaktadır (Dökmen, 1987: 184-185). Empatik iletişimin gerçekleşmesi için aynı zamanda diğer bireylerin ihtiyaç ve gereksinimlerine karşı duyarlı olmak gerekmektedir. Empatik iletişim bağlamında sorun yaşayan bireyin kendini başka bireylerin yerine koyabilme kapasitesinin düşük olduğu diğer bireylerin duygularını önemsemediği ve ilgi göstermediği belirtilmektedir (Kasapoğlu, 2006: 38). Yaşanılan şiddet olaylarında katılımcıların sağlıklı ve doğru empati ile empatik iletişim kuramadıkları ve yaşanan sorunun çözümünde şiddetin etken olduğu görülmektedir. Maneviyatı yüksek olan bireylerin empati kurabilme becerilerinin daha yüksek olduğuna ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. Maneviyat diğer bireyleri önemsemeyi içermekte böylece empatiyi ortaya çıkardığı belirtilmektedir (Ekşi vd., 2020: 261). Kişinin ahlaki olgunluk düzeyinin bir üst düzeye çıkmasında etkili olan unsurlardan biri, bireyin empati kurma becerisidir. Empati becerisi sayesinde birey toplum inanç ve değerlerini benimser ve içselleştirir. Diğer bireylerin duyguları, düşünceleri, endişeleri ve gereksinimlerini kavrayabilir onları oldukları gibi kabul edip saygı gösterebilir (Şengün, 2018: 43). Bu bağlamda empati becerisinin gelişmesi konusunda maneviyatın ve ahlaki olgunluğun önemli faktörler olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların (olay özelinde) karşılarındaki kişilerin haklarına saygı gösterme hususuna yönelik bulgulara saygının karşılıklı olduğunu, anlayış göstermeye çalıştıklarını ve herkesin saygıyı hak ettiğini söyledikleri görülmektedir. Saygı gösterme faktörü ahlaki olgunluğun unsurlarından biri olarak tanımlanmaktadır. Bu faktörde bireylerin değerli olduğu görüşü hakim olmakla beraber bireyler birbirlerine bağlı sosyal bir ağın parçası olduklarını bilmektedirler (Tekin, 2017: 2280). Ancak katılımcılar her ne kadar saygılı olduklarına ilişkin beyan da bulunmuş olsalar da kadına karşı şiddette bulunma davranışlarının olması, söylemleri

ile tutum ve davranışlarının tutarsız olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ahlaki olgunluğa sahip kişilerin sağduyularının yüksek olduğu, davranış ve düşüncelerinin uyumlu olduğu ve bu konuda çaba harcamayan kişiler oldukları belirtilmektedir (Aytar ve Tatlı, 2018: 219). Ahlaki olgunluğun göstergeleri toplum tarafından kabul edilen değerlerin içselleştirilmesi, bireyin vicdanı ile bütünleştirilmesi ve böylece ahlaki değerlere aykırı olan düşünce ve davranışlarda bulunulmaması şeklinde tanımlanmaktadır (Eroğlu ve Karakuş, 2020: 22). Maneviyat bireylerin sosyalleşmesine yardımcı olurken birbirlerine sevgi ve saygı ile yaklaşmalarını önemsemektedir. Bu anlamda maneviyatta/dinde diğer bireylerin haklarının korunması, saygı ile yaklaşılması ve empati kurulması temel esaslar olarak vurgulanmaktadır (Bayraktutar, 2011: 12).

Katılımcıların kadına yönelik şiddet sorunun çözümüne yönelik bulgularında, katılımcıların ekonomik sorunlar sebebiyle şiddet olaylarının yaşandığı ve buna dair sorunların çözülmesi gerektiği, karşılıklı saygı ile sorunların çözümlenebileceği, eğitimin şiddet sorununun çözümünde etkili olduğu, kadın ve erkek haklarının eşit olmasının bu sorunun çözümünde yararlı olacağını ifade etmektedirler. Katılımcıların görüşleri bağlamında yaşanan ekonomik sorunların aile içinde çatışmalara ve şiddete yol açması, kadının ve erkeğin sorumluluklarının yerine getirmemesi, ahlaki, dini ve karakter bağlamında hem kadınların hem de erkeklerin eğitime ihtiyaç duyması, aile yapısının ve iyi aile olmanın kavranamaması gibi durumların düzeltilmesinin kadına yönelik şiddetin önlenmesine yardımcı olabileceği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede öncelikle kadın ve erkeğin sorumluluklarını yerine getirmeme konusuna ilişkin “değiş tokuş” ve “müşterek ilişki” biçimlerinin belirtilmesi uygun olacaktır. “Değiş tokuş ilişkilerinde” bireyler birbirlerinin katkılarının ne düzeyde olduğunu takip etmekte, eşitlik kaygısı yaşamakta ve verdiklerinin aldıklarından fazla olduğu düşündüklerinde kendilerinden faydalanıldığını hissetmektedirler. “Müşterek ilişkilerde” ise aile içinde ya da eşler arasında ihtiyaç duyulan anlarda bireyler karşılıklı alıp verme durumlarına bakmaksızın ve ihtiyaçlarına duyarlı olarak birbirlerine yardım etmektedirler. Bu ilişki biçiminin yakın ilişkilerde değerli olduğu ve ilişkilerin uzun soluklu olmasına fayda sağladığı belirtilmektedir (Aronson vd., 2012: 609-611). Bu bağlamda kadına yönelik şiddetin önlenmesinde kadın erkek rollerinin eşitliğinden ziyade daha da önemlisinin aile içinde ve eşler arasında karşılıklı anlayış, hoşgörü ve duyarlılığın önde geldiğini bu hususta da ahlaki ve manevi değerlerin etken olduğu varsayılmaktadır. Bu araştırmada karakter eğitiminin, saygının, ahlaki ve dini değerlerin çözüm öneri arasında yer aldığı görülmektedir. Bundan dolayı ahlaki olgunluk ve maneviyatın kadına yönelik şiddetin önlenmesinde son derece önemli faktörler olarak ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

SONUÇ

Geçmişte ve günümüzde bir sorun olarak varlığını sürdüren kadına yönelik şiddet önlenmesi gereken en önemli toplumsal sorunların başında gelmektedir. Şiddetin bu boyutu toplumu ve onu oluşturan bireyleri derinden sarsmaktadır. Bu sorun özelinde hukuki yaptırımların uygulandığı, ilgili kurum ve kuruluşlarca çeşitli önlemlerin alındığı ve müdahale yöntemlerinin geliştirildiği bilinmektedir. Ancak bu çabalara rağmen kadına yönelik şiddet sorunun devam ettiği görülmektedir.

Genellikle aile, çevre ve medyadan öğrenilen şiddetin önlenmesi noktasında içinde bulunulan aile ortamı büyük bir paya sahiptir. Aile ortamı çocuğun davranışlarının şekillenmesi aşamasında büyük önem taşımaktadır. Davranışların sonraki yıllarda biçimlenmesinde ise eğitim kurumlarının çabaları önemlidir. Ahlaki ve manevi değerlerin bir arada bulunduğu aile ortamında bireyler tutum, düşünce ve davranışlar bağlamında uyum içinde hareket etmektedirler. Böylece ahlaki olgunluğun temeli oluşturulmaktadır. Ahlaki olgunlukta ahlaki değerlerin içselleştirilmesi ve bu değerlerle bireyin tutum, düşünce ve davranışlarının uyum içinde olması son derece önemlidir. Ahlaki olgunluk ile aynı paydada buluşan maneviyat, bireyin doğruyu yanlıştan ayırt etmesinde yol gösterici olmaktadır. Ahlak ile maneviyat vicdan, hoşgörü, saygı, sabır, affetme, özür dileme ve empati kurma gibi ortak değerleri içlerinde barındırmaktadır. Bu ortak değerlerin her biri bireylerin tutum, düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde olumlu etkiye sahiptir. Ahlaki ve manevi değerlerin benimsenmesi bireyleri ahlaki olgunluk ve maneviyatlarının oluşması sürecine katkı sağlamakla birlikte onları alkol ve madde kullanımı gibi kötü alışkanlıklardan uzak tutma konusunda yardımcı olduğu söylenilebilir. Böylece ahlaki olgunluk ve maneviyatın şiddet ve saldırganlık gibi olumsuz davranışların önüne geçilmesinde etkili olabileceği görülmektedir.

Bu bağlamda yapılan araştırmadan hareketle ahlaki olgunluk ve maneviyat, şiddet uygulayan bireylerin tutum, düşünce ve davranışlarının olumlu yönde değişmesine katkı sağlaması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi hususunda önleyici faktörler olarak değerlendirilebilirler. Son olarak kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ahlaki olgunluk ve maneviyat ile ilgili yapılacak olan araştırmalarda, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için geliştirilecek olan müdahale yöntemlerinde ve alınacak önlemlerde bu araştırma bulgularının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında sunulabilecek öneriler:

1. Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ahlaki ve manevi gelişimin önemli olduğu görülmüştür. Ahlaki ve manevi gelişim çerçevesinde de eğitim çalışmalarının yapılmasına ve

sadece eğitim dönemleri ile sınırlı olmaksızın çalışmaların hayat boyu devam etmesine imkan sağlanabilir.

2. Şiddetin tanık olma ve maruz kalma durumları sonucunda öğrenildiği bilinmektedir. Bundan dolayı anne-baba eğitimleri ve aile ilişkileri üzerine öğretici çalışmalar yapılarak şiddetin öğrenilmesinin önüne geçilebilir.

3. Kadına yönelik şiddetin meydana gelmesinde alkol ve madde kullanımının da neden olduğu görülmüştür. Bu sebeple kişilerin bağımlılık yapan madde ve davranışlardan kaçınmaları veya onları bırakmaları adına bilgilendirici çalışmalar yürütülebilir.

4. Kadına yönelik şiddet uygulamalarından dolayı denetimli serbestlik altında olan bireylerin eğer şiddet davranışları aile içinde olmuş ise aileleri ile birlikte iyileştirme çalışmalarına katılmaları şiddetin tekrarlanmaması adına faydalı olabilir.

5. Kadına yönelik şiddet suçundan denetimli serbestlik altında olan bireylerin ahlaki olgunluk ve maneviyat algılarını artırmaya yönelik psikolojik ve manevi destek çalışmaları eş zamanlı olarak yürütülebilir.

6. Kadına yönelik şiddet suçundan dolayı hem cezaevlerinde bulunan hem de denetimli serbestlik altında olan bireylerin dini eğilimleri doğrultusunda alanında uzman kişiler tarafından manevi yönelimli iyileştirme çalışmaları yürütülebilir.

7. İlgili kurum ve kuruluşlarca şiddet mağduru kadınlar ve şiddet uygulayan erkekler için ahlaki ve manevi konulara yönelik eğitim çalışmaları düzenlenebilir.

8. Bireylerin ahlaki ve manevi açıdan iyileşmelerinin sağlanması ve olgunluk kazanmaları için manevi bakım merkezlerinin Türkiye’de yaygınlaşması kadına yönelik şiddetin önlenmesi açısından yararlı olabilir.

9. Kadına yönelik şiddet ile ilgili ahlaki olgunluk ve maneviyat kapsamında yapılan çalışmalarda çoğunlukla nicel araştırma yönteminin kullanıldığı, nitel araştırmaların ise çok kısıtlı olduğu görülmektedir. Alana katkı sunması bakımından bu konulara dair nitel araştırmalara ağırlık verilebilir.

KAYNAKÇA

- Abukan, B. (2014). *İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına Göre Kendini Gerçekleştirme ve Bilgelik İlişkisi: Yaşlılar Üzerinde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Acuner, H. Y. (2004). *14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlakî Yargı Gelişimi ve Ahlak Eğitimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Ağılkaya Şahin, Z. (2016). “Hristiyan Gelenekte Manevi Bakımın Teorik Temelleri”. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1(1): 47-77.
- Akçınar, B., Baydar, N. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2018). “Erken Ergenlikte Ahlak Gelişimi: Bir Müdahale Araştırması”. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14(2): 153-169.
- Akkaş, İ. ve Uyanık, Z. (2016). “Kadına Yönelik Şiddet”. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1): 32-42.
- Aktaş, E. (2018). *Abraham Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına Göre Günümüzde Kadına Yönelik Tüketim Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akyıldız, M. (2014). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Bir Model Olarak Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Altınay, A. G. ve Arat, Y. (2007). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Altınöz, Ş.T. (2014). *Kadına Yönelik Şiddet: Faillerin Psikososyal Özellikleri*. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.
- Apak, H. (2018). “Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(3): 1889-1903.
- Apaydın, C. ve Kaplan, H. (2019). “Ceza İnfaz Sistemi ve Denetimli Serbestlik”. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2): 185-207.
- Arıkoğlu Ündücü, C. (2016). “Kadına Yönelik Şiddetin Tarihi”. *Alternatif Politika, Özel Sayı*, 1-21.
- Aronson, E., Wilson, D. T. ve Akert, R. M. (2012). *Sosyal Psikoloji*. (Çev. O. Gündüz), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

- Aslan, M. (2015). “Değer-Din İlişkisi”. B. Dilmaç ve H. H. Bircan (Ed.), *Değerler ve Değer Psikoloji*. Pegem Akademi, Ankara, 157-174.
- Aslan, Ö. (2001). “Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıdan Analitik Bir Yaklaşım”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2): 357-380.
- Atak, M. (2016). *Maneviyat Psikolojisi*. Elit Kültür Yayınları, İstanbul.
- Atik, A. (2015). “Dini Gelişim Kuramlarına Din Eğitimi Bağlamında Genel Bir Bakış”. *İnsan Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4(3): 728-743.
- Atik, A. (2016). *Ernest Harms ve Ronald Goldman’ın Dini Gelişim Kuramları Bağlamında Dini İçerikli Çocuk Kitapları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. & Hoeksema, S. N. (2010). *Psikolojiye Giriş*. (Çev. Y. Alogan), Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Aydın, M. Z. (2003). “Ailede Ahlak Eğitimi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2): 125-158.
- Aytaç, S., Eteman, F. S., Aydın, G. Ç., Reçber, B. ve Sezen, H. K. (2016). “Kadına Yönelik Şiddetin Dünyü Bugünü Yarımı: Kestirim Tabanlı Bir Araştırma”. *Sosyoloji Konferansları*, (54): 275-297.
- Aytar, F. A. G. ve Tatlı, S. (2018). “Bireylerin Ahlaki Olgunluk ve Bağışlama İstekliliğinin Kişilik Özellikleri İle İlişkisinin İncelenmesi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (55): 207-223.
- Ayten, A. (2013a). *Din Psikolojisi: Dine ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Ayten, A. (2013b). *Empati ve Din: Türkiye’de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Anı Yayıncılık. Ankara.
- Bakioğlu, F. ve Şahin, R. (2014). “Kültürlerarası Tolerans ile Ahlaki Olgunluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29): 108-116.
- Baumsteiger, R., Chenneville, T., & McGuire, J. F. (2013). “The Roles of Religiosity and Spirituality in Moral Reasoning”. *Ethics & Behavior*, 23(4): 266–277.
- Baymur, F. (2015). *Genel Psikoloji*. İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Bayrakcı, M. (2007). “Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması”. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(14): 198-210.
- Bayraktutar, M. (2011). “Suç Önlemede Dinî ve Ahlâkî Değerlerin Rolü”. *Suç Önleme Sempozyumu*. 7-8 Ekim 2011, Bursa, 7-22.

- Berkowitz, M. W. & Bier, M. C. (2004). "Research-Based Character Education". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591: 72-85.
- Beşkat, M. (2016). *Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilimleri İle Sporda Saldırganlık ve Şiddet Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Şanlıurfa Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Bilge, A. ve Ünal, G. (2005). "Öfke, Öfke Kontrolü ve Hemşirelik Yaklaşımı". *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 21(1): 189-196.
- Bilgiç, Ş. (2019). "Denetimli Serbestlik Uygulamalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik". M. Zengin, N. Tınaz, A. Ayten ve H. Ekşi (Ed.), *Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. DEM Yayınları, İstanbul, 57-75.
- Bilgin, N. (2007). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Bilici, A.B. (2014). *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bozkurt, E. M. ve Durualp, E. (2019). "Ergenlerin Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin İnternet Kullanımlarına Göre İncelenmesi". *5. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı*. 12-14 Nisan 2019, Hatay, 190-203.
- Bryant, A. N. (2007). "Gender Differences in Spiritual Development During the College Years". *Sex Roles*, 56, 835-846.
- Burger, J. M. (2016). *Kişilik*. (Çev. İ. D. Erguvan Sarıoğlu), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Can, G. (2011). "Kişilik Gelişimi". B. Yeşilyaprak (Ed), *Eğitim Psikolojisi Gelişim Öğrenme Öğretim*. Pegem Akademi, Ankara, 123-163.
- Cesur, S. (2018). *Ahlâkın Sosyal Psikolojisi*. Pales Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (2017). *Büyük Felsefe Sözlüğü*. Say Yayınları, İstanbul.
- Collin, C., Benson, N. C., Ginsburgh, J., Grand, V., Lazyan, M., & Weeks, M. (2012). *The Psychology Book*. Dorling Kindersley, London.
- Cüceloğlu, D. (2009). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çağrı, M. (1989). Ahlak. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2: 10-14.
- Çalışkan, H. (2017). *Kadına Yönelik Şiddet Belirleyicileri: Türkiye Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Çalışkan, H. ve Çevik, E. İ. (2018). "Kadına Yönelik Şiddetin Belirleyicileri: Türkiye Örneği". *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14): 218-233.

- Çalışkan, M. (2019). “İstanbul’da Kadına Şiddet “Kadına Şiddet” ve “Kadın Cinayeti” Vakalarına Yönelik, Nicel-Nitel Bir İnceleme”. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1): 221-241.
- Çekin, A. (2013). “Öğretmen Adaylarının Ahlaki Olgunluk Düzeyleri”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(3): 1035-1048.
- Çelik, G. (2013). “Eşine Şiddet Uygulayan Erkeklerle Yönelik Grup Çalışması: Bilişsel Davranışçı Yaklaşımla Yapılandırılan Grup Sürecine Bakış”. Aile ve Kadın Sempozyumu Bildiri Kitabı. 16 Mayıs 2013, Kırıkkale, 51-66.
- Çelik, G. (2015). *Eşine Şiddet Uygulayan Hükümlü Erkeklerin Özellikleri ve Toplumsal Cinsiyet Algıları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, G. (2017). *Öldüren Erkek(lik)ler Eşine Şiddet Uygulamış Cezaevindeki Erkekler*. NotaBene Yayınları, İstanbul.
- Demirci, M. K., Özler, D. E. ve Girgin, B. (2007). “Beş Faktör Kişilik Modelinin İş Yerinde Duygusal Tacize (Mobbing) Etkileri-Hastane İşletmelerinde Bir Uygulama”. *Journal of Azerbaijani Studies*, 10(3): 13-39.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dişsiz, M. ve Hotun Şahin, N. (2008). “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet”. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 1(1): 51-58.
- Doğan, T. (2013). “Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1): 56-64.
- Donahue, M. J. ve Nielsen, M. E. (2013). “Din Tutumlar ve Sosyal Davranış”. (Çev. S. Ceylan). R.F. Paloutzian ve C. L. Park (Ed.), *Din ve Maneviyat Psikolojisi Temel Yaklaşımlar ve İlgi Alanları*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 541-572
- Dökmen, Ü. (1987). “Empati Kurma Becerisi İle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20(1): 183-207.
- Dönmez, G., Şimşek, H. Ve Günay, T. (2012). “Evli Erkeklerde Eşlerine Yönelik Şiddet ve İlişkili Etmenler”. *Türk Halk Sağlığı Dergisi*, 10(3): 151-159.
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği. (2013, 5 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 28578).
- Dursun, Y. (2011). “Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 12: 1-18.

- Düzgüner, S. ve Ayten A. (2020). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Ediz, A. ve Altan Ş. (2017). “Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Alan Araştırması”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 317-410.
- Efe, Ş.Y. ve Ayaz, S. 2010. “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Kadınların Aile İçi Şiddete Bakışı”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, (11): 23-29.
- Ekşi, H., Memur, H. N. K., Yalın, H. S. ve Dinç, S. (2020). “Sosyal Mesafe ve Maneviyat Arasındaki İlişkide Empati ve Toplumsal Baskınlığın Aracı Rolü: Suriyelilere Yönelik Karma Bir Çalışma”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2): 257-276.
- Erken, M. (2009). *Empati Becerisinin Ahlaki Davranışlar Üzerindeki Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Eroğlu, S. Y. ve Karakuş, S. (2020). *Hakemlerin Ahlaki Olgunluk ve Empati Düzeylerinin Karar Verme Stillerine Etkisi*. Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- Eryücel, S. (2013). *Yaşam Olayları ve Dini Başa Çıkma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eryücel, S. (2018). “Spiritual Well-Being in the Students at the Faculty of Theology”. B. Yenihan, D. B. Saripek & G. Cerev (Ed.), *A Critical Review of Social Sciences Theory and Practice*, Frontpage, India, 687-701.
- Ferguson, N. & Cairns, E. (1996). “Political Violence and Moral Maturity in Northern Ireland”. *Political Psychology*, 17(4): 713-725.
- Fleming, J. S. (2006). “Piaget, Kohlberg, Gilligan, and Others on Moral Development”.
- Flood, M. & Pease B. (2009). “Factors Influencing Attitudes to Violence Against Women”. *Trauma, Violence and Abuse*, 10(2): 125-142.
- Fowler, J. (1995). *Stage of Faith The Psychology Human Development and The Quest For Meaning*. HarperSanFrancisco, New York.
- Freud, S. (2010). *Totem ve Tabu*. (Çev. H. İlhan), Sayfa Yayınları, İstanbul.
- Freud, S. (2011). *Psikanaliz Üzerine*. (Çev. İ. Kırımlı), Sayfa Yayınları, İstanbul.
- Geçtan, E. (1990). *Varoluş ve Psikiyatri*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Geyer, A. L. ve Baumeister, R. F. (2013). “Din Ahlâk ve Öz-Denetim: Değerler, Erdemler ve Kötü Alışkanlıklar”. (Çev. M. Güven). R.F. Paloutzian ve C. L. Park (Ed.). *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 241-291
- Gladding, S.T. (1998). *Family Therapy: History, Theory, and Practice*. Prentice Hall, New Jersey.

- Glock, C. Y. (1972). "On the Study of Religious Commitment". *Religion's Influence In Contemporary Society: Readings in the Sociology of Religion*. J. E. Faulkner (Ed.), Charles E. Merrill Publishing, Ohio, 38-56.
- Goldman, R. (1968). *Readiness for Religion: A Basis for Development Religious Education*. Seabury Press, New York.
- Göçer, A. ve Özgan, H. (2018). "Spirituality and Ethics: A Literature Review". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 Etik Özel Sayı, 58-65.
- Gökkaya, V. B. (2011). "Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2): 101-112.
- Gökkaya, V. B. ve Ayan, S. (2017). "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Aile İçi Şiddet". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48): 389-394.
- Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D. ve Altıntaş M. (2012). "Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1): 112-137.
- Gülmez, Ç. (2008). *Sosyal Kognitif Teori Açısından Ahlâk ve Din Eğitime Kuramsal Bir Bakış*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Gülmez, Ç. (2014). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözülme ve Dindarlık*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Güneş, A. (2018). *Şiddet Din Eğitimi ve Değerler*. Arı Sanat Yayınevi, İstanbul.
- Güngörmüş, Z., Karadağ, D. ve Tanrıverdi D. (2014). "Kadınların Evrensel Sorunu: Şiddet". *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2): 53-61.
- Gürçan, D. (2015). "Benlik Farklılıklarına Rogers'ın Danışan Odaklı Terapisi ile Yaklaşım: Vaka Çalışması". *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 2(1): 13-26.
- Gürpınar, B. (2015). "Sporda Ahlaktan Uzaklaşma Ölçeği Kısa Formunun Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi*, 13(1): 57-64.
- Hacıkeleşoğlu, H. (2017). "Karaca, Faruk- Dinî Gelişim Psikolojisi". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(12): 315-318.
- Hardy, S. A., Z. Zhang, J. E. Skalski, B. S. Melling, & C. T. Brinton. (2014). "Daily Religious Involvement, Spirituality, and Moral Emotions." *Psychology of Religion and Spirituality*, 6 (4): 338-348.
- Hawkins, D. J., Herrenkohl, T. I., Farrington, D. P., Brever D., Catalano, R. F., Harachi, T. W. & Cothorn, L. (2000). "Predictors of Youth Violence". *Juvenile Justice Bulletin*. 1-11.

- Hayta, A. (2006). “Anneden Allah’a: Bağlanma Teorisi ve İslâm’da Allah Tasavvuru”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (12), 29-63.
- Hemşinli, H. (2007). *Din ve Hoşgörü: İmkân ve Sınırlılıklar -İslâm Dini Örneği-*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Hökelekli, H. (2007a). “Çocukta Ahlak Gelişimi ve Eğitimi”. R. Kaymakcan ve M. Uyanık (Ed.). *Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak*. DEM Yayınları, İstanbul.
- Hökelekli, H. (2007b). “Çocuk ve Gençlerde Şiddet Olgusu ve Önlenmesine Yönelik Öneriler”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5(14): 61-78.
- İğde, İ. (2009). *Mahkumları Suça Yönelten Faktörler ve Din Anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Jung, C. G. (1998). *Psikoloji ve Din*. (Çev. R. Karabey), Okyanus Yayıncılık, İstanbul
- Jung, C. G. (2011). *Dört Arketip*. (Çev. İ. Kırımlı), Sayfa Yayınları, İstanbul.
- Kabaday, A. ve Aladağ, K. S. (2010). “Farklı İlköğretim Kurumlarına Devam Eden Öğrencilerin Ahlaki Gelişimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1): 878-898.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. Evrim Yayınevi, İstanbul.
- Kapıcıoğlu, İ. (2008). *Üniversite Öğrencilerinin Şiddet Algısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karal, D. ve Aydemir, E. (2012). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. USAK Yayınları, Ankara.
- Karancı, A. N., Dirik, G. ve Yorulmaz, O. (2007). “Eysenk Kişilik Anketi- Gözden Geçirilmiş Kısaltılmış Formu’nun (EKA-GGK) Türkiye’de Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması”. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(3): 1-8.
- Karslı, N. (2016). “Psiko-Sosyal Açından Şiddet ve Çözüm Yolları”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 16(3): 63-89
- Kasapoğlu, A. (2006). “Empati ve Sempati Olgusuna Vurgu Yapan Bazı Ayetler”. *Bilimname*. (1): 33-61.

- Kaya, M. ve Aydın, C.(2011). “Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(30): 15-42.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2020). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kelmendi, K. (2013). “Violence against Women: Methodological and Ethical Issues”. *Psychology*, 4(7): 559-565.
- Keyifli, Ş. (2019). “Yaz Kur’an Kurslarında Eğitim ve Öğretim”. *Ekev Akademi Dergisi*, (79): 361-378.
- Khirizad, B. (2016). *Transpersonel Psikolojide Affetmek*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Kılavuz, A. ve Yılmaz, H. (2009). “Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi”. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2): 123-139.
- Kılıç, G. (2019). “Kadın Akademisyenlerin Kadına Yönelik Şiddet Algısı: Düzce Üniversitesi Örneği”. *Muhakeme Dergisi*, 2(1): 1-33.
- Kılıç, M. N. (2009). *Kadına Yönelik Şiddet: Sosyo-Psikolojik Arka Plan, Manevi Boyut, Hukuki Yaptırımlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kirel, S. (1995). “Erich Fromm’un Şiddete Yaklaşımı ve Bir Örnek Film Falling Down-Sonun Başlangıcı”. *Marmara İletişim Dergisi*, (9): 259-283.
- Kısa, C. (2004). *Carl Gustav Jung’ta Din ve Bireyleşme Süreci*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kızmaz, Z. (2005). “Din ve Suçluluk: Suçluluk Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1): 189-215.
- Kirkpatrick, L. A. (1992). “An Attachment-Theoretical Approach to The Psychology of Religion.”. *International Journal for the Psychology of Religion*, 2, 3-28.
- Kocacık, F. (2001). “Şiddet Olgusu Üzerine”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1): 1-7
- Kohlberg, L. (1963). “The Development of Children's Orientations Toward a Moral Order I. Sequence in the Development of Moral Thought”. *Vita Humana*, 6: 11-33.
- Korkmaz, İ. (2011). “Sosyal Öğrenme Kuramı”. B. Yeşilyaprak (Ed), *Eğitim Psikolojisi Gelişim Öğrenme Öğretim*. Pegem Akademi, Ankara, 245-269.

- Korkmaz, N. E. (2011). "İslam Açısından Bağlanma Kuramının Değerlendirilmesi: Teorik Bir Yaklaşım". *İslam Araştırmaları*, 1, 297-312.
- Köknel, Ö. (2006). "Mutluluğun Kaynağı Ahlak ve Akıl". Y. Mehmedoğlu ve A. U. Mehmedoğlu (Ed), *Küreselleşme Ahlak ve Değerler*, Litera Yayınları, İstanbul, 111-153.
- Köseoğlu, M. (2017). "Ortaokul Öğrencilerinin Şiddet Eğilimlerinde Arkadaş Çevresinin Rolü: Yalova Örneği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (57): 349-361.
- Kublay, D. ve Oktan. V. (2015). "Evlilik Uyumu: Değer Tercihleri ve Öznel Mutluluk Açısından İncelenmesi". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44): 25-35.
- Külahoğlu, Ş. (2011). "Gelişim ve Öğrenme Psikolojisine Giriş". B. Yeşilyaprak (Ed), *Eğitim Psikolojisi Gelişim Öğrenme Öğretim*. Pegem Akademi, Ankara, 1-28.
- Leahy, R. L. (2007). *Bilişsel Terapi ve Uygulamaları*. (Çev. H. Hacak, M. Macit ve F. Özpilavcı), Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Limnili, G. ve Özçakar, N. (2017). "Farklı Boyutlarıyla Şiddet". *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi*, 9(2): 55-60.
- Loeber, R., Pardini, D., Homish, D. L., Wei, E. H., Crawford, A. M., Farrington, D. P., Stouthamer-Loeber, M., Creemers, J., Koehler, S. A. & Rosenfeld, R. (2005). The Prediction of Violence and Homicide in Young Men. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 1074–1088.
- Mathieson, K. (2003). "Elements of Moral Maturity". *Journal of College and Character*, 4(5).
- Mccrae, R. R. & John, O. P. (1992). "An Introduction to Five Factor Model and Its Applications". *Journal of Personality*, 60: 175-215
- Mehmedoğlu, A. U. ve Aygün, A. (2006). "James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 117-139.
- Mercer, S. W. & Reynolds, W. J. (2002). "Empathy and Quality of Care". *British Journal of General Practice*, 52: 9-13.
- Mete, C. (2006). *İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri İle İş Tatminleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Miller, L. & Kelley, B. S. (2013). "Dindarlık ve Maneviyatın Ruh Sağlığı ve Psikopatoloji ile İlişkisi". (Çev. Ö. Aydın). R.F. Paloutzian ve C. L. Park (Ed.). *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 343-376.

- Mücahit, M. (2019). “Ahlâki Bir Değer Olarak Özür Dileme ve Özür Etiği”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(3): 1189-1208.
- Nalbant, H. (2017). *Evlilik Uyumunun Yordayıcılarından Ahlaki Olgunluk ve Değerler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Osman Paşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Nardi, P. M. & Tsujimoto, R. N. (1979). “The Relationship of Moral Maturity and Ethical Attitude”. *Journal of Personality*, 47(2): 365-377.
- Nazlı, S. (2013). *Aile Danışmanlığı*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Onur, B. (2011). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik- Yaşlılık-Ölüm*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Oruç, C. (2010). “Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Ahlaki Değerler Eğitimi”. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 1(2): 37-60.
- Osmanoğlu, C. (2007). *Basamak Teorileri Açısından Dini Gelişim, İnanç Gelişimi ve Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özabacı, N. ve Erkan, Z. (2013). *Aile Danışmanlığı Kuram ve Uygulamalara Genel Bir Bakış*. Pegen Akademi, Ankara.
- Özalp, U. ve Yirci, R. (2019). “Meslek Lisesi Öğrencilerinin Ahlaki Uzaklaşma Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20: 941-956.
- Özbek, B. (2011). *Cinayet İşleyen Kadınlarda Din Algısı Ankara Kadın Kapalı Cezaevi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özçoban, A. D. (2018). *Kadına Yönelik Şiddet Olaylarının Önlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Özdel, K. (2015). “Dünden Bugüne Bilişsel Davranışçı Terapiler: Teori ve Uygulama”. *Türkiye Klinikleri*, 8(2): 10-20.
- Özmen, A. (2006). “Öfke: Kuramsal Yaklaşımlar ve Bireylerde Öfkenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Etmenle”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1): 39-56.
- Öztürk, E. (2017). *Türkiye’de Aile İçi Şiddet*. Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- Page, A.Z. ve İnce, M. (2008). “Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme”. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22): 81-94.

- Paloutzian, R. F. (2013). “Din Değiştirme ve Manevî Dönüşüm: Bir Sistem ve Anlam Analizi”. (Çev. C. Çayır). R.F. Paloutzian ve C. L. Park (Ed.). *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 97-125.
- Pargament, K. I., Ano, G. G. & Wachholtz, A. B. (2013). “Başa Çıkmanın Dinî Boyutu: Teori, Araştırma ve Uygulamadaki Gelişmeler”. (Çev. Ç.D. Balaban). R.F. Paloutzian ve C. L. Park (Ed.). *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 377-407.
- Plotnik, R. (2009). *Psikoloji'ye Giriş*. (Çev. T. Geniş), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Polat, O. (2016). “Şiddet”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1): 15-34.
- Sağlam, İ. (2009). “Bazı Öğrenme Kuramları ve Din Öğretimi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2): 251-266.
- Sanchez, O. R., Vale, D. B., Rodrigues, L., & Surita, F. G. (2020). “Violence against women during the COVID-19 pandemic: An integrative review”. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 151(2): 180–187
- Sarı, B. A. (2018). “Mizaç Özellikleri ve Gelişime Etkileri”. *Türkiye Klinikleri Çocuk Psikiyatrisi-Özel Konular*, 4(1): 5-9.
- Sayar, Ü. (2015). *Kadın Cinayetleri: Eşlerine Öldüren Erkekler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Schultz, R. A. ve Schultz, S. E. (2007). *Modern Psikoloji Tarihi*, (Çev. Y. Aslay). Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Sevil, Ü., Yanikkerem, E., Özkan, S. ve Güneri, S. E. (2015). “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet”. M. Korkmaz, E. Demiray, Ü. Sevil, Ş. Hablemitoğlu ve Y. Taşkiran (Ed.), *Dünyada, Türkiye’de Kadın ve Şiddet*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 565-627.
- Solmuş, T. (2011). *Çift, Evlilik ve Aile Terapisi*. Doruk Yayımcılık, İstanbul.
- Solso, R. L., Maclin, M. K. & Maclin, O. H. (2010). *Bilişsel Psikoloji*. (Çev. A. Dinn), Kitabevi, İstanbul.
- Subaşı, N. ve Akın, A. (2013) “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları”, *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Şengün, M. (2007). “Ahlaki Gelişimin Psiko-Ssoyal Dinamikleri”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23): 201-221.
- Şengün, M. (2018). *Ahlaki Olgunluk Ahlak Eğitiminde Teori ve Uygulama*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

- Şengün, M. ve Kaya, M. (2007). “Ahlaki Olgunluk Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(24-25): 51-64.
- Şirin, T. (2018). “Maneviyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Social Sciences*, 13(18): 1283-1309.
- Tarhan, N. (2013). *Evlilik Psikoloji Öncesiyle Sonrasıyla Evlilik*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tarhan, N. (2017). *Toplum Psikolojisi ve Empati: Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tatlılıoğlu, K. (2014). “Üniversite Öğrencilerinin Beş Faktör Kişilik Kuramı’na Göre Kişilik Özellikleri Alt Boyutlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *Tarih Okulu Dergisi*, 17: 939-971.
- Tatlılıoğlu, K. ve Küçükköse, İ. (2015). “Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet: Nedenleri, Koruma, Önleme ve Müdahale Hizmetleri”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13): 194-209.
- Taysi, E. (2007). *İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yüklemelerin Rolü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekin, İ. (2017). “Ahlaki Olgunluk Kavramı Üzerine Kuramsal Bir Çözümleme”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5): 2275-2298.
- Tekke, M. (2019). “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin En Son Düzeyleri: Kendini Gerçekleştirme ve Kendini Aşmışlık”. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4): 1704-1712.
- Türküz, R. (2009). *Okul Öncesi Dönemde Dinî Gelişim ve Eğitimi (James F. Fowler’ın İnanç Gelişimi Teorisi Bağlamında Bir Araştırma)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uçar, E. (2017). *Okul Öncesi Dönem (48-72 ay) Çocuklarında İlişkisel ve Fiziksel Saldırganlığın Mizaç ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ulu, M. (2016). “İnanç Gelişim Teorisi: İnanç Aşamaları”. *Bilimname*, 2016(1), 139-156.
- Ünal, B. ve Gülseren, L. (2020). “Covid-19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet”. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(1): 89-94.
- Watlington, C. G. & Murphy, C. M. (2006). “The Roles of Religion and Spirituality Among African American Survivors of Domestic Violence”. *Journal of Clinical Psychology*, 62(7): 837-857.
- Yalçın, M. G., Şenyurt, A. Y., Gültepe, B. ve Coşkun, H. (2016). “Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması”. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1): 309-332.

- Yanık A., Hanbaba, Z., Soygür, S., Ayaltı, B. ve Doğan, M. (2014). “Kadına Yönelik Şiddet Davranışlarının Değerlendirilmesi: Türkiye’den Kanıt”. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4): 104-111.
- Yapıcı, A. (2016). “Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi)”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Özel Sayısı*, 83-113.
- Yavuz, H. A. (2012). “Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 100: 317-342:
- Yavuzer, Y. ve Karataş, Z. (2013). “Ergenlerde Otomatik Düşünceler ile Fiziksel Saldırganlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Aracı Rolü”. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23: 1-7.
- Yetim, D. ve Şahin, E. M. (2008). “Aile Hekimliğinde Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşım”. *Aile Hekimliği Dergisi*, 2(2): 48-53.
- Yıldırım S. (2018). “Türkiye’de Son On Yılda İşlenen Kadın Cinayetleri Üzerine: Sebep, Sonuç ve Öneriler”. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. (6): 1-21.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Yıldız, M. (2001). “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Bir Çalışma”. *Tabula-Rasa*,(1): 19-42.
- Yılmaz F. (2019). “Hangi Kişilik Özelliği Örgütsel Yaratıcılık Üzerinde Daha Etkilidir?”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 12(18): 167-192.
- Yılmaz, H. (2004). “Hz. Peygamber’in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1): 109-132.
- Yörük, S. (2010). *Kadına Yönelik Şiddet: Antalya Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yüksel Oktay, E. (2015). “Türkiye’nin ve Dünyanın Ortak Sorunu: Kadına Şiddet”. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (64): 57-118.
- Zengin, M. ve İçöz, E. A. (2018). “Dini, Felsefi, Psikolojik Boyutlarıyla Vicdan ve Değerler Eğitimindeki Yeri”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (10): 323- 345.
- Zinnbauer, B. J. ve Pargament, K. I. (2013). “Dindarlık ve Maneviyat”. (Çev. S. Düzgüner). R.F. Paloutzian ve C. L. Park (Ed.). *Din ve Maneviyat Psikolojisi Temel Yaklaşımlar ve İlgili Alanları*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 61-102.
- Zsolnai, L. (2010). “Ethics Needs Spirituality”. *Spirituality and Business*, 87-90.

İnternet Kaynakları

<https://gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTCKAA2019%20Son7.pdf> erişim tarihi:

09.02.2020.

<https://www.youtube.com/watch?v=2dzh9i3wuBs> erişim tarihi: 01.03.2020.

<https://sozluk.gov.tr> erişim tarihi: 21.10.2020.

EK-1**Mülakat Soruları**

- 1- Kaç yaşındasınız?
- 2- Medeni durumunuz nedir?
- 3- Öğrenim durumunuz nedir?
- 4- Mesleğiniz nedir?
- 5- Mağdura yakınlık derecesi nedir?
- 6- Mağdurun eğitim durumu nedir?
- 7- Mağdurun mesleği nedir?
- 7- Mağdur ile nasıl tanıştınız?
- 8- Herhangi bir bağımlılığınız var mı?
- 10- Aile başta olmak üzere daha önce okul, arkadaş veya çevreden şiddet gördünüz mü?
- 11- Daha önce şiddet veya başka suçlardan adliyeye yansıyan bir durum var mı?
- 12- Olay nasıl gelişti?
- 13- Bu davranışta bulunmanızın temel sebebi neydi?
- 14- Kendinizi manevi olarak nasıl tanımlarsınız?
- 15- Çocukluğunuzda manevi-dini eğitim aldınız mı?
- 16- Aileniz ile ilişkiniz nasıldır?
- 17- Ailenizi manevi-dini olarak nasıl tanımlarsınız?
- 18- Cezaevinde ne yapmak size iyi geldi?
- 19- Yaşanılan olaydan sonra manevi yaşamınızda herhangi bir değişiklik oldu mu?
- 20- Geriye dönüp baktığınızda vicdanınız size ne diyor? Örneğin haklıydım, hak etti veya pişmanım keşke yapmasaydım ya da size bırakıyorum vicdanen ne diyorsunuz?
- 21- (Olay özelinde) hatalı olduğunuzda özür diler misiniz?
- 22- (Olay özelinde) size karşı kötülük yapıldığında bu kötülüğün intikamını alır mısınız?
- 23- (Olay özelinde) size karşı saygısızlık yapıldığında aynı şekilde davranır mısınız?
- 24- (Olay özelinde) kendinizi başkalarının yerine koyarak onları anlamaya çalışır mısınız?
- 25- (Olay özelinde) başkalarının haklarına karşı saygı gösterir misiniz?
- 26- Sizce kadına yönelik şiddet sorunu nasıl çözülebilir?

EK-2

- K1: 41 yaş, boşanmış, lise mezunu.
- K2: 40 yaş, evli, lise mezunu.
- K3: 58 yaş, evli (ayrı yaşıyor), ilkokul mezunu.
- K4: 36 yaş, evli, lise mezunu.
- K5: 41 yaş, boşanmış, ortaokul eğitimini yarıda bırakmış.
- K6: 30 yaş, boşanmış, ilkokul mezunu.
- K7: 33 yaş, evli, lise eğitimini yarıda bırakmış.
- K8: 49 yaş, boşanmış, lise mezunu.
- K9: 47 yaş, evli, ilkokul mezunu.
- K10: 45 yaş, evli, lise eğitimini yarıda bırakmış.
- K11: 30 yaş, boşanmış, lise mezunu.
- K12: 48 yaş, evli, lise mezunu.
- K13: 46 yaş, evli, ilkokul mezunu.
- K14: 52 yaş, evli, ön lisans mezunu.
- K15: 50 yaş, boşanmış, ilkokul mezunu.
- K16: 28 yaş, evli ortaokul mezunu.
- K17: 25 yaş, evli, ortaokul mezunu.
- K18: 33 yaş, evli, ilkokul mezunu.
- K19: 38 yaş, boşanmış, lise mezunu.
- K20: 36 yaş, evli, ilkokul mezunu.
- K21: 41 yaş, evli, üniversite mezunu.
- K22: 43 yaş, evli, ilkokul mezunu.
- K23: 37 yaş, boşanmış, lise mezunu.
- K24: 48 yaş, evli, lise mezunu.
- K25: 42 yaş, evli, lise mezunu.
- K26: 44 yaş, boşanmış, ilkokul mezunu.
- K27: 41 yaş, evli, ilkokul mezunu.
- K28: 41 yaş, evli, ilkokul mezunu.
- K29: 49 yaş, evli, ilkokul mezunu.
- K30: 33 yaş, evli, lise eğitimini yarıda bırakmış.

EK-3

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 46985942/773.E.318/72438
Konu : Mülakat İçin İzin Talebi

03/05/2019

ANTALYA CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

İlgi : 19.04.2019 tarihli ve B.M.2019/6410 sayılı yazı.

İlgi yazı ve eki ile; Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde Psikolog olarak görev yapan, aynı zamanda Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Bölümünde Yüksek Lisans Öğrencisi Miray DUGAN'ın, Dr. Öğr. Üyesi Sema ERYÜCEL'in danışmanlığında yürüttüğü "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Ahlakî Olgunluk ve Maneviyat" konulu tez çalışması kapsamında 06 Mayıs-06 Kasım 2019 tarihleri arasında Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde bulunan 30 (otuz) erkek yükümlüye mülakat (nitel araştırma) uygulaması için izin talebinde bulunulduğu bildirilmiştir.

Bu kapsamda ilgi dilekçe ve eki incelenmiş olup Miray DUGAN'ın, Dr. Öğr. Üyesi Sema ERYÜCEL'in danışmanlığında, ses ve görüntü kaydı alınmaması, yükümlülerin rızalarının alınması ve kimlik bilgilerinin gizli tutulması, bilgilerin basınla paylaşılmaması, çalışma esnasında müdürlüğün işlerinin aksatılmaması, çalışma sonucunun iki örneği ile CD'sinin Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi ve Genel Müdürlükten onay alınmadan çalışmanın hiçbir şekilde kullanılmaması ve yayımlanmaması koşullarıyla belirtilen tarihler arasında Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde 30 (otuz) erkek yükümlüye mülakat uygulaması uygun bulunmuştur.

Uygulama süresince adı geçen öğrenciye yardım ve kolaylık gösterilerek, gerekli tedbirlerinin alınması hususunda;

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Yılmaz ÇİFTÇİ
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

*Büvrek elektronik imza ile imzalanarak DYS üzerinden gönderilmiş olup, ayrıca fiziki olarak gönderilmeyecektir.

Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı
Koruma Kurulları ve Mağdur Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü
Anefartalar Mah. Kazım Karabekir Cad. No:70/1 06050 Altındağ-ANKARA Ayrıntılı bilgi için imzabat: Zübeyde CANLI
Telefon: (0312) 507 05 76 Faks: (0312) 223 97 44 e-posta: ds.kkmdhsm@adalet.gov.tr, Elektronik Ağ: www.cic.adalet.gov.tr

UYAP Bilişim Sistemindeki bu dokümana <http://yntandas.uyap.gov.tr> adresinden: 0w2JKbB - vIK6YkD - cbqo63d - bXngas ile erişebilirsiniz.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Miray DUGAN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	80. Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi İstanbul Adliye Sarayı, Aile Mahkemeleri İstanbul Florya Bahçeşehir Koleji
Çalıştığı Kurumlar	Yalvaç Denetimli Serbestlik Müdürlüğü Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğü